

Reis door een gedeelte van Duitschland, Oostenrijk en Italië, 14 juni 1823 - 8 oct. 1824

<https://hdl.handle.net/1874/384859>

O. E. 2.

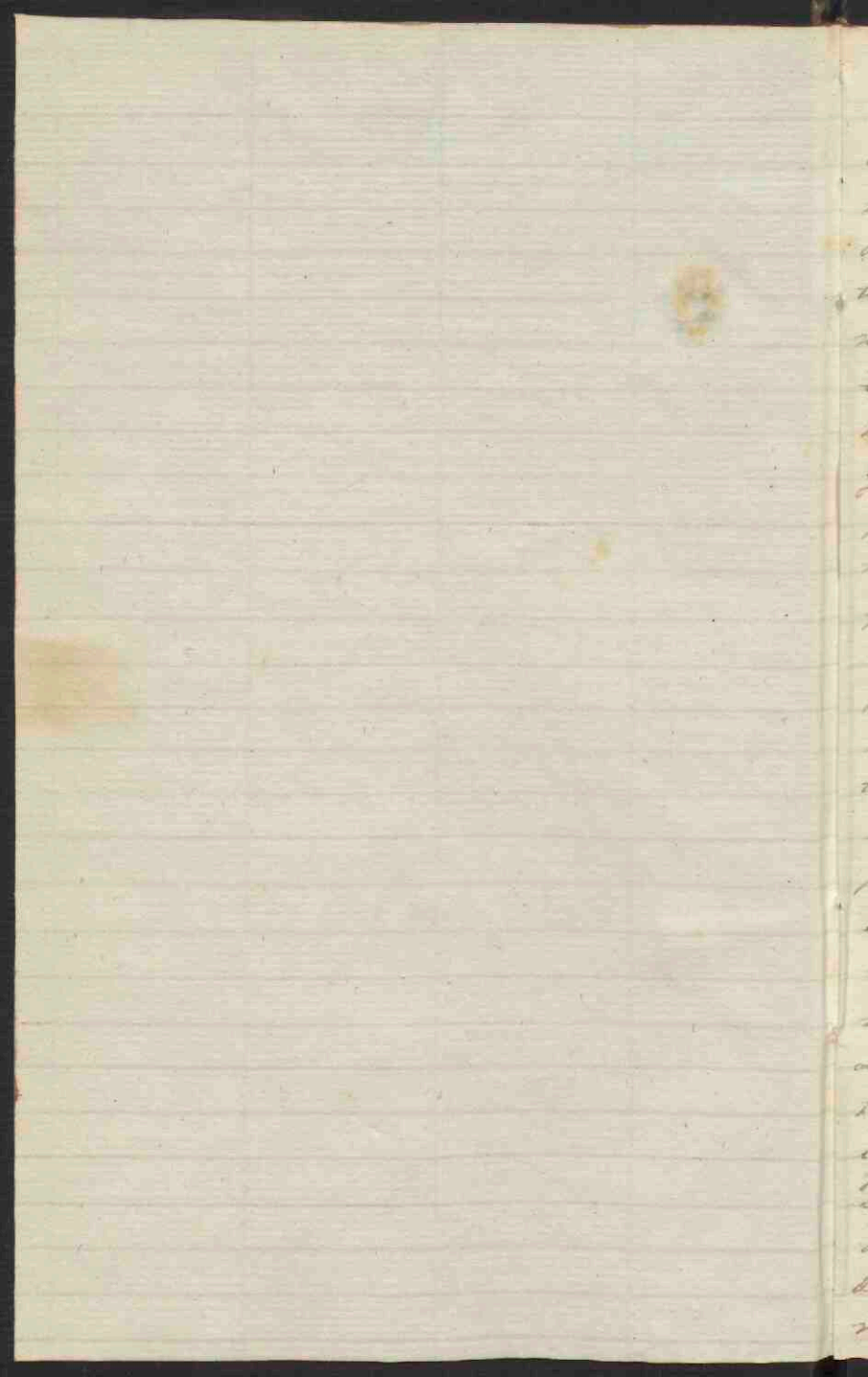
Hss. Ackersdijck.

4

T. 1316.

Hs.
O E 2

Ms. A. 2. 4. (II.)

Om het water op de hoogte te brengen, dat hooft
 deren gang (Schollen) kan wegloupen, maect
 het 76 loekloot met de bepte wonden opgevoert,
 dit geschiedt door pompen welke mede door het
 water dat boven is gedreven wanden. Wan-
 neer ons baren gebruik aan water w loopt de
 beneden toe val dat men er niet merke-
 kan; tot is verleden herfst en winter het
 gemaal gemact, van hier het raiderling zeg-
 gen dat ik dees oogen meermalen gehoord
 heb, dat in de mynen was verdranken mit
 gebruik aan water.

Op 54 loekloot diepte is de plaats waas in 1804 de
 Hertog van Cambridge gemact is. Byn leidsen
 lafsing met veel byranden haden meermalen
 walt feest men den Hertog gegeven heeft.
 De Schack was overdekt met kaarten en op dese
 plaats waas een ruime grot is, had men groene
 en kronen gehangen en was de ruime wanden
 versierd. Wistukken van het beste cot had
 men een grooten zetel in den korin van een
 armstall gemact en daarvoor stand een
 tafel met een ontby; beysmannen en koning-
 lyke ambtenaren stonden om de tafel geschaapt.
 De grot was met kirsten verlicht, maas toen
 de Hertog geseten was had men op eens al
 de lichten uitgehaalt, en daarna een roest
 voorhang aan het einde der grot opgetrokken.

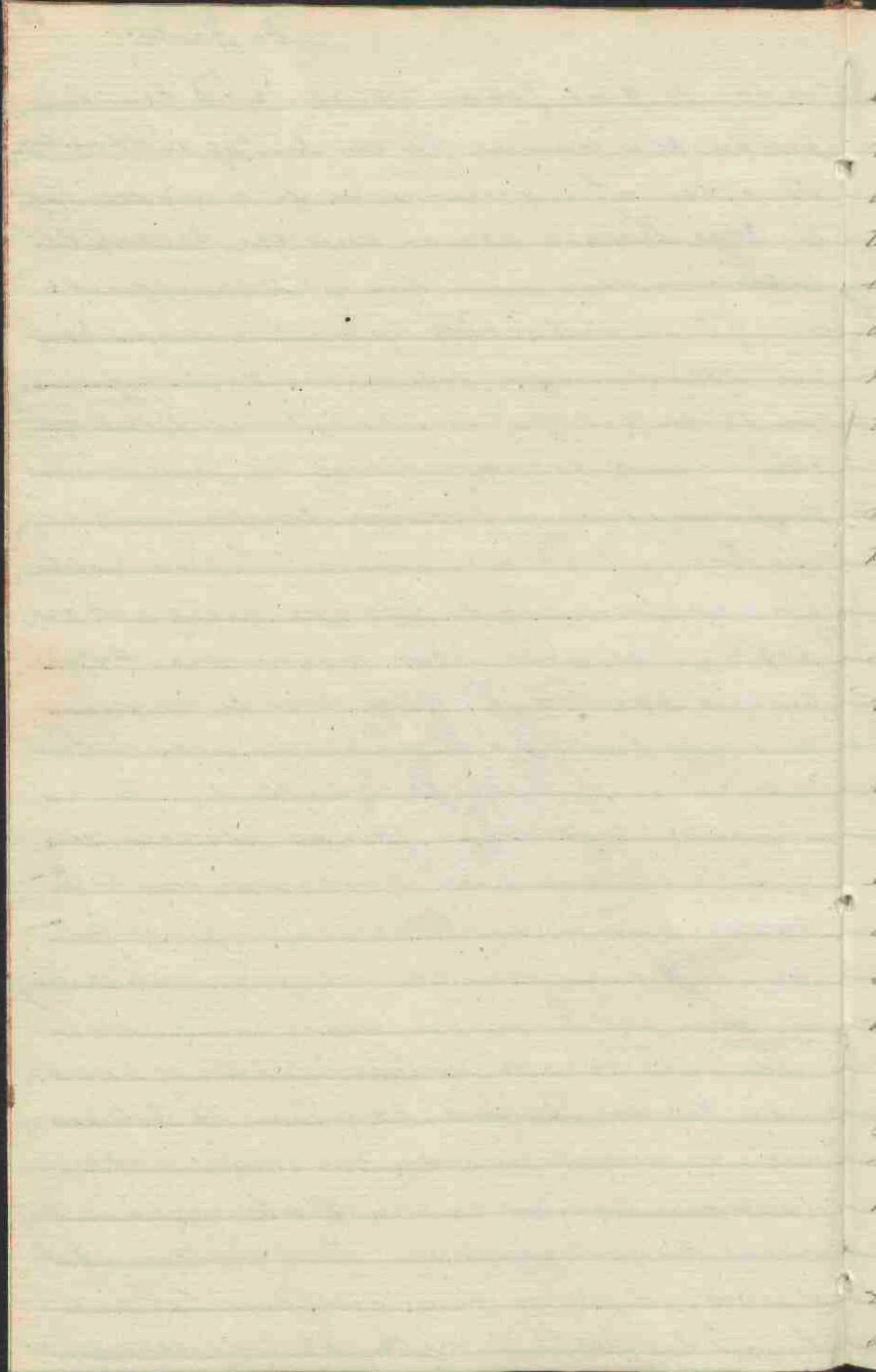

Zoo dat de groot fraai verlichte meed door lam-
pen die den naam van den Hertog ontvinken.
Deze vermaatsing was niet de laatste. Toen
de Ober Berghauptman aan den Hertog den
beker aanbode met den gewonen graet
van „Glyück auf“ liep op een maent een kerse
van bergmannen, dat in een verborgeren
van de myn gestaan had; het lied ^{gaben} dat op
dien mensch toepasselyk is, en zong menval-
gent nog eenige fraaye bergmannenliederen.
De hertog, zegt men was uitstekend valdzaam
over dit feest myn dunkt het moet ook zeer
leef zyn geweest. Een noorname byre-
derheid daarvan is nog, dat de mynwer-
kers alle vrydag magten handen en knie-
nede genot van het feest hadden.

Op een plaats waar men de planken ver-
nield en nog niet verhoogpykerd had,
was ik byna in de Traubchen gevallen.
Myn liden was zeer vly en voorzigtig
een myn val te verhinderen.

En loopt daar de geheele Lohacht tot de
reken toe een hoord dat men de telegraaf
naemt, wanneer men daar aan tocht
staat een hamer op een bekken naast de
man die den gang van het waterud be-
stuurd. Hy neemt daarvoor het geend
ly nodig heeft te weten o.v. als iemand

een ongeluk overkomt wordt er vier maal
vier geklopt, en dan maekt hy badelyk my
de tou naar beneden gaen om hulpaan-
tebruygen; als iemand in de myn dood is
wordt er vier maal vyf maal geklopt,
als er groote taenallen, inthorringen onen-
thelping van water of diergelyke plaats
hebben wordt er ontfygekloken geklopt.

De ongelukken zyn nog al menigmaal dy-
verleden week zyn er in deze myn nog
twee omgekomen?

Men gebruikt in deze myn geen kaarsen
maer een soort van lampen met kaars
net.

Ik ben omtrent 4 uren in deze myn ge-
weest.

Donnerdags heb ik de nodalkamer gezien,
er zyn gaede stukken en men bezigt er een
duidelijk denkbeeld door van de samenstel-
ling der werktuigen tot den bergbouw be-
trekkelyk.

Ik ben erent in de groote kerk geweest, die
geheel van hout gebouwd is. Ik vond er
niets byzonders aan; er werd juist een
kind gedoopt.

De skunt kon ik niet zien, dewyl het
zondag was; dit was my nog onverwiltlyk
dewyl de kerk veel op geen langen trap van

Ik had gisteren te Osterode reeds gehoord en
hoorde hier weder de armbinderen deze
leid door hunnen meester, op de straat,
geestelyke liederen zingen. Men zegt
my dat dit hier zoo als in veel steden
van Duitsland een volksgebruik is;
ik vond het gezang zeer aangenaam.

Het klimaat is hier zoo aangeneem, dat
men den ganschen zomer door de ves-
trekken met groote lust het, verwarmt,
en zeeft waar ik het gevonden heb zeer
heet maakt.

volmaaktheid zal staan:

Ik heb eene begrafenis gezien, die eindelijk een rondig maer. De overledene een bergman zynde werd door 10 berglieden in hane eigendaardige kleding, met graene mantelen en ledereen schooten, gedragen, en door een klein getal gevolgd.

Cloustrhal en Zellerfeld zyn als het ware eene stad; een zeer klein stroompje beherdt ze van een. Jaam zyn er 11,000 inwoners, en van het interlyk naar komen te voorschyn is er veel welkhabdheid, alles hangt van de mynen af; waartoe eenige wel bevaldeigde ambtenaren behooren en verbet meer of minder beloonde arbeiders; de tyd van het werk ras wel als het loon, loopt volgens het gemeenry gezegd leeft zeer nit een: de jongen aan de Puchwerke bekomen 1 Thaler 14 Schilling groffschew, en nog eene kleine haerselheid kansen sweeks, en dan klomt het verder op. In de mynen welk het niet dan volmaf kent en sterke manning vrouwen nemen geheel geen deel aan het werk der mynen.

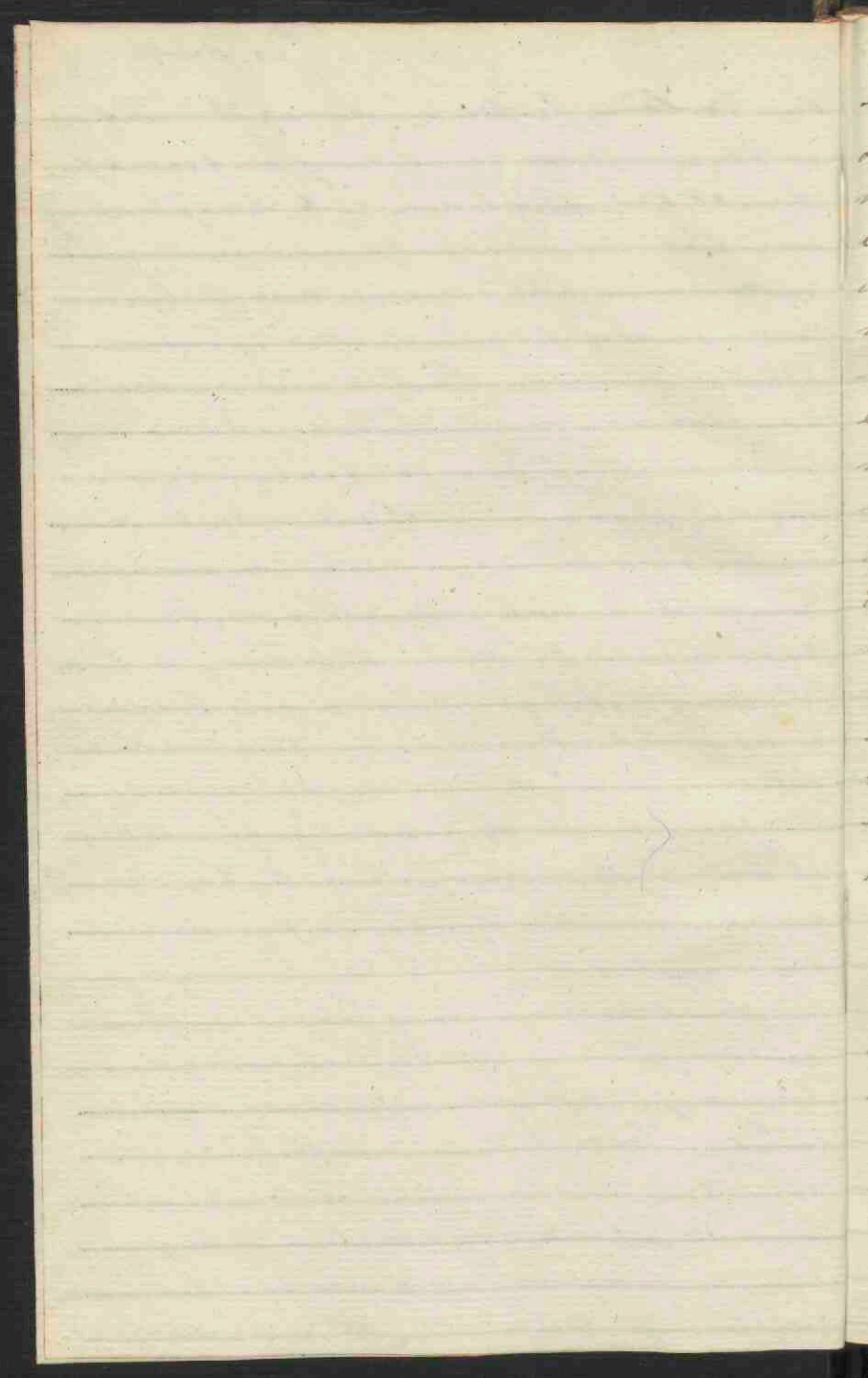
De kinderen zyn doorgaande geheel van kant zelf het dat; kleine zydellings opensthuiven, de nengstertjes, en tinea of drie lage verdiepingen. Het is niet te verwonderen, dat hier veel verwarmtingen door brand plaats heb

Het medel had zich geleerd, zoo dat het reys
smeetsel was toen ik in Goslar aankwam.

len. Verleden herfst zyn er nog 28 huize, op
 en deren winter zyn er nog andere a'fge
 brand. Gelukkig waren ze te Haagdenburg
 verrekend. De muren die men nu kannd
 zyn van hout met steen en met pannedaak.
 'er wordt noch het genaar wat minder.

Van de murenken kan ik niet oordeelen.
 men zegt dat de murenwerkens bleek sien,
 maar daaronder niet angerand zyn en
 vryand worden. Dus ik wil enkelde voor
 deeden, over de vrouwen wilde oordeelen.
 Zande ik ze niet o'fverallig vinden: een
 paar meisse, die koken braeder in de kütte
 (fontelary) eten gingen drangen, het meisse
 in het zeehand, waar men zich tot de neder
 dalng in de aarde taeruff, en veru'ndel
 huofden die ik by het langzzaam met
 de kleine nongestertes zag koken, gans
 my een gunstig denkbeeld van deze ding
 bewoontst.

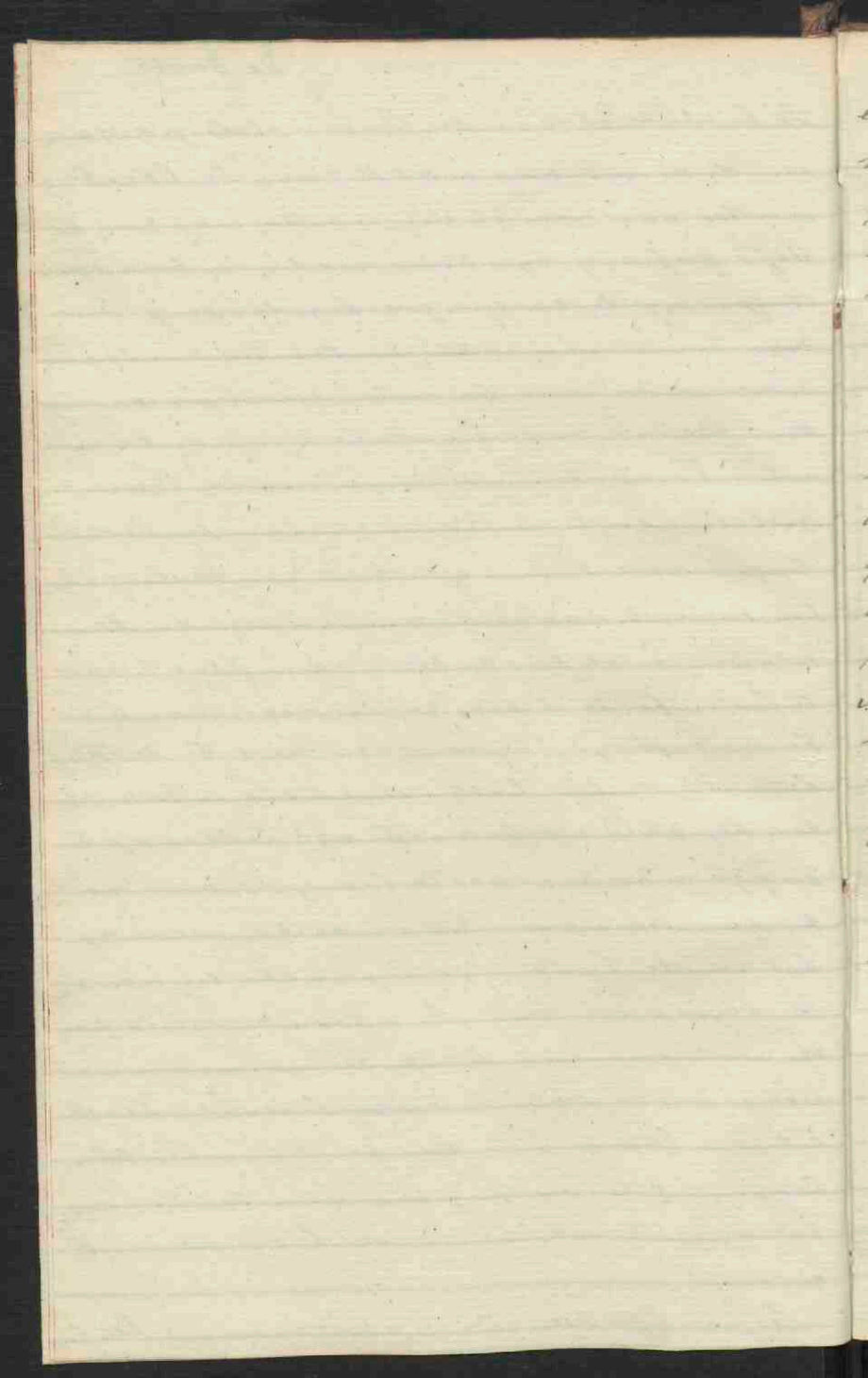
Ik den deen van middag nog naar Gotlar
 gorden. De weg wordt zeer gaed gemaakt;
 het champie-geld is nog altyd maar 2 manien
 grotchen. Ik lee de haast onafgebroken door
 de windtospoken; hiervandaar een mooi gezigt
 punt. Ik passeerde ook waorby een leignaene.
 Men ontmaet hier reeds algen een kacyen met
 melkkinde. Sellen enen als in Zwitserland.

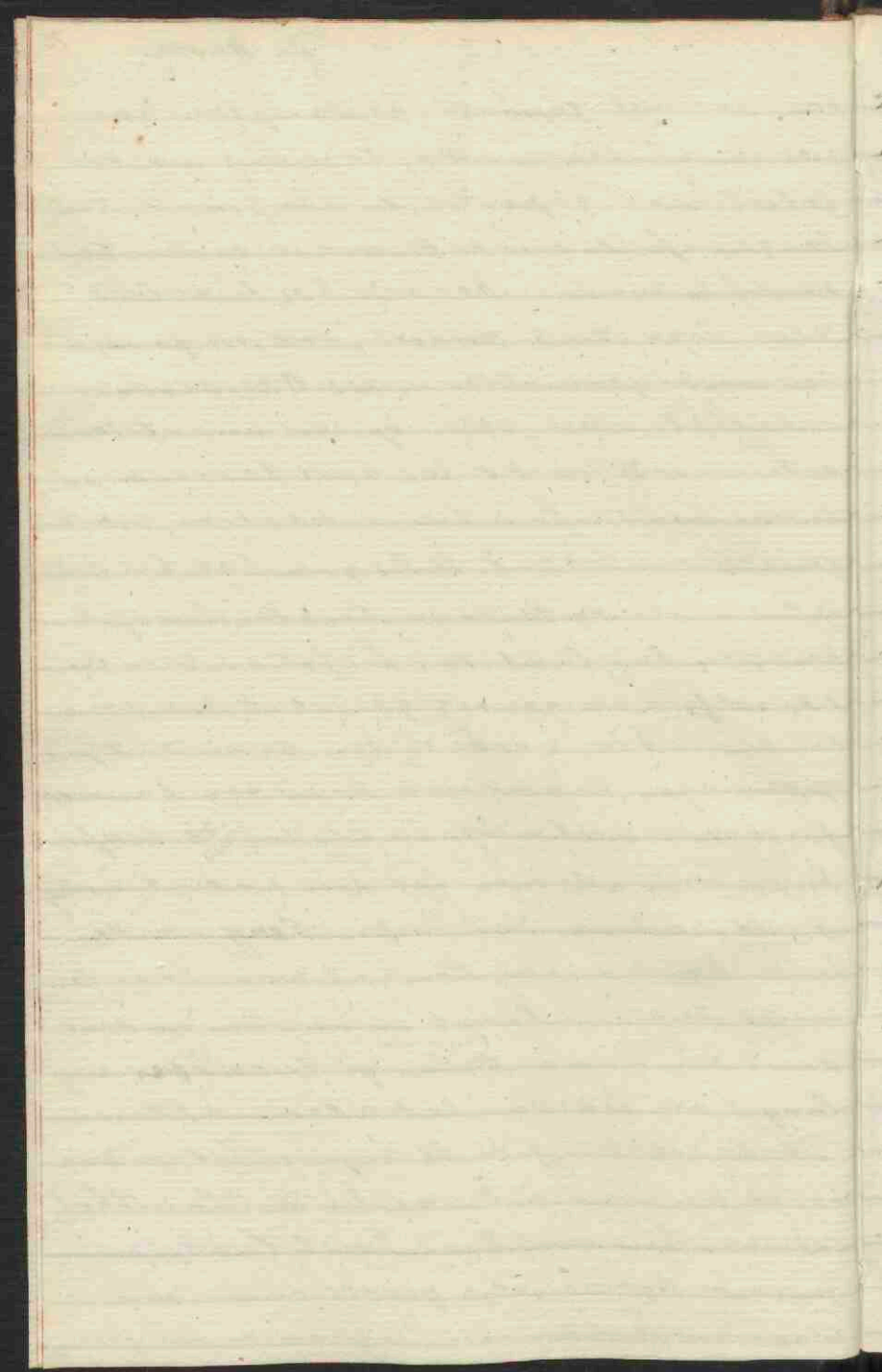
Ik ben da delyk naar den Rammelsberg gegaan
 om daarnaast nog wat te zien. De Oberberg
 meister aan wien ik my wende, was zeer be-
 leefd gaf my zyn zwaan mede, en toen vond
 ik spoedig de verlangde begeleiding. In de
 myn klink niet gaand, omdat het vanden berg
 overal had ook benevden geen lutt omhoog
 een: nieuwe onderaardse wiste andere
 men. En merken in de myn van den Ramm-
 melsberg ongeveer 150 menschen, de bepa-
 lung omtrent hun week is van derling: hun-
 tyd begint s avonds van 11 uren en dan
 meken ze tot de anderen namiddag 1 uur
 tuschen beide hebben ze 3 uur van 4 tot
 5 uren rusttyd. Zy worden niet by de taak
 bepaald, maar toch moet elk in de week
 een bepaald werk volbragt hebben of by
 krygt niet zyn volle loon, maar zoo
 by dat werk voor het einde der week af
 had zande by toeb de bepaalde munten mee-
 te klypen marker. Hun loon verschilt naar
 de aard van hun werk, het minimum is
 hier ook 1 Th 14 mariegn. Stuecht. Zoek
 dit uit den maand van de 2 van der Ober-
 bergmeisterei en nog een minder kleinste
 had opgehouden, zande ik het naauwlyk
 geloned.

Men vindt hier alleen roogenaand Stufen

ert, dat wel gepuicht (gestampt) maar
 niet gewasfenen wordt; sommig wordt
 geheel niet gepuicht, en aan groote stuk-
 ken gewasfen om er de grove onreinheid
 van af te maken. Het erts hier bevat lood,
 zilver, koper, zink, ysaerel; ook iets goud;
 het wordt gesmaltten in het Overtkaleen
 andere pl. cation, allen op een uur afstand,
 en daarna wordt het met kerven en pa-
 den vermaerd. Er is hier maar een water
 genaeg om het rad te droyen, dat het erts
 optrekt, en om de myn beneden droyng te
 pompen; den lasten herfst en winter
 is er zelfs niet genaeg gemeld tot deze
 linden. Het wordt in een grooten vlyen
 opgevangen, waeromt daar een kanaal
 juist zoo veel uitgaat als tot de wafer-
 kunst, zoo als men het hier naemt nodig
 is. De radereen zyn in de berg, aan den
 eenen kant is een kanaal waardoor het
 water daarin loopt en aan de andere
 kant een kanaal ^{in de berg} langs het ~~water~~ weg
 loopt als het van de radereen aftoemt.
 De bewerking in de myn is hier in zoo
 verre verschillend van die te Clauwthal,
 dat men hier veel door hout laat spren-
 gen; men legt namelijk groote rinnen aan,
 waardoor stukken erts los gaan, en het oranje

zachtter wordt zoo dat het geboord kan worden
en zoo met buskruid verder losgebraken.

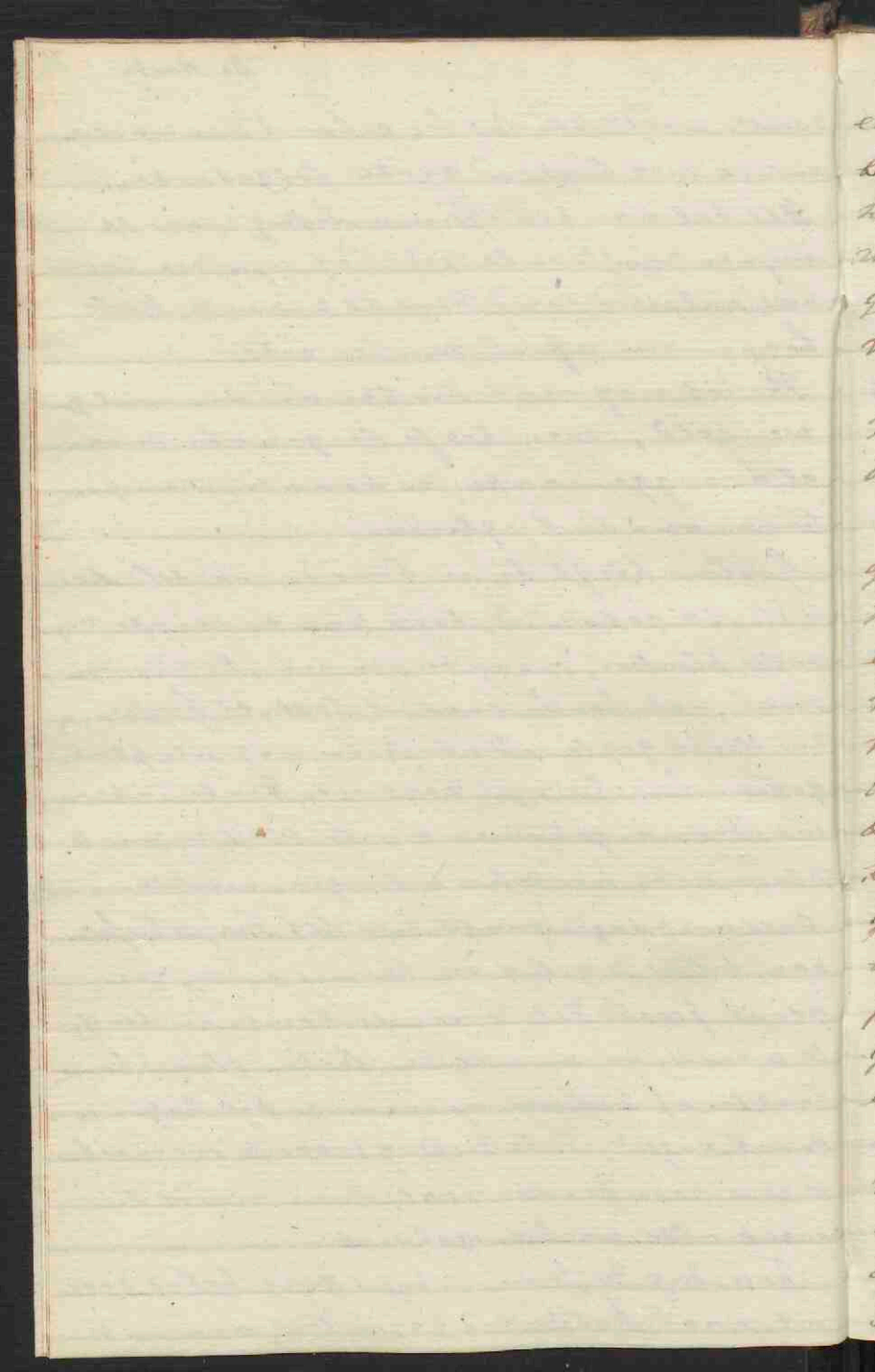
Het dal aan den Rammelsberg, waar de
mynen zyn, zande zeer lief zyn zoo het
niet ontreed werd door de 5 maate kalle
hoopen van afrac van het erts.

Ik heb nog wat buiten om den wal ge
wandeld; men heeft de gracht meest
al droaggemaakt, en daar zyn nu gras
tuinen van de berglieden.

Hoslar heeft byna 6000 inwoners. Het
is slecht gebouwd, toch zyn er eenige vry
nette plaatsen, maar de gewone straten zyn
smal, met houten vooruitstekende huizen, en
zoo slecht gepland als ik het nog nergens
gezien heb. Er zyn, zegt men, Kralenmakers
uit Bremen gekomen, om de stad nieuw te
planeyen en waarschijnlijk is dit geen weelde.

Ons recht dagen vangt hier het Freyschieffen
aan, dit is te gelyk een kermiss en een zeer
groot feest. Vele vreemde komen om het by
te wonen, en reukherden lieden slaan houten
lasten of kramen op waarse die dagen in
doorbrengen. In de herberg waar ik overnacht
is een zeer groote zaal, daar wordt die
week alle nachten gedanst.

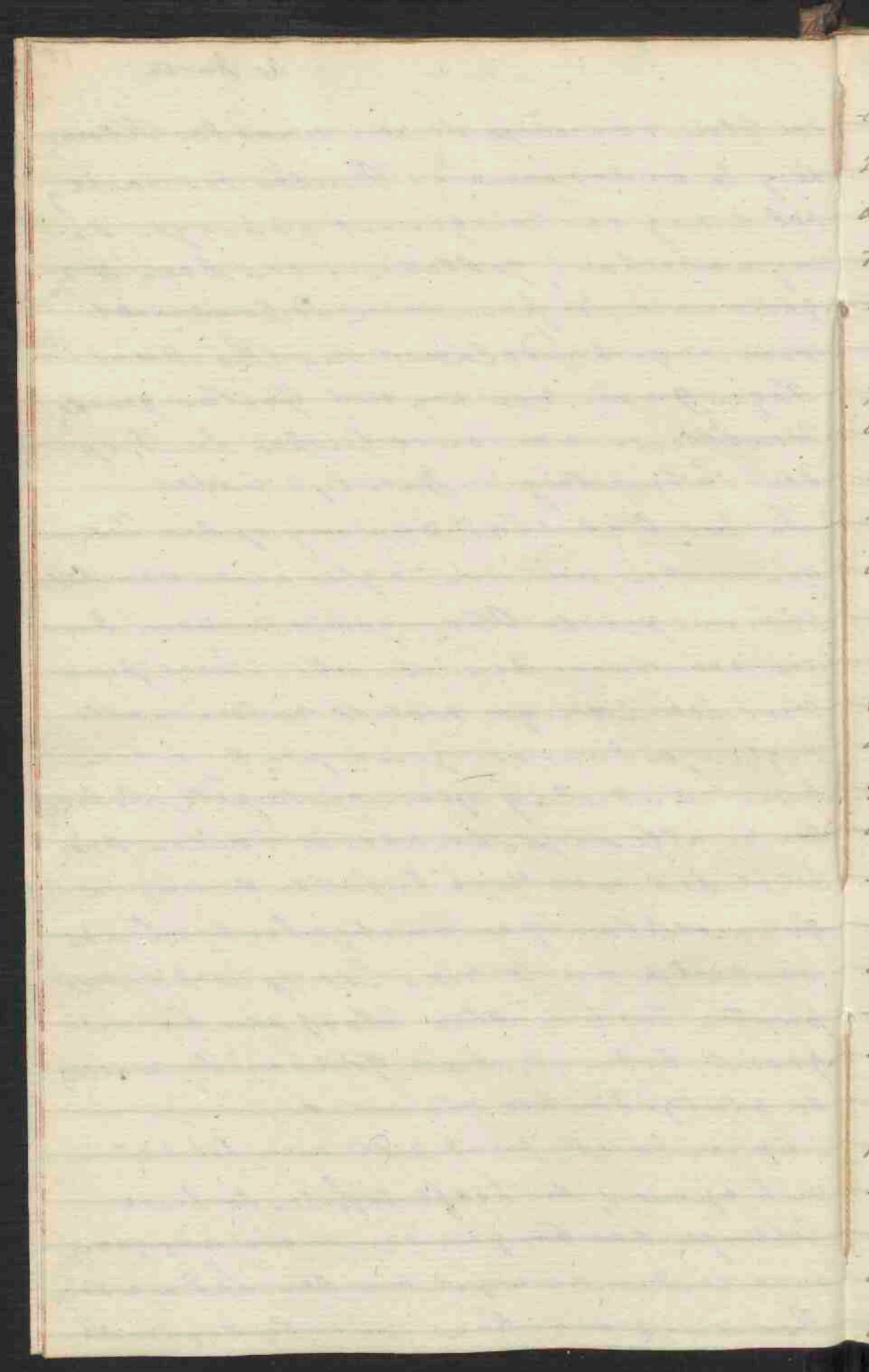
Maandag 30 Juni. Myne goed heb ik voor
uit naar Halberstadt gezonden, om met

een klein rouzeltje de reis naar den Blak,
 lang te ondernemen. Buiten verwachting
 heb ik nog een reisgenoot gekregen, die
 my naderhand gebleken is een heer te zijn,
 genaamd Vesper, reizend commissie
 voor wynthandelaars van Bordeaux.
 Tegen 9 uren zijn wy uit Gorlar gereden,
 Houtthoven aan onze linker hand, op
 den Salmberg. Keerlyk weder.

In het Okerthal zijn wy op den Zie,
 gen rucher, aan de rechter aeres van het
 Hroonpze de Oker geklommen. Daar
 een zeer mooi dennebosch. Hoe punt
 voor het uitrijt. wuete rotzen in alle
 richtingen door een geworpen, en hier en
 daar wonderling opgezestapeld, als dring
 den ze alle oogen blikken te vallen. Over
 heeft het mos zich tufken en aan die
 graniethlamper vastgehecht. Het is
 wonderlyk om te zien hoe op de laatste
 punten toch in elke kloof een boom
 groeit, dikwyl met gekromde wortel,
 en platgedrukte stammen.

Op een tweede punt ziet men het dal
 zich openen, en heeft tufken de twee
 hellingen der bergen een in over nergzig
 onze leidman wijst ons den Salmberg,
 Braunsweyk ons. Gene voorby dringende

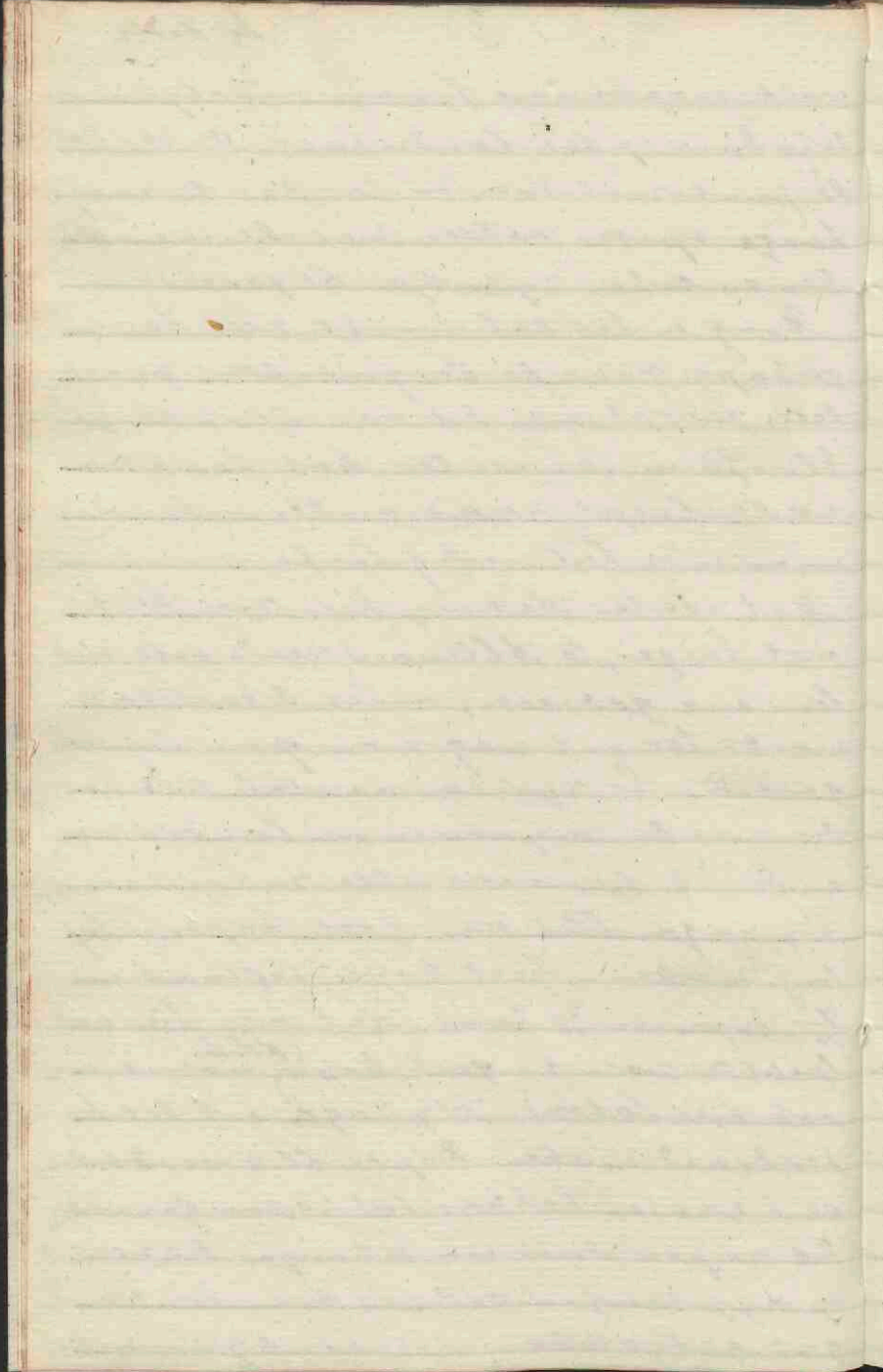

walk maakt eene fraaye voortgaande
 schaduw op het landruhap. Op een der
 de punt niet men in het dal te rug,
 hooge spitse rotien met denmen ber-
 ken en eiken, zykeelyk begroeid.

Kraag in het dal wordt veel hout-
 gekapt voor de bergwerken; grooten
 deel, werpt men dit aan. Blokken ge-
 klaafd in het water, dat het dan
 medesleept naar onder, in het dal
 waer men het nodig heeft.

Het water dat my hier zien heeft
 veel loozer, te Altenau, reeds vele ma-
 lens enz. gedreene, in het Okerthal
 wordt het ook nog menigvuldig aan-
 gemend. Er zyn een aantal werken
 die met de mynen in verband staan,
 en die ik hier niet alle zal opnaemen,
 wy zagen blik van geel koper (Kop-
 peng maken. Geel koper bestaat uit
 $\frac{7}{10}$ koper en $\frac{3}{10}$ zink (dat men hier ook
 Spialter noemt - geel koper) noemt men,
 ook hier Laton) Wy zagen ook het ko-
 perdraad maken. Koper blik wordt door
 eene yzeren schaar tot repen gemaekt,
 die repen door werkingen die neef-
 op myptangen gelijken door een rand
 gat getrokken, dit rondgeworde

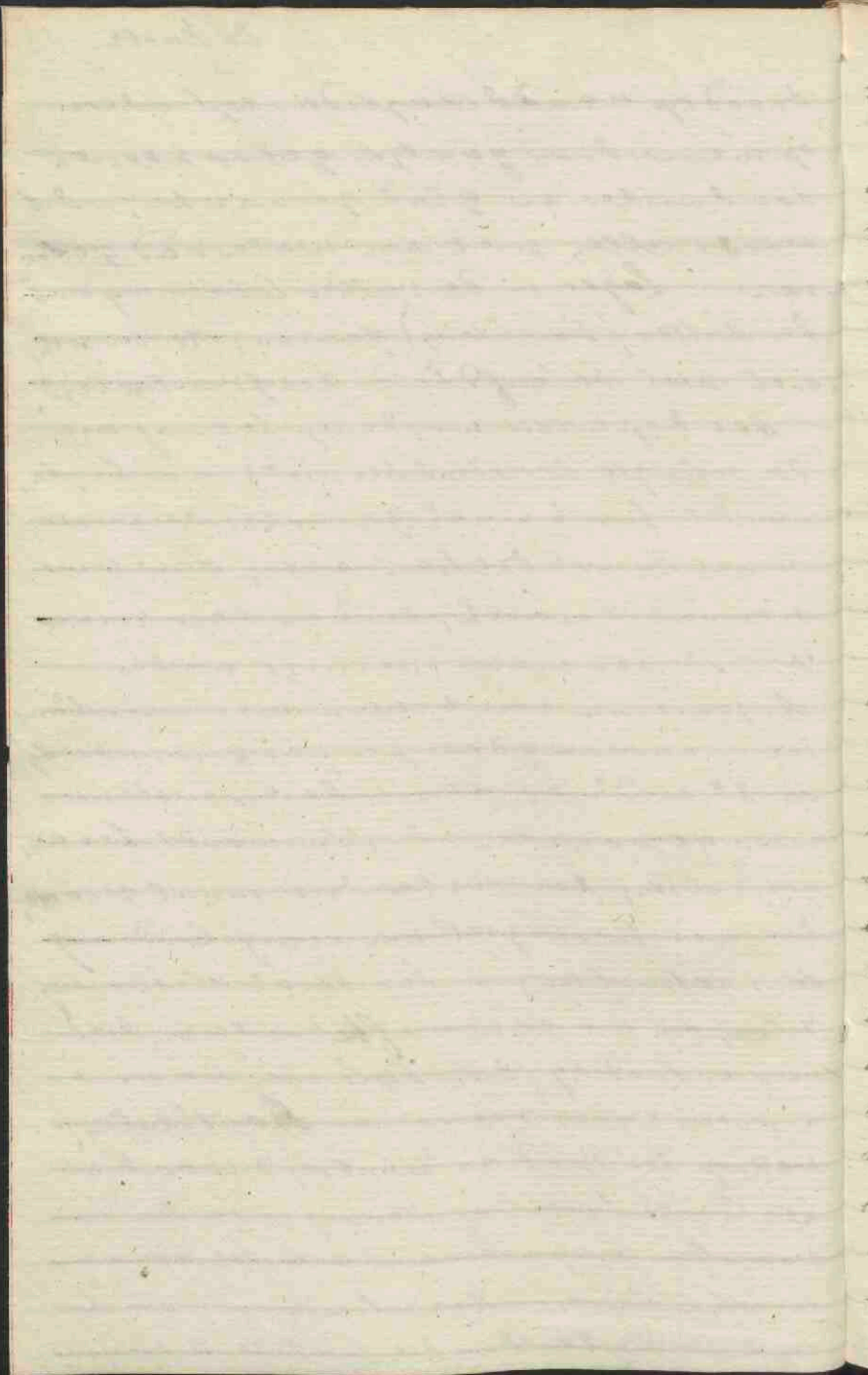

draad op rond draayende cylinders
op nieuw door gaatjes getrokken en
zou dunderen en glad gemaakt; — dit
wordt alle, met een waterbad gese-
nen. Lager in de vallei hebben wy ook
de Statten (Smeltery) gezien; die men
met veel beleeftheid heeft uitgeleerd.

Het kopererts wordt op het aag in
de menigte des stukken uitgebruikt,
wordt het 3 maal geroost; de eerste
maal duurt dit 40 uren, dan wint
men ook zwavel, de 2 andere rove
duurt het maar menige uren.

Arsenicum wint men niet, maar lood
het maar wegdampet; ook wordt by
de 2^e en 3^e roosting de zwavel niet
meer gewonnen. — Het wordt beest,
getmalten; dan weder drie maal geroost,
dan met traacysal van eenig lood mag-
eent getmalten; — het beest aldan nog
zilver, om dit er van af te rudden, doet
men er lood by, dan stelt men het klaar
aan een rasche vuur van **Kontskalen**,
waarop het lood en zilver, maar niet
het koper smelten. Na nog meer lood
gesmalten te zyn bekant men het koper nu
eenvoely ruiver. Het zilver wordt van het
lood gescheiden door dit laatste te oxyderen,

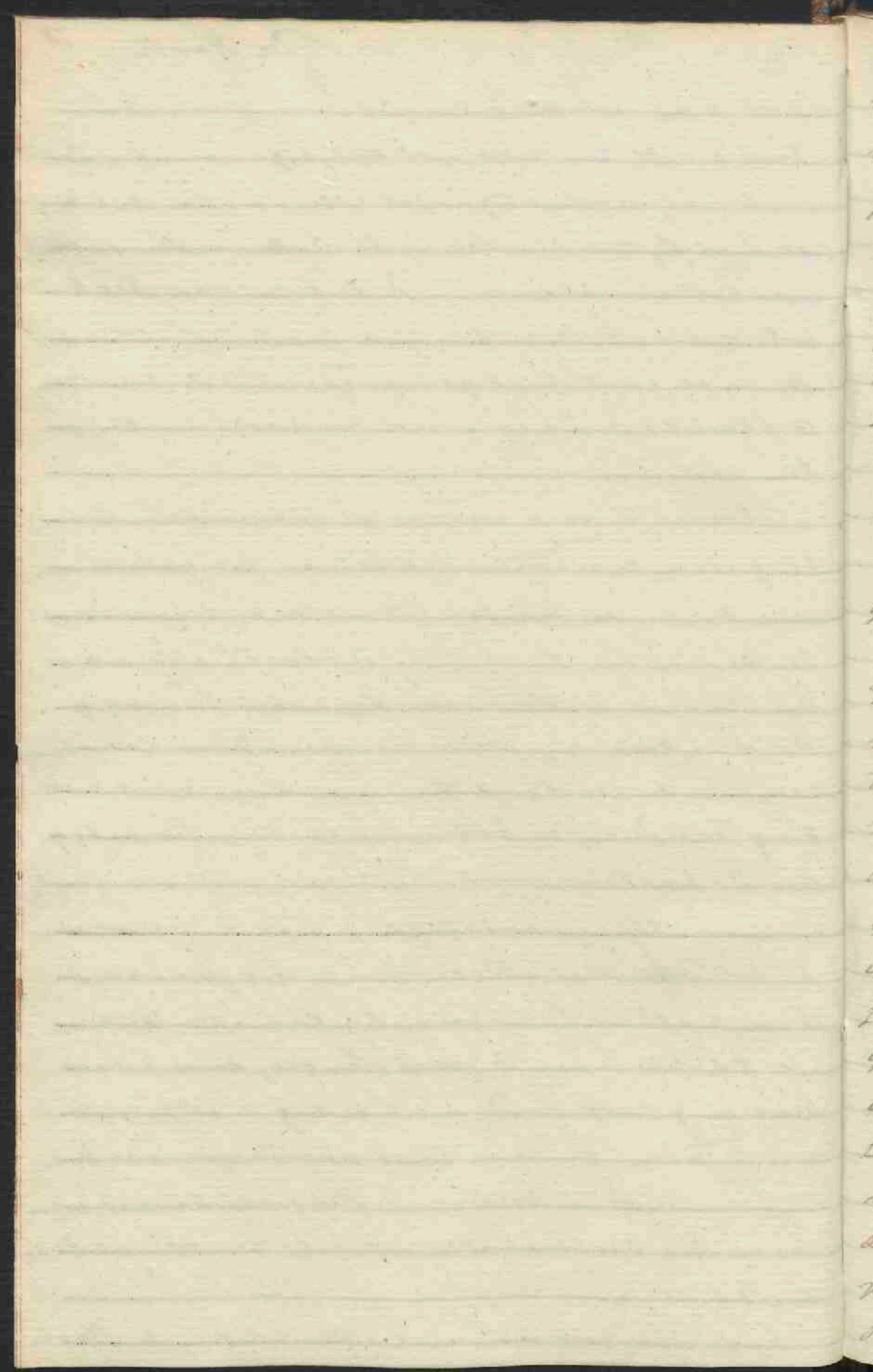

Zoo als ik hier reeds beschreef heb

Zink wordt hier niet oprettelyk gewonnen, het is ook niet regelmatig in het erts voochanden. Het ertz wordt hier niet smelten in de kolen, en dan onthoudt men het vervolgens. In de ovens naar het land erts gebruikt men hier ook laak van itaenthor. Men met hartskool gemengd; — in de smeltoven te Clausthal mengde men ze met appelen van Lemboome.

Overal by deze rivieren en baarmelle in dit land lang staande merkelv smekt men het gebrek aan zene byvrende kracht: het water is schaars naar landen, en dus, hoe minnig en oaclymatig ook ze, bronke levert altyd zeer beperkte kracht op. De steenkolen zyul zeer hoitbaar door het oeven vernary, en het hout kan nioo meer dan tot het kien des ovens en het springen van het erts op. Baren; hierdoor wordt reeds zeer veel verslonden, en voor stoomwerktingen te hiet dus niet over. In het okerthal alleen waren dit jaar reeds 28,000 malter, hout gekapt; — de malter bestaat uit blokken van $3\frac{1}{2}$ voet lengte, en is 3 voet hoog en 3 voet breed, dit was nog niet bacykend voor 2 jaren, en men slyf nog kappen om ten lang voorraad te hebben. Het waterkanaal, waer door in het okerthal alle gedreven wordt, is 5 voet breed en $3\frac{1}{2}$ voet diep.

By de harte doet men niet allen vlyt in den Harten

maakt zoeken naar steenkoolmijnen; zoo men die vinden kon, en daerbij krachtige stoomwerktuigen aan den gang konden, zoude het geheele laag-
mark een nieuw leven verkrygen.

Van het Oorkhal zyn wy naar Hlenburg gereden; deze weg was niet belangrijk; de vlakke wege terug te komen, het land was dan een kade. Wy passeerden de gransen van Kano, ^{naar} en werden by het aankomen op Pomfien-
ken badend naanwakening onderzocht.

Hlenburg is een lief dorpje aan den voet van het gebergte dat overal met hout bedekt is.

Na ons met brood en vleesch verkwikt te hebben, werd ons goed in een hoef gedruan de door onze ruime lichte ged, op den rug gedragen tuid. Wy beklommen eerst den Hlenstein lang een zeer aangenaam pad door het woud; nu en dan waar zins het getoante opende hadden wy het gezigt op de valle. De Hlenstein is een roest uitstehende rots, op de rechter zyde van het stroomje de de Hse. Op het hoogste punt heeft men een groeven koud getate, en hier zitt men omleken, leidt over Hlenburg heen, op een zeer uitgebreid te landtrock; de lucht was zeer helder; de bergen aan linkerzyde begrensden het gezigt, en vormden met hunne thatige marktbofchen een goede voorgrond aan het rechte landtrock; ^(dit Luffers Leide was) de later be-
paal uitkamen. Het onderscheid een aantal

Om half 5 3/4 uur my van Sleiding vestrokken, en
ledden dainelyk hard gegan, doch ledden my eeni-
ge malen geout en ons met brood, rum en water
restkwikt.

doorpen, noorts bepalen en groene velden, zeer
afgezonderd. Het was een groot gemat tuich
aan die entree te overvallen.

Teringende in de vullen, verheven zins de
rotten kenschoppen, warmde het gebouwe
overal een rijke dekking, maar slechts,
hier en daar groote klampen graniet, laag
en drijgend voortstaken.

Het pad naar den Brocken was weder meer
door bepalen, waarin wij nu en dan kale
beenders aantroffen, de Ilse kwam aan
hondend over de rotten, en op een zekere
hoogte gekomen vormt zij neushanden wa-
terwallen, die tusschen de huige bomen en
laarwegeworpene steenmassen een waeste
en verheerliche verstanting opleverden. Wy het
den ons tyd te winnen een stylis en korter pad
dauw men wel anders gaak, gekoken; wy prof-
ierden een verrallen jagthuis genaamd Spie-
geldlust. Hooger komende hadden wy meer
dan eens een zeer uitgetrekt gezicht, maar
de helderheid der lucht verminderde, zoo dat
toen wy, ruim half wegen, den top bereikten,
de rone tusschen wolken onderging, en ook ver-
een gedachte van den gezicht einden bedekten;
toch wat er nog veel schoons en verhevens in
het entree, dat wy dubbelijk op het Balkan af
een toren van het Brockenhuis gingen genieten.

Wij hebben ook de maan zien opkomen: zij was
zeer rood van kleur en deed een wonderlin-
ge ontferking aan den hemel. Vervolgens
gaf zij wel licht, maar droef roodachtig
van kleur en omvenels; zegt helder zag
ik haar met schynen.

Het schaal van J. V. Keppen zyne vrouw

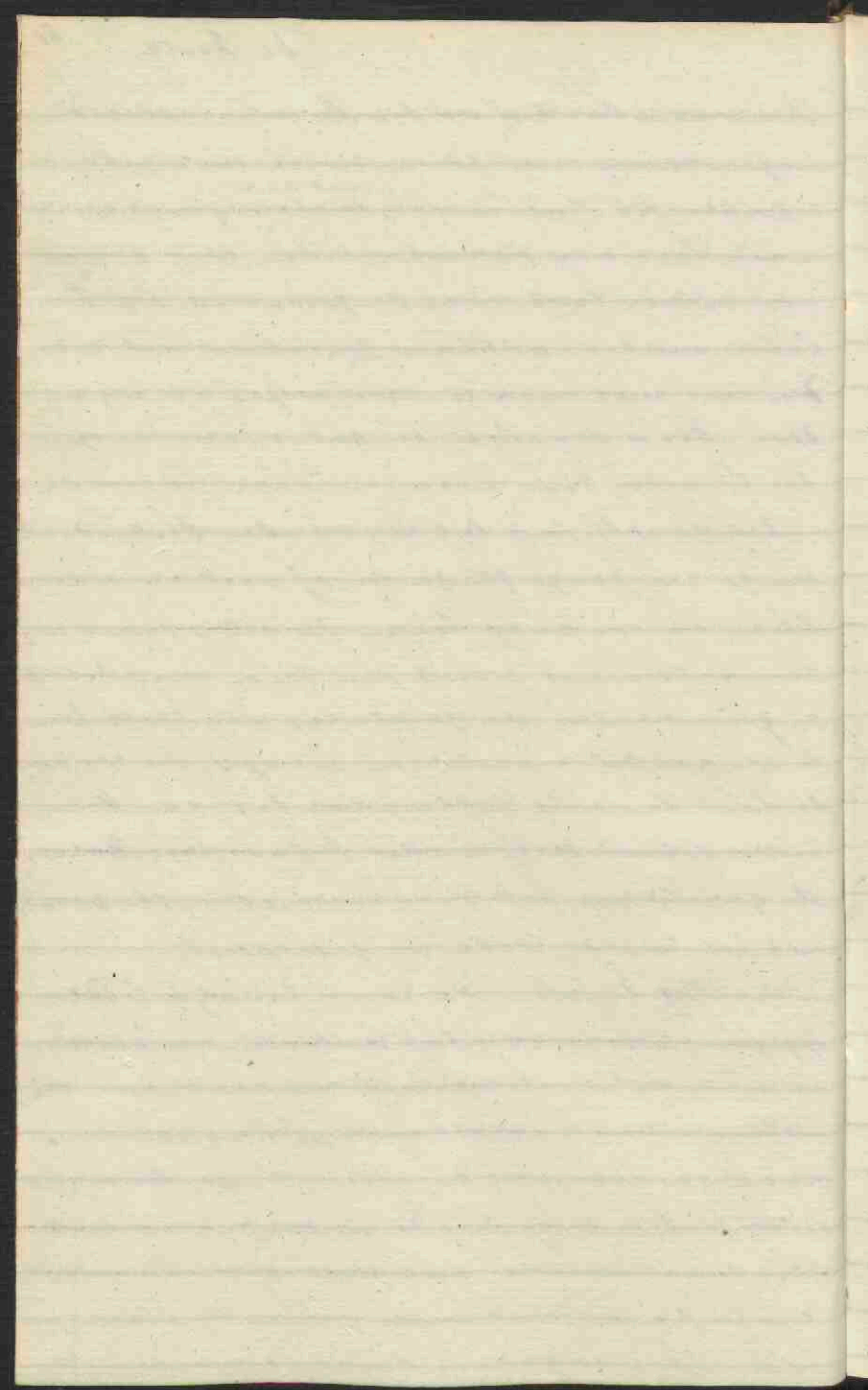
Het was eene holkomane winterkande met zeh-
per wind, zoo dat de dikste sneeuw, eenie mel-
daad was. Altyd door stookt men hier groote
baguhels.

zyne verleving op den Bracken heeft 3 Th. 20 Ggr.
bedrage

Het meisje dat ons op den Brucher gebragt heeft was nog zeer jong; ^{met haar} maar en was de
 schied; ik had medelijden dat zy met een
 zwaren last om ontrent wil den song beklim-
 men moest; toch mag de gewoonte het haar
 lichtte maken; althans zy toeken zich met
 den last niet meer te vermaeigen als wy vor-
 der. Het is vry algemeen dat vriedenden op
 den Brucher door vrouwen bezogeld worden.

Het gezelschap dat wy vanden bestond uit
 eenige zeer jonge Studenten of veel eer scho-
 lieren, en een paar heeren die allen saam vry
 vermaekten met punch drinken en vry zette te
 zingen; verder een gezelschap van twee heeren
 en een aantal vrouwen en meisjes, die wy nau-
 derhand bemerkt hebben, dat tot een klein
 killews school te Gnadaw behoorden. Het een-
 ste gezelschap had voor ons niets uitlokkend
 met het Inceade hebben wy gesaepend.

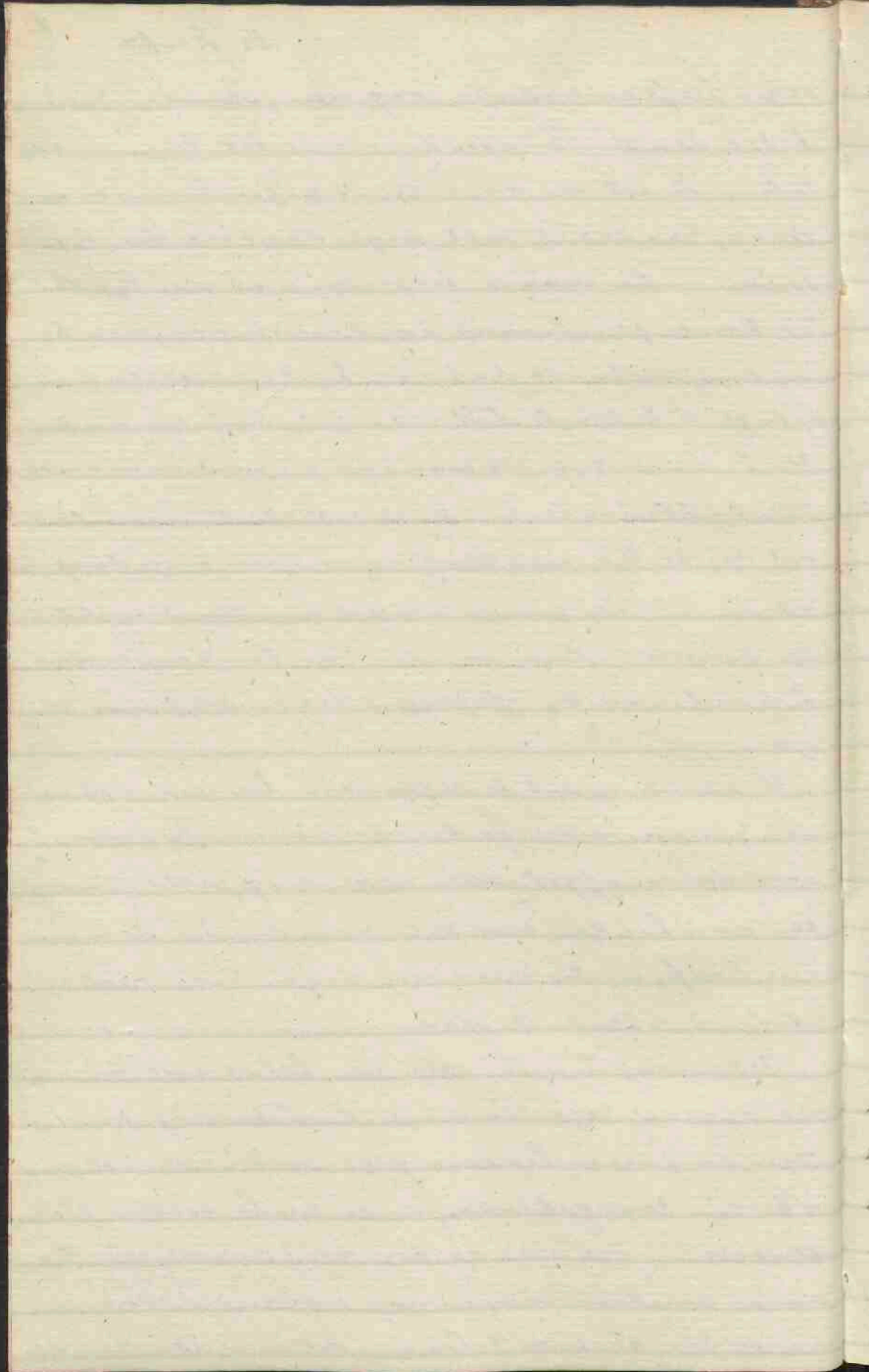
Dinsdag 1 Juli. De zow is tamelyk helder
 opgegaan, toch niet zoo dat de stralen inder
 dalleyen; tot ontrent half rot kande men na-
 delyk het zien, maar toen teyn vordelen vordere
 gans regen yekamen, die alle uitrygt den men-
 helden. Alle de andere reizigers zyn vertrok-
 ken; maar ik wilde niet gaarne den Brucher
 verlaten, zomdat met meer genien te hebben, en
 wilde ook niet gaarne boornat worden. De

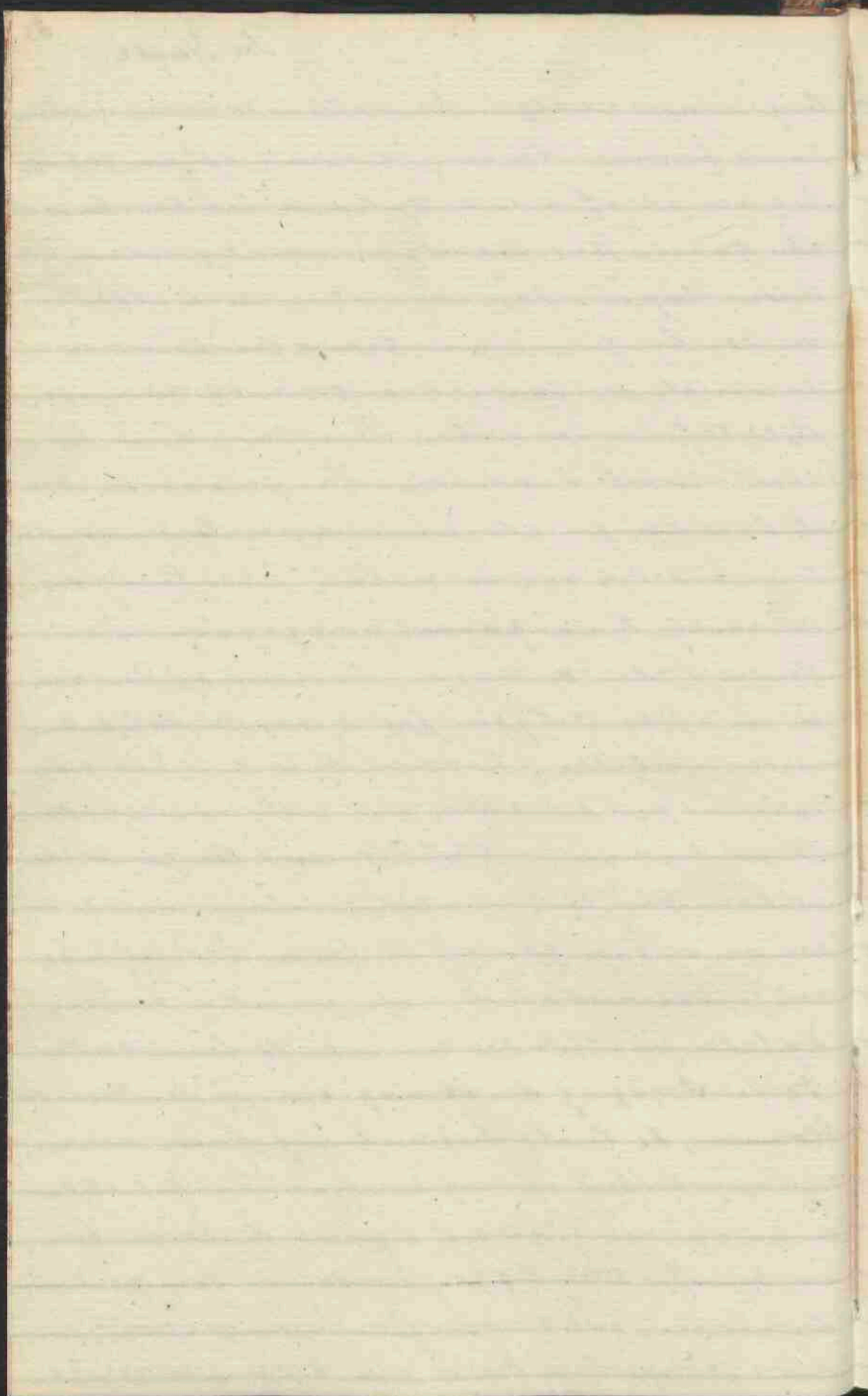
regeer heeft den ganschen dag orangehouden, Gascul
 ik het Louvre Prackthuis niet heb kunnen ver-
 laten. Ik heb den ganschen dag geschreeven en ge-
 lezen, zoo dat ik niet mijn dagboek den byge-
 komen. De waard heeft my wel van tyd tot
 tyd konde geselschap houden, maar toen hy
 my eens verhaard had hoe hy den winter voor-
 salige en de huyf, tot aan het dert toe anders
 den ineen zit, zoo was zyn gesprek niet meer
 veel anders lankent. Hy was zeer verwonderd
 dat my de tyd niet lang, en ik niet aangedurf
 wist. De muur van dit huis zyn 5 voet die-
 ke reingster klein, en men kan den denken dat
 hy aankondende slagregen het verloop niet vro-
 lyk is.

Ik merkte op, dat de regen tuch hier niet volde-
 men zoo was als in de benedenwereld. Bekalste het
 water dat onafgebroken nederdruppelde, zwoef
 den aankondende wolken voorby, die de wind
 heendreef, en die niet den regen zelf niet in
 verband stonden te staan.

Wienstag 2 juli. De zon heb ik niet kunnen
 zien opgaan, regen en wemel d'andere dag zwart,
 tegen half zes is het droog geworden; vernid zyn
 is de zon dootgebroken, en de lucht helder blijve
 geworden, dit was op den berg maar niet laag,
 oewel rondom maar nog wolken, en daar zag
 men de zon konen op stijgen; dit was een wonder.

ling schoon gezigt. De wolken waren in alle
 hande formen vereenigd en als op een gepakt
 het was als of men er op trande hebben kon-
 nen gaan. Het meest geleken zy naar
 meenschopen. Vervolgens zyn de wolken
 van een berg rondom terug gecommen, en
 er was als een spiegel uit merel zaange,
 steld tufken hen en den Brakken; door die
 rivier vlakke bezou men langzamerhand
 als door een gaas de natuurweper te onderschei-
 den; eindelijk zyn de wolken meer terug en
 de rivier, byna gans weggegaan. De
 bergen, Heden en Doopen, die niet op een ver-
 reeren afstand liggen heb ik nog duidelyk kon-
 nen onderscheiden. In de verste toek is het niet
 helder en zal dit helder ook niet worden.
 In zal dus myn verblyf hier niet langer rekken,
 valaan van toek merkelyk schoone en sterke
 van aardliche gnoten te hebben, haerwel niet
 voluit zoo veel als by zekr gunstige omstan-
 digheden voutydt, den reizende te konst vallen.
 Voort heenzig ben ik nog eens op de twee ge-
 klommen, de lucht had niet nog baren verwach-
 ting opgehield: ik zag een groot aantal stelen
 en dorpen nog duidelyk leggen; de bergen die
 om den Brakken liggen konde men zeer goed on-
 derscheiden, ook die van het Thudinger wald; an-
 ders niet men hier byna geen bergen te zont.

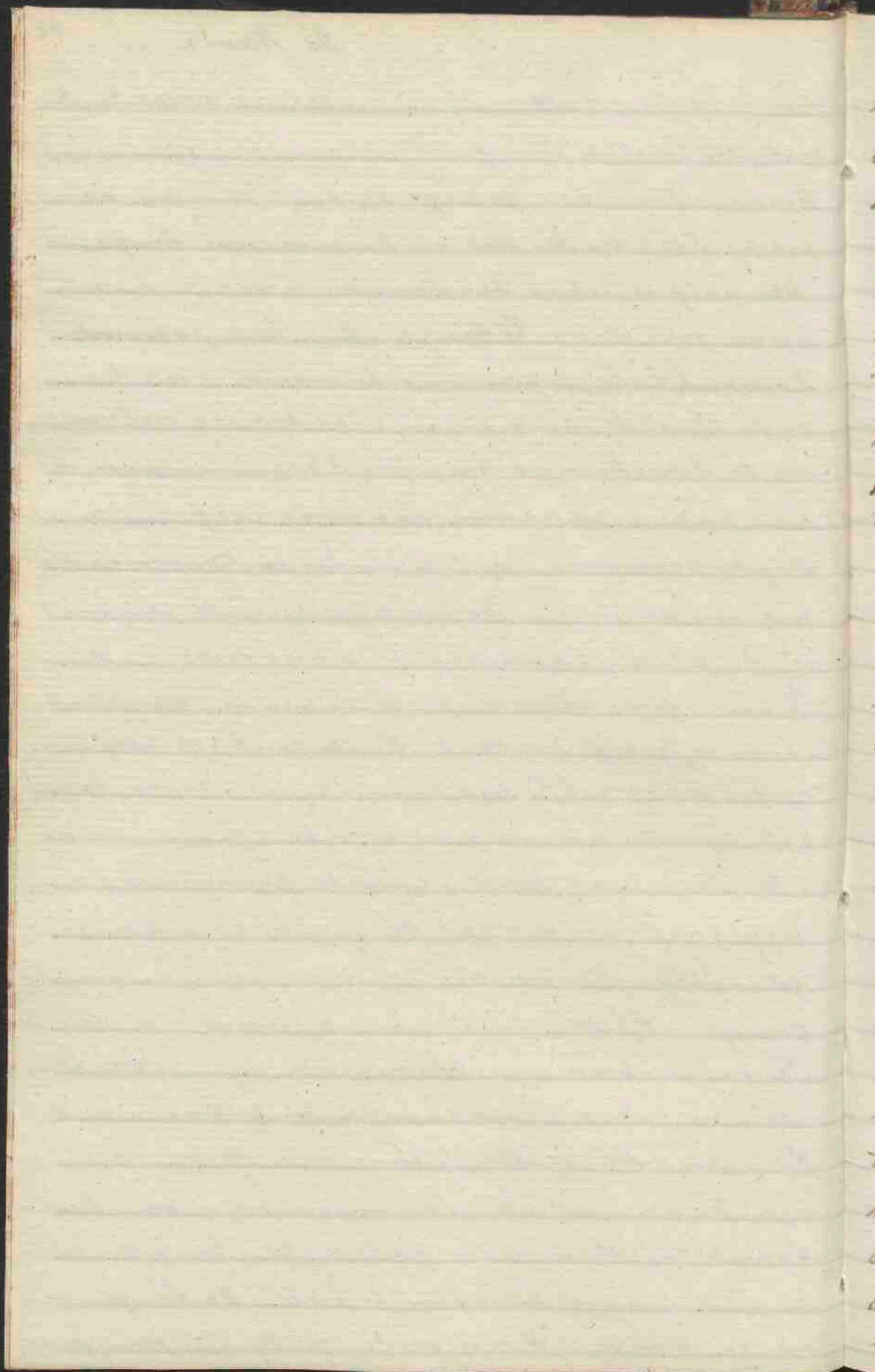

ander meest zult zult in eendelare vlakten, die
 zult ten laatste in meere, en walden veranderen.
 Merin staat het gezigt op den Brocken ver-
 achten dat op de meeste zwitserische bergen.

Om half 12 heb ik den Brocken verlaten en was
 4 uren smacht in Ellingerode. Wy passeerde
 Heinrichshöhe, waar nog te wisten van het
 oude Brockenhuus staan; - anderweg ontmoete
 wy de dienstmeisjes van den Brockenwaard, die
 met brood en andere voorwerpen den
 Berg opblommen; zy dragen dit in korven op den
 rug zoo als in den Hartz algemeen de gewoonte
 is. De plaats van waar de waarsaam op den
 Brocken gehaald wordt is Schirke, omtrent
 2 uren afgelegen. Slecht, water en kaas heeft
 op den berg zelf, daarvoor zyn er zeven kaeyer,
 ook zyn er hondert voor de eyeren.

Ik ben niet door Schirke gepasseerd; myn
 weg ging meest door denne boschen, zeer schoon
 glooyend. Op eenige punten was een ruime
 gezigt. Op een paar uren afgeend van den
 Brocken was men bezig om een glasdeur
 zey met deertacht behuurende gebouwen te
 bouwen. Dit is de onderneming van een
 nye koopman. Het woornement is oud tot
 landstaf daarom te gebruiken turf die in
 de waterachtige plaatsen bspoken de bergen ge-
 vonden wordt. Het is reeds een teken van de af-

reuning van het hant, dat men andere en slechtere brandstof begint op te zoeken. In Leif. Het heeft men my ook gezegd, dat men ging beproeven, om turf, die het nog toe gebruikt, in de nabijheid der stad geblesse te maaken, voort van te staken. Het schijnt toch dat men naar het behoud der bosken in deze streek goede zorg heeft; overal waar vorken kont gekapt zijn heeft men ze met jonge bomen weder ingeplant.

Om nog leden te Blankenburg te komen was het te laat, ik heb my dus bepaald by het bezichtigen van de Buelshöhle en de Bomschanshöhle, beiden in het dorp Rübeland, op een uur afstand van Elbingerode. Het zyn beide uitgestrekte onbevaarde grachten in zwartmarmerdeeg, en van binnen bekleed met Krupsteen. Naar den natuurlepraakter zyn zy buiten twyffel belangryk, maar naar het gebruik zyn zy niet met de grotten van Derbyshire te vergelijken. Beide zyn het byzonder eigendom van families mynwerkel aan wien de Hertog van Brunsvyk ze ten geschenk heeft gegeven en die een klein inkomen hebben om ze aan vreemde te verhuuren. Zonderling, dat de grootste afgunst tuschen die eigenaars bestaat en althans zyn groot project ten koste van de andere; de

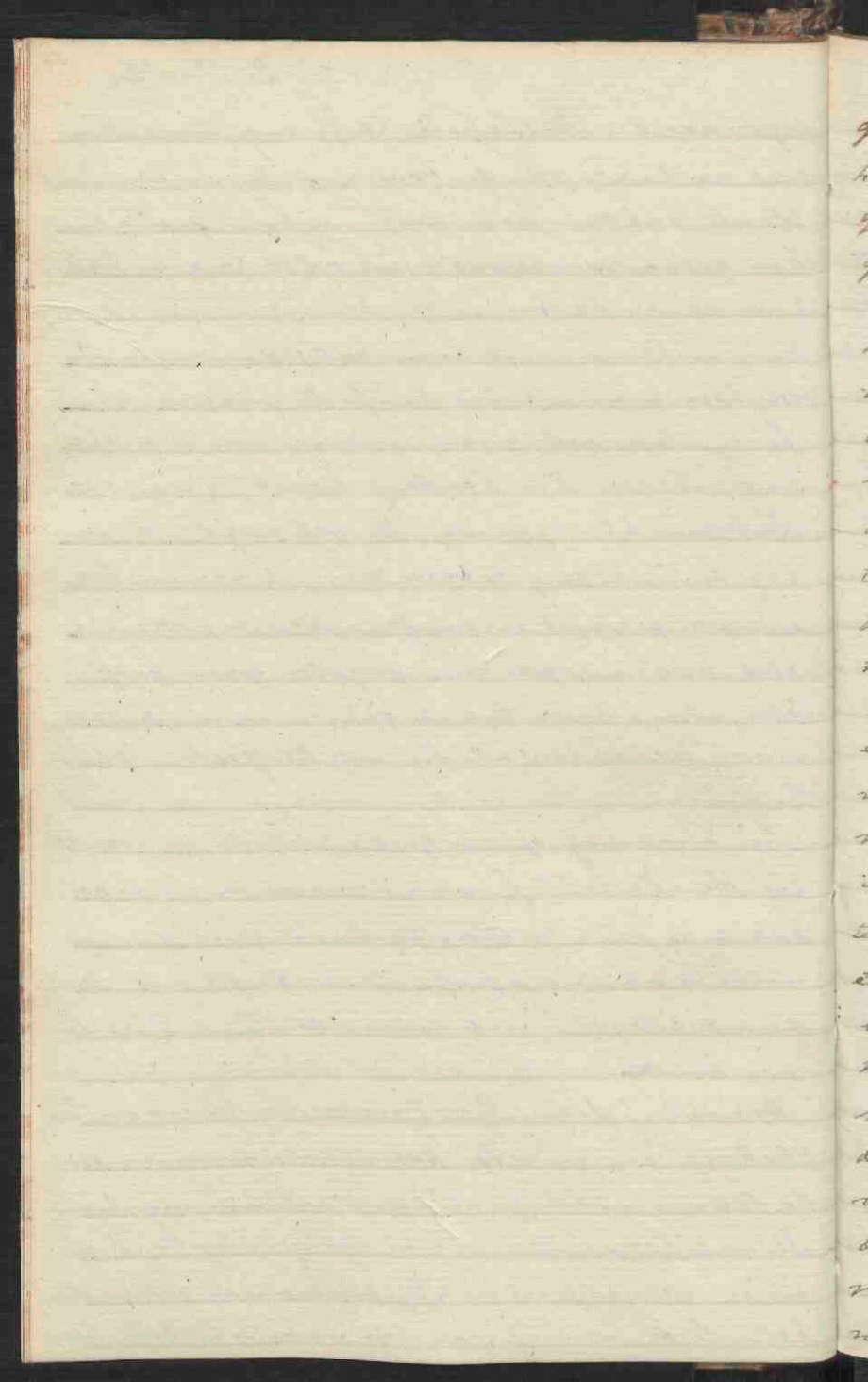
Man is hier algemeen Lutherisch.

eigenaar der Bielskole heeft my bovendien veel verhalen van de toeryen die in het dorp plaats hebben. Hem was hiervoos pas een kee getrouwen, want een vrouwe had haar eenen draad in het haar gesneden, de vrouwe die hiertoe had het hem zelf gegeven. Dit was hem niet uit het hoofd te praten.

In zyn hier ook yzer-smeltoryen van het eerste draad uit de Benschenberg komt, $\frac{1}{2}$ uur van Rübeland af liggende. Ik heb nog de smeltory waren zien, ik verwachtte er niet meer te vinden. Men maakt ook veel rooymetalen van gegoten yzer, zelfs kleematin: deze heb ik gezien. men niet zoo mooi gevonden als die uit de gielory van Berlyn.

Men myst nog op een spitsie rats de muren van het Rübenschloß, waar naar men zegt dat deze plaats Rübelerland geheten is, welke naam wederhand verbaft is. de rones plachten niet ook in de Bielskole te verschynen.

Donderd 3 juli. Om 7 uren ben ik naar Blankenburg gemaakt. Het weder was schoon en de lemmen bleven julleken steeds om my heen. De weg loopt eerst door welly konland en weide, vervolgens anaf gebrooken door een den kefont, de heiding van den boden is hier niet

graat. Zijn goed meest door een vrouw in
 harens hand op den dag gedragen. Dit is hier het
 gewone werk van vele vrouwen, welke een
 groot deel van het verkeer op die weg draagen,
 denzelven de bezittingen niet meer anders ver-
 vaar gend te zien. Dit dragen heeft by vele vrou-
 wen het ataalig ongemak van kroopgewand ten gevolg,
 althans men schryft het daar aan toe; en het gaat
 wederhand dikwijls van de moeder op de dochter
 over. Het is blykbaar dat deze arbeid over algemeen
 te zwaar is, en een iets betrukkend in te zien, dat
 deze arme vrouwen en men zich daaraan ont-
 trekken kunnen als daar tegen het land blyven.
 Wanneer men in de bronnerijen in Longland
 en elders mannen daar sterk nadelig en oeffe-
 ning tot een graad van kracht. Vint komen die
 niet boven de gewone maat, hoewel in de meeste tegen
 in te raken; maar al, vrouwen boven hare krach-
 ten werk verrichten meer by onder bevoegden
 en waar by door geen afsperring valthamer, men
 berekend worden, zoo kunnen wy niet nalaten
 het lot van volk eenen maatschappij te beklagen,
 het beflaagt gewaonlyk de merkende klagen by
 de voortgang der werktuigkunde, maar zonde
 niet veel by dien voortgang de hoop ontstaen
 dat men eenen zoo veel val meten gebruik te maken
 van de oorspronkelijke krachten der natuur, dat men
 niet meer van zwakke vrouwen val behoeven. De

Men draagt hier geheel niet op het hoofd, ook zijn
niet de vrouwen niet dragen; deze werken meest
in de mynen of smelterijen, waaraan ook ge-
ne vrouwen arbeiden.

By al de beknoopenheid van het bestaan is de ge-
woonte van het roken van algemeen, dat men
velden en man van der pijp rookt. De rijke
en hebben meestal pijpen die eenige vaets
lang zijn.

Men leeft in Blankenburg meest van den landbouw
en doet kleinen handel in yzerwerken en andere waren.
Hoe een handeling gebruikt heeft men nog gezegd, dat
er 42 burgers zijn die het intolentend recht hebben, en
hier te wonnen; elk doet het op zijn beurt, en een

vergen om twee kisten tegen de bergen op te voeren.
 De kinderen en jonge meisjes zien er vrolijkans
 goed en vrolijk uit, maar alle vrouwen van een
 of twee hebben het gevoel van een zwakte en
 daarom ontputting van krachten. Deze met kraan
 leid gaat het niet, dat zij altijd beweerd by mij
 om in het veld al zij rusten en zelfs kanten, anders
 het dragen nog daarvan blyvend. Menne geleid
 ster heeft mij veel hiervan verhaald en vond
 de mogelijkheid om een roker kisten te nemen
 niet. In het veld veld aan zijn gevoel, ik heb
 naar meer betaald om zij vorken en goed
 onderhand verhuurde daarvan. De mensche
 zijn over algemeen in deze streek goed en
 zeer lief, en wanneer men met hen spreekt, go
 van zij zeer goed behoud.

De kerkbouw verhuurde nog een klein voor
 deel aan de jonge kisten: men staat het name
 lyk toe om in het veld het veld daarvan te
 gaan opramen, dit verkopen om al van te ma
 ken, of wel zij laten het veld van de molen veld en
 gebouwen dien al in het veld.

Blauwberg is een klein stadje, hoofdplaats van
 een normaal vorstendom, dat nu onder Pruisje
 behoort. De huizen zijn niet meer zoo goed
 van hout, de daken zijn van pannen. Het hart van
 in het geheel de groene helling van de bergen
 naar van de stad geband is, leeren een lief ge.

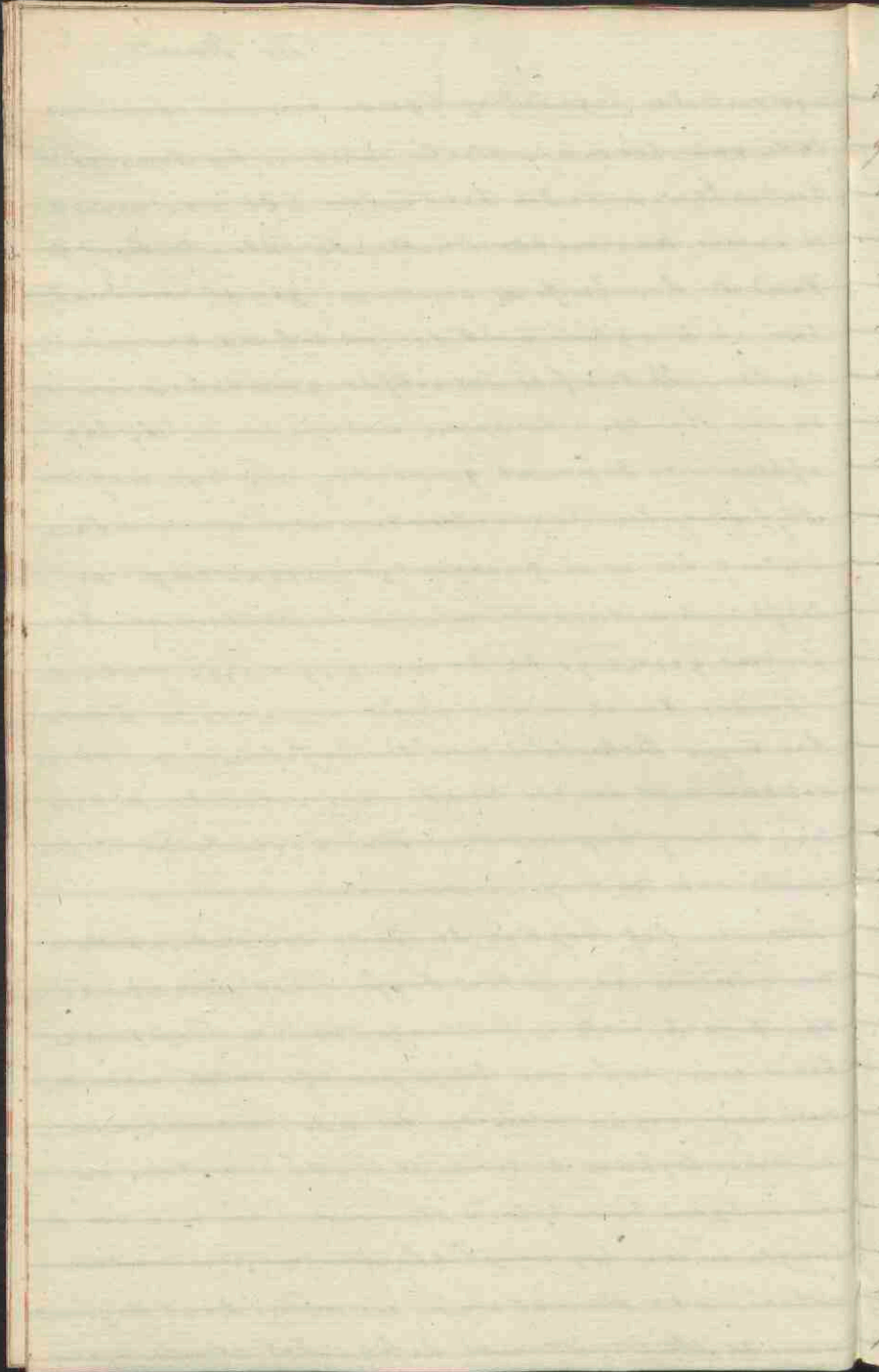
algemeene bruikbaarheid heeft het opengeeft dat het
goed gemaakt wordt; men mag niet by een
lutenen hier kopen, zoo lang de varige niet al
het verhoort heeft, maar toch wordt het op een
bequaalder tyd weer op nieuw gebrouwen. Elk de
42 broden ontrent 2 malen in de 3 jaren. Men
kan niet wel eene ongeschiktere inrigting maken.

(naar de Kopstappe)
Op mynen weg) ontrent te ik een ree dat springend
en loopend door het bosch kwam, en
zich wezmaakte

Van deze ofzelfde sticht heeft ook twee 4 jaren en
meerze meergestort, omdat men haar verhoort
en niet meer hooren minnaar te verhooren.

zigt op de Regenstein ligt op een uwer afstand
 daar van; het is een steile rotshan, die bijna ge-
 heel afgezonderd in het midde ligt van een gro-
 te vallei aan welker uiteinde Blankenburg ge-
 laand is. Men heeft er een mooi gezicht rondom,
 hoewel de vallei niet overal schoon kan ge-
 worden. Men troef er het zelfde gezelschap aan als
 op den Brocken; de acme mijner wand. by het
 afklimmen doornat geworden. Er zijn nog over-
 blyfsel op den Regenstein van eene onverschandte
 vesting, die er in vroeger tyd gestaan heeft, men
 heeft ook in die oude muren en kelders een he-
 delijk geschilderd bij de menwgezichten verkwikt.
 Verder ben ik naar Thale gewandeld. 2 uuren.
 Aan myne linkerhand was de Fingelmanns ook ee-
 rotshan met een rei troubarling uitstekende pun-
 ten; de weg liep meestal door hovenland. Men pa-
 serde ook het dorp Trummenrade.

Tals is een lief dorp aan de Bode, een onbegrijp-
 linge die enige molens heeft. Het belangryste
 van deze plaats is de zougenaamde Rofstrappe;
 het is een maffa van lange puntige rotten, waartoe
 over nog hooger rotten zijn die men Faureplat noemt,
 en waartofken de rivier de Bode neerdaars en
 vervolgen voortkelend stroomt. Men ziet van de
 hoogte in een heij amphitheat. van een wald
 rotten, met dennebomen en anders kant de grond
 waar de stille het niet dellet. Dit gezigt is een

treffend. Ik hoorde te eenige malen in zekertan het
geluid hiervan als sterke kankerslagen van alle kanten
uit de vatten thong.

Van de andere zijde heeft men een zeer ruim ge-
richt in de vallei, en wel het mooiste op den pover
van een voortuitstekende rots wal lager dan de roff.
toepas velen. Meer dan 12 steden en dorpen zag ik
zeer duidelyk voor my, een onmetelyke vlakke
van wel bebouwd land, en de Rode daar voor
kellend. De mensche toek, want men woort
meagelyk over heel te zien, dat de vinder nien
oudry en het land meer met doonen afgewij-
lid waren, vooral dat men den gezigten der
de regte lynen door denzen vanden afgebroken
gemaakt.

In de berding aan de Roftraappe heb ik naar het
eest Bordenwaffer gedronken; ik vond het een
zeer aangename droefpofelendere drank; men
heeft my 11 1/2 gr. naar een fler betalen. Het is 4000
loos niet enkel derkenfap, zoo als uit den Gaet
van den boord uit alacht, maar een derde is
wyne die men te by doet, na dat men het waerof
niet een groote haerelheid tinker geboorte heeft.

De inwoners van deze ettelke vinder, die voortaan
bedryf in houttakken: de bofchen zyn Bruffert de
men, en jaarlyks woort daarom veel gekapt:
men rekent, dat er in Thale naar 30,000 Thalers alle
jaar neerkort woort.

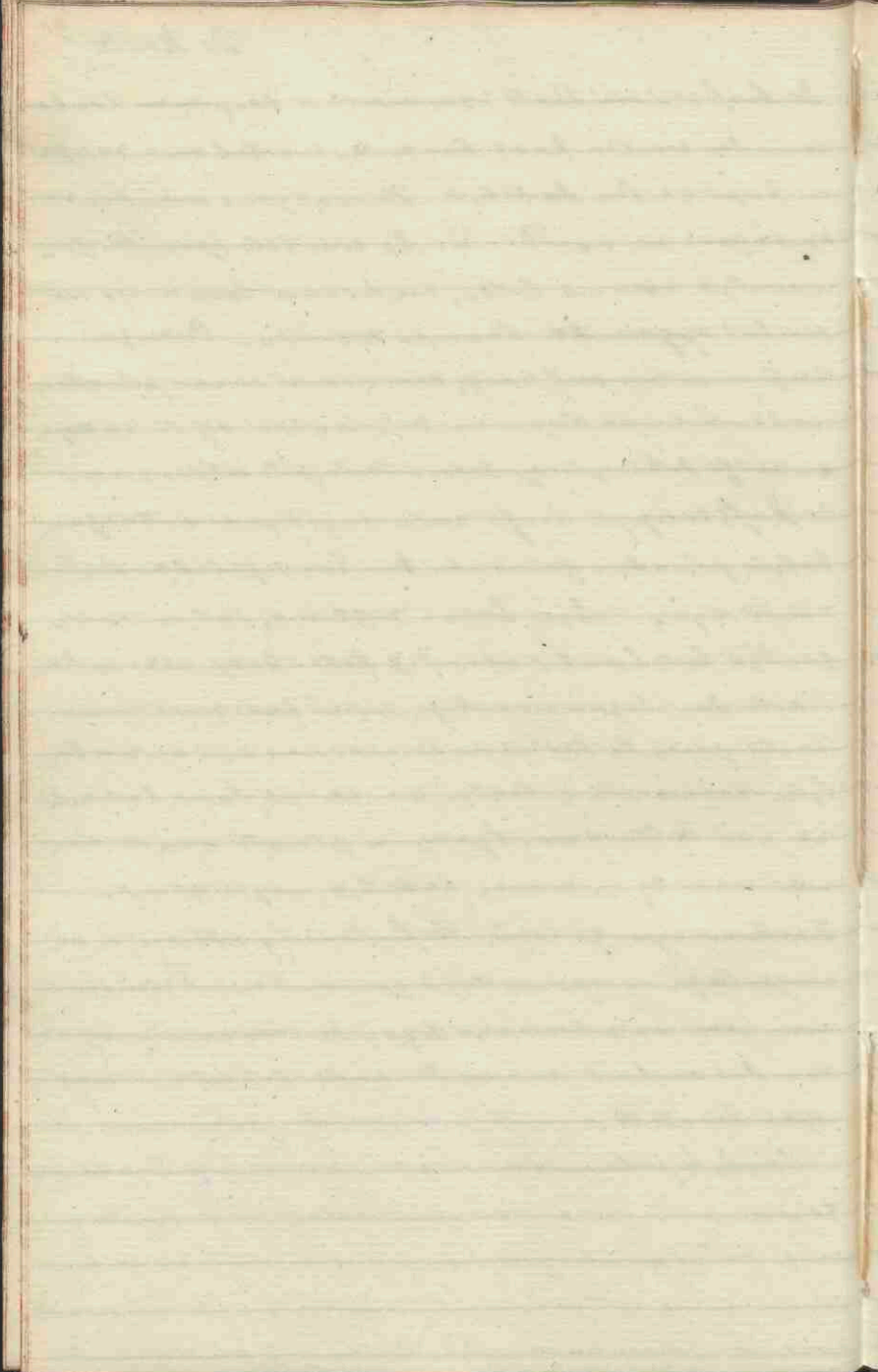
72

Het was een byzander schoone stille avond, ik heb
niet gevoelen door het doop, gewantelig, waar de fa-
milien naar de huizen zaten uit te rusten van de
rolbrachten arbeid. Het voorhoede der menschen
algemeen een goedge: meestal werd de vriendel-
beurken gelyk; en alomteer de meest goedvanden
menschte kreeg ik d'ing van "Schön dank" ter
andwoord. De vullen is zeer lief, men zucht
hoagten van. Tanteplett. Roppt rappen een, als
een half raand waarschiet de gas swaan ende
gang, ten oosten is het vlakke waanen min alle,
in t verlicht eenige d'ing, zies.

In zyn in deze streek veel kessen; men heeft veel
bepraeft zyn te tegen anders kale hellingen van
den berg te planta; die boomen zyn ung klein

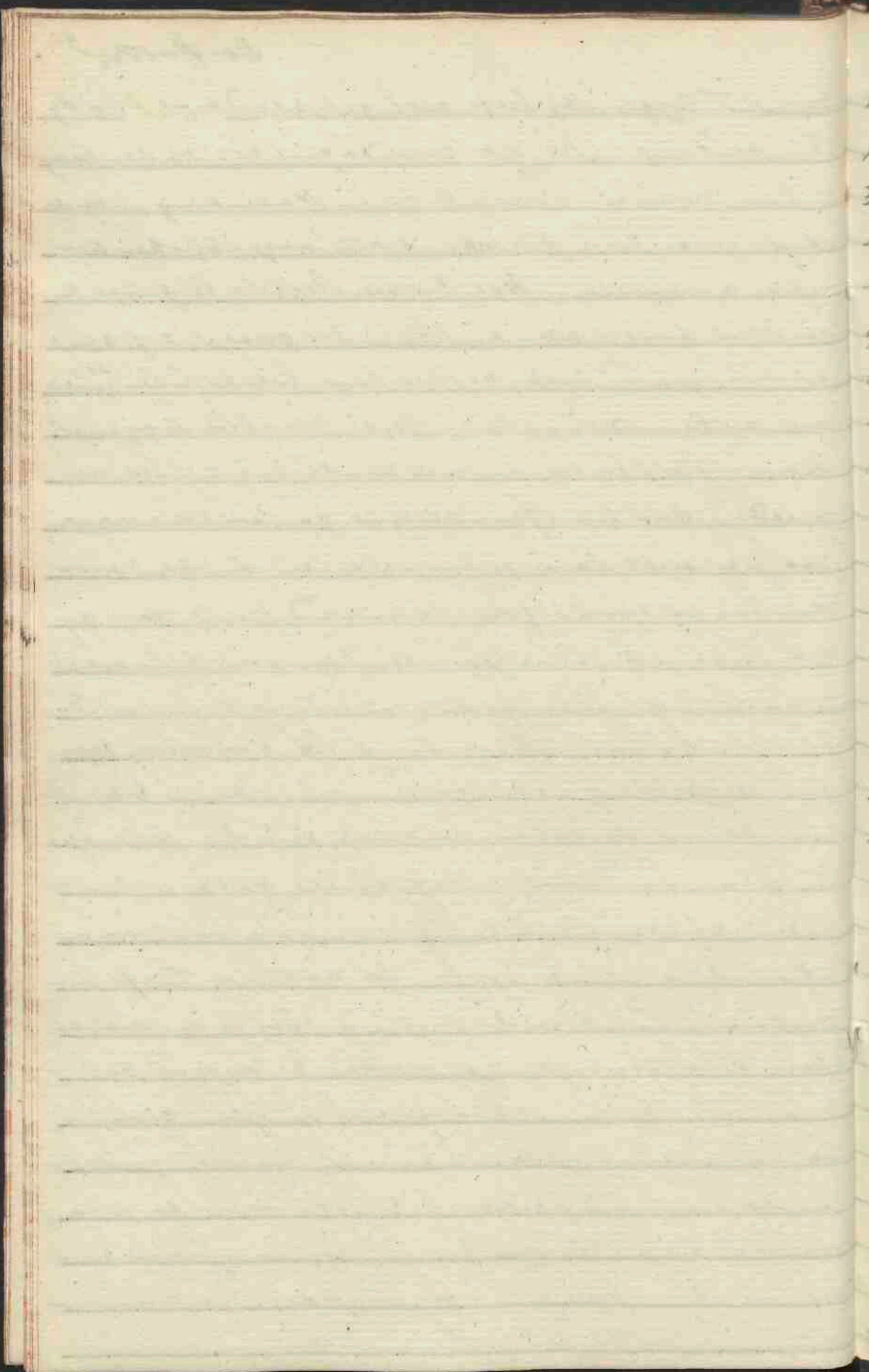
De bosfiken om Thale zijn meest eiken, men konde
ze in den winter kort boven den wortel om, raagt
en knipt ze dan dadelijk. Kennelijk worden ze
opvoegens niet rood. Niet de wortels spruiten ge-
woonlijk nieuwe loten, maar van sommige me-
de, tot opgaande boomen worden. Overigen
keefe men zeer veel roog, om overal waar planton
meder nieuwe boomen te planton of te rooijen,
en zelfs dikwijls op zeer steile plaatsen: aan
de Rofstrappe keefe men my byna ontzag-
kelijke plaatsen gemeren die kort gelake. de-
zuid zijn. Mijn hospes zegt my, dat in noe-
ge tyd het hout onoverdig beterkoop was in de
Hartk dan tegenwoordig; maar dat was ruim
tuintig jaren, de keers en de woemen een onvaste-
lyke verwaefing hebben aangerigt, door dat men
ze had laten voortgaan in plaats van de bo-
men, waar zy in waren kakeijk weg te nemen.
Hierdoor zijn geteete bosfiken, by strom, in een
ongelagen en vernietigt geworden. Thans is
men zeer waakzaam tegen de vernietiging
van dit onheil maar de onde schade is nog
niet hersteld.

Vryd. 4 juli. Van Thale naar Gernade
gewandeld; niet ver van Thale pappeerden wy
eene kalkbrandery, maar voor de steenen op de
plaats zelve uitgehaanen worden; - Het hier ook
eene Tempelruinen, die loten my aan onze lin-

kerkhand liggen, zy heeps neel gelykheid met die by
 Blankenburg. Herwaegens zagten wy op de heug
 te twee ruines: Leuenburg en Wamburg, want de
 closte is een toren, die schynt alle oogenblikken te
 vallen. neerwallen. Het doopje Heekeluberg ligt te
 gen deze haagte aan en lief in het groen; zig zyn
 er doorgewandeld; neer die dave Eikehofpiken ^{let} ~~gunde~~
 rode en Gynsode. Deze beide plaatsen liggen al
 leeuwast elkanes, en men konde haast niet ver
 maeden, dat het afzonderlyke geententien manen,
 zoo men niet door grenspalen en borden met
 drygende opschriften herinnerd werd, dat zy
 tot onderskeidene voortbouwmen behooren.
 Te weten hier is de grensscheiding tusschen Pru
 sse en Anhalt Bernburg. Ik kan niet zeg
 gen welk een onaangename indruk het
 maakt, om by elken voetstap van die scheidpa
 len te vinden woude dat by het veld in taal
 zeden, aftomst, beling eenige menantlyke
 afsondering plaats heefe. De natuur heeft de
 Duitcheit tot breedte gemaakt, en de gebak
 kege structuursyftingen maken ze overal tot
 ryanden. De voortbrengelen van den grond en
 de ryperheid worden van alle kanten gestont
 en alleminend; overal tracht men de waag
 bured aan te maken in de hoop van rijk
 velen daardoor te verryken. Fragment

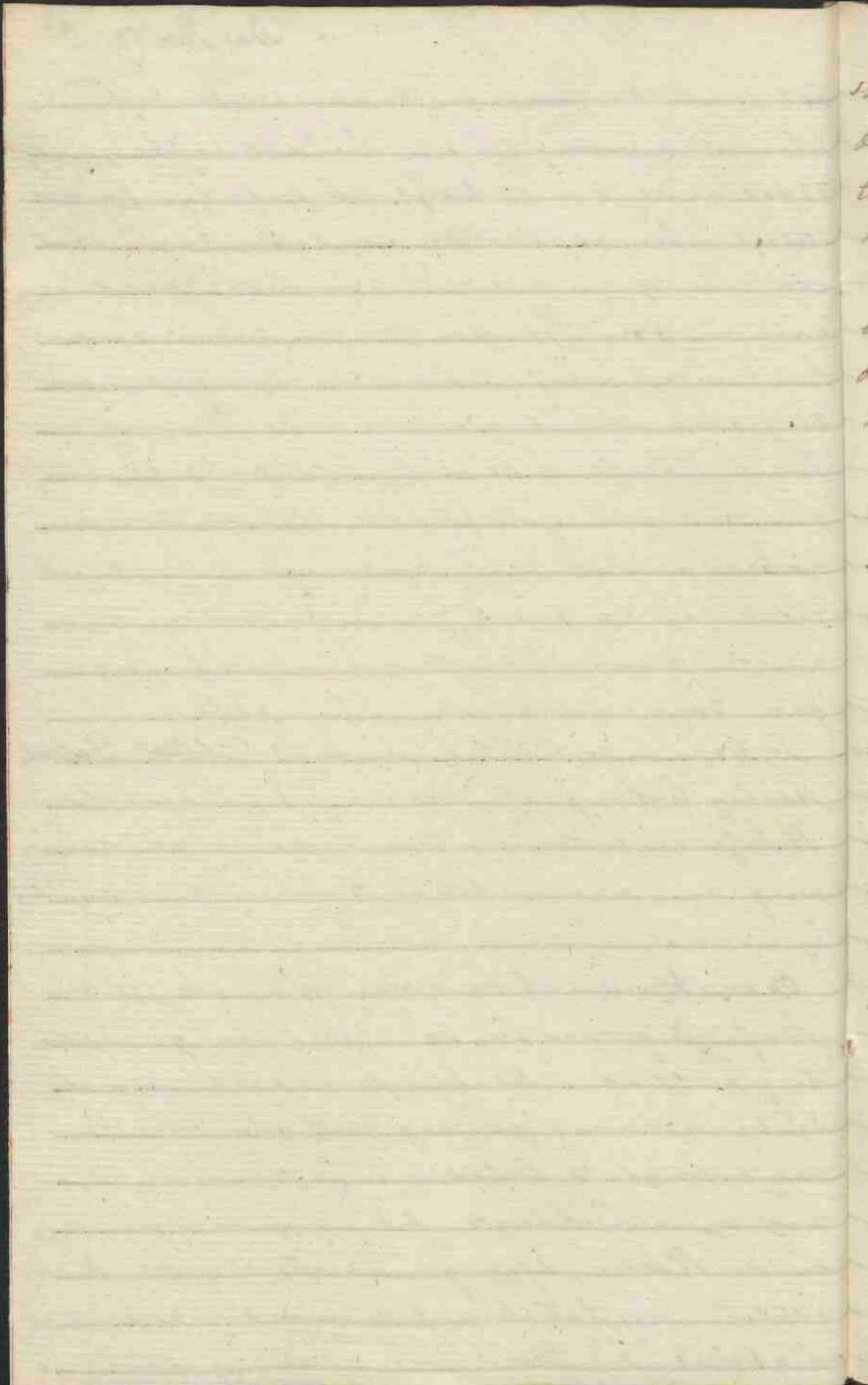

het eerste bryghen men, maar hi laatst ^{nie} de kleinste vorsten, die von Arkalt Lötken, welke 32,000 aandenaen heeft, elk heeft zyn bandenstelsel. Men verhaalde my hier d'agen vand een plaatsje in t gebied van deren vorst, op de grenzen van Pruisen gelegen, waar bynaal leen wagenmakers woenen, die den volk voor de geheele streek werkten. De koning van Pruisen heeft op de wagens 300 polt imbo, mouders regten gelegd. Men sterpen de wagenmakers aan de eene zyde mit gebroek een merk, en de boeren aan de andere zyde maekten voor duizend guld' van af wagens gaan kopen die hun minder pafen.

Te Gernsrode las ik op een bord: „Alles Bettel ist bey Gefangnis- Karren- und Zuchthaus- Strafe verbaten“ — Zoo de vorst van Alben, lang zyne armen brood kon verstreken, doch hy rees niet.

Op een klein afstand van Gernsrode is de Stufenberg, waarop ik in een uur ga de berg ontdekt. De hoogte is niet zeer beduidend, maar gansig toch om een team van entrijs te hebben; wat zimmer is dit weg op, een hangle die er naast aan ligt en die Klettenberg genaamd wordt. Hierop geklommen, had ik achter my de groote hang rechts en die heel wat, voor my een uit-

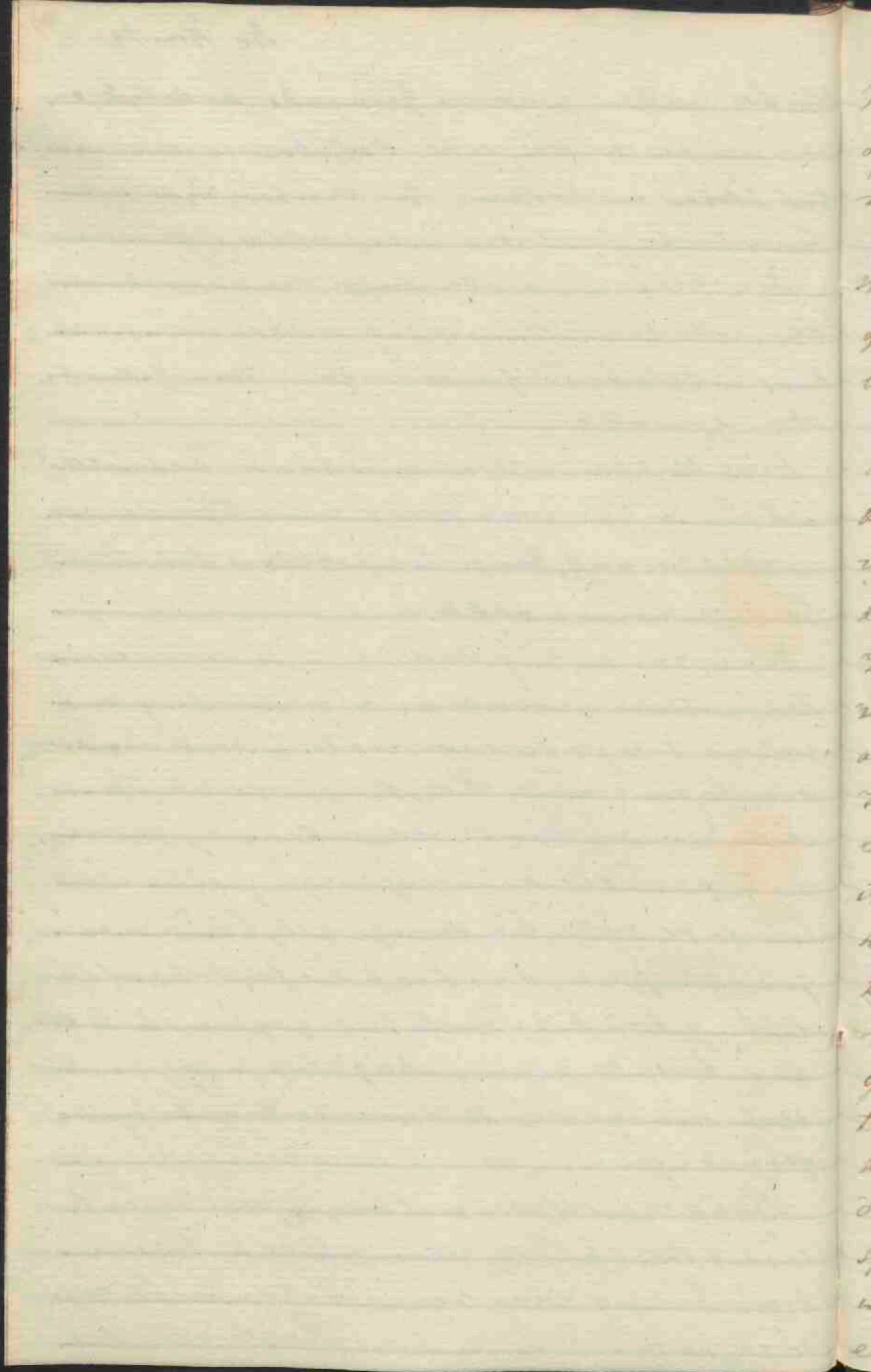
streckte vallei, waaron geruime dadelijfe oer-
der my en weder eikenbosken en een aan-
tal steden en dorpen; ter linker zyde alles
kenselachtig, weder meer vlakte.

Het kleine vorstendom, waarin ik was
ben, Anhalt-Bernburg, onderstondt van
vroeg mitstekend goede wegen, van gekookte
steen gemaakt.

Door de ommaasteerde wildbaas (das Gettes)
heb ik mijne wandeling voortgezet tot
häggesprung, langs het jagthuis dat Stern-
haus genaamt wordt.

Het is zonderling dat waar de rooime paa-
der natuur groot rijk, de verdeelding rijk
wezent schept die daarmede in verbanding staan,
zo noemt men Roskrappe de plaats waar
eene pincer van de eene berg op een ander
reut paard is overgesprongen; eene hällig-
heid in de rots die eanige gelykheid met een
grootten paardenhoef heeft, schynt aan-
leiding tot dit nestelzel gegeven te hebben;
hier heet de plaats häggesprung, omdat
eene muige van de eene rots op de andere
gesprongen is.

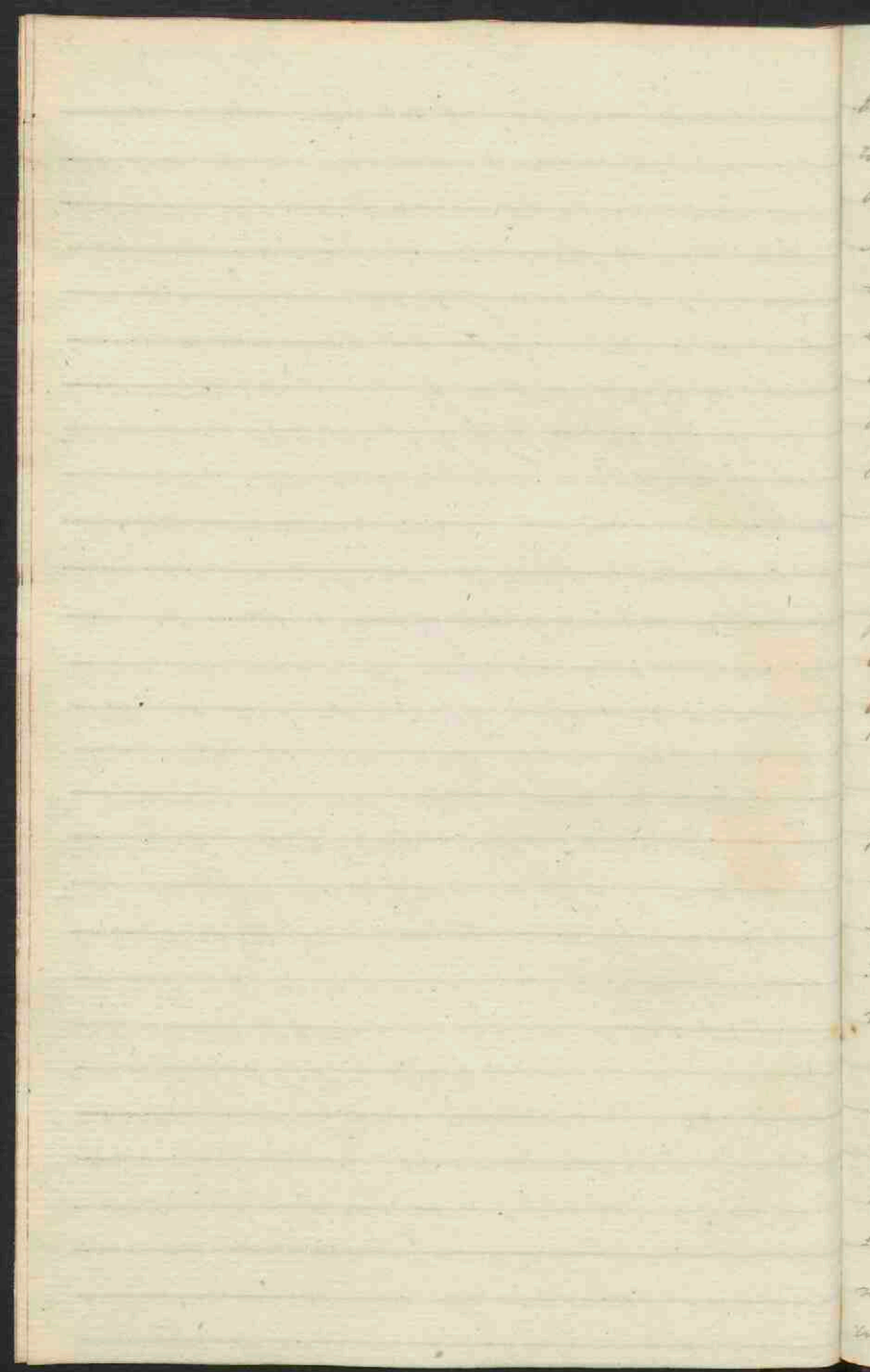
Bekalmen ysermeltzeren, ziet men hier
eene adelijk van yser, welke de tegenwoordige
Doge Hertog voor zynen vader heeft opge-
rige, en waerop hy dien „Beqlücker des

Nat. Landt" noemt; of het kinderlyke beveling
 of wezenlyke waarheid is, mag de geschied
 niet van Anhalt-Beruburg uitmaken.

Men komt hier aan de Silke, een klein
 stroompje dat eenige molens drijft, en verval
 gens in de Bode valt, die door Thale en Gae
 linburg loopt en naar de Elbe vloeit.

Langs de Silke naar Alexisbad, een wan
 deling als door een Engelenken tinn. Het
 bad is zeer smal, maar aan weerszijde
 wel beplant, haerel vatsuchtig. 'Zou blyfs
 te vallen tot nog ver boven Alexisbad; en
 zy leverde aldaar liere wandelingen tot ge
 rigtspunten; overigens rond ik het bad
 onbeduidend; vier gebouwen, geen dorp,
 zeer weinig menschen, geen vermakten, alle
 ledig, haerel voor badgasten bestemd;
 ik had my dit anders voorgestelt. Voor
 het middagmaal kwam ik te laat; - ik
 heb my gebaad; - gene amels; - gen hve
 re, thee gedronken; - enkel de manne
 geeren, maar zeer weinige. Of het wa
 ter nuttig is weet ik niet; maar het is hier
 klaar, en ik vond er een geelachtig slijm en
 dat ik nader hand op het hinnen ook de
 spenode. Om y even vergaderde men zich
 in de zaal om zingezamen Tableaux, door
 eenige satonwspeler te zien vertonen;

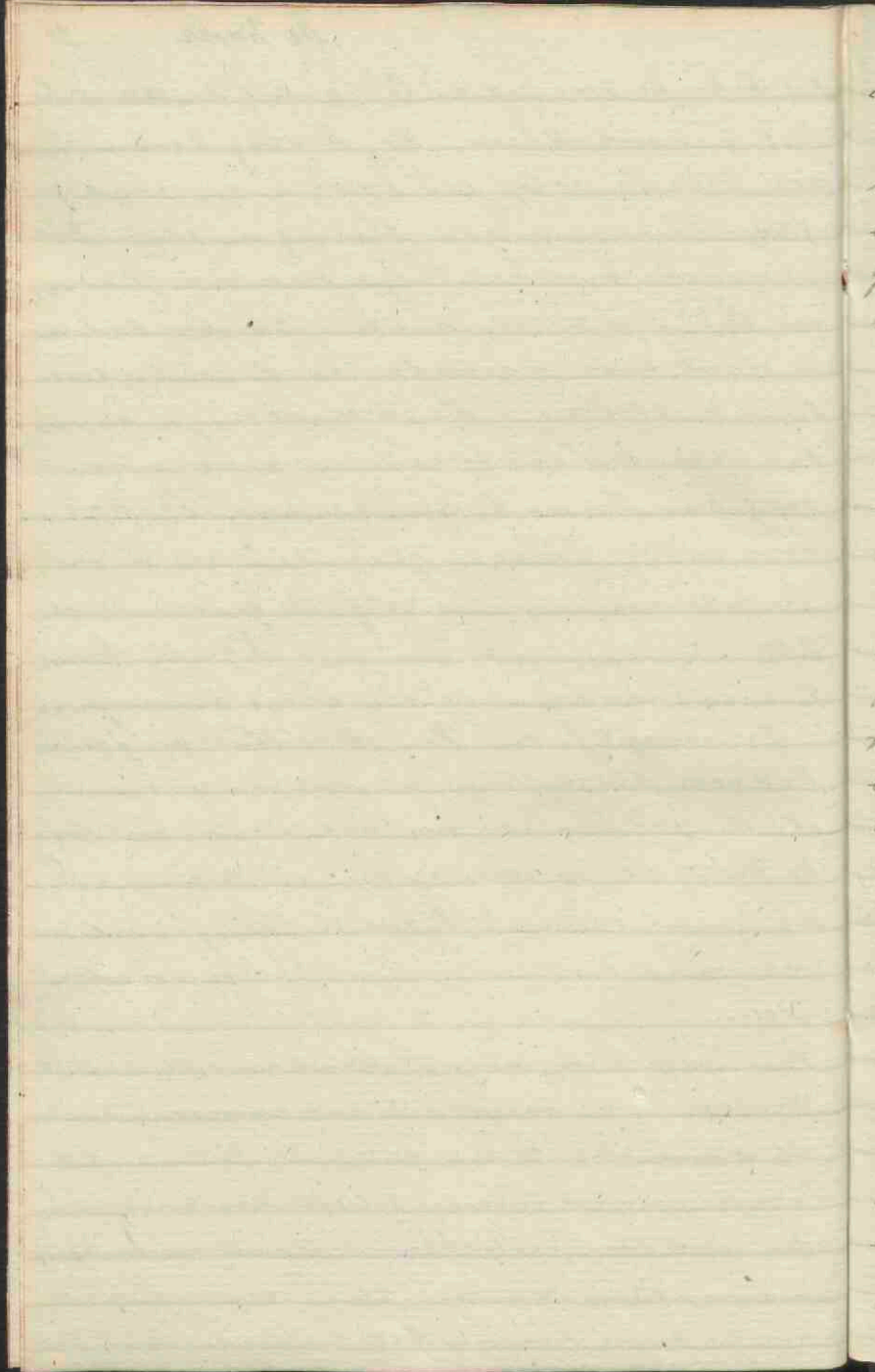

dit bedruke weening en het getal der gantschen
 mest was ook klein. De Kerstus kwam er
 ook steunend op een tros en een stok.
 Alles kwam mij naar traanigen stof. Het
 was, dacht mij, kennelijk dat men hier ook
 een hof had willen maken, zonder dat men
 in staat was menschen en levendigheid
 daar te stellen. De wandelingen en wat
 daartoe behoort, waren niet meer
 ruzig dan Smeek aangelegd. Ik had
 vere valley frager gevonden; als de die
 gantsche poppery, en zelfs de groeende ob-
 list niet geseest waren. Kleine brass
 by goede natuur is mij altyd onaangenaam.

Zaterdag 5 Juli. Van Alexibard teruggevan
 held naar hagesprong. Het was een mooye mo-
 gen, ik vond meer en meer dat de valie recht liep.
 De Kerstus liet alreder op een instekende rutz
 een tempel bouwen; ik zonde hem gevone ont-
 slaan van de kosten dier sionien, die zoo slaen
 valboen.

Van hagesprong naar Ballenstedt, niet lang het
 sterken, maar voorby de plaats waar een Indische
 the kalone plagt te zyn, genaamt Dammersfeld.
 De milt voor het vaderland heeft deze arina men-
 schen meer doen vestrekken, en is niet van de kal-
 nie overgebleven dan een kleine begraafplaats,
 waar zo hune doden in het vroeude land heb-

achter gelaten.

De weg gaat steeds door eikenbossen; hierenboven met meer grasland afgegraven; het hooi dat men bringt was in te halen verspreide een aangename gene. Wanneer men Ballenstätt nabijst, zie men op de hoogte het jagthuis Rakkoff.

De vrouw welke dit maal mijn goed gedragen heeft was 65 jaren oud, en nog zeer sterk: zij bevalde zich ook dat zij zonder meer te worden nog vele uren ver met een last op den rug gaan kon. Ik vond er eenigen troost in, te zien dat de bevalde toch niet altijd de kracht der vrouwen uitput of te overgeet. Te Stalburg zegt zij mij, brengen de vrouwen mij veel zwaarden dan hier, maar daar hebben ze ook haast alle kroppergemelen. Het is wonderlijk dat men niet meer eest tot verren getuigt, ik heb er maar weinig gezien: toch is hun onderhand niet zeer kostbaar te wijl een kind voldoende is om er verstand te besturen: de arbeid der vrouwen maekt op zeer lagen prijs staan, dat men die nog noodde ligt kan aanvinden dan die van elders.

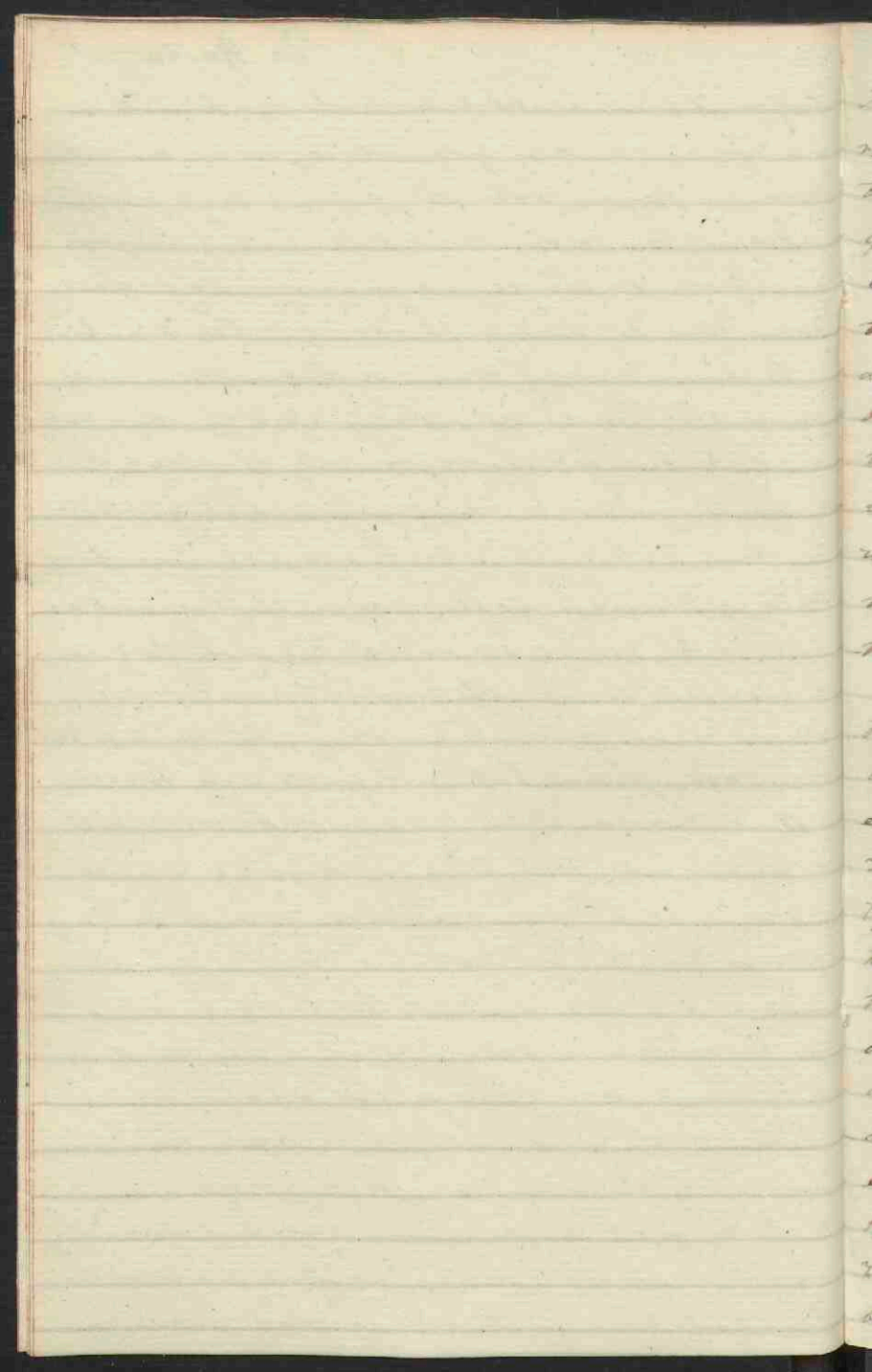
Ballenstätt is een kleine stad met 3000 inwoners, zeer int een gebouwd en slecht gepland. De Hartz handt gewoonlyc zijn verblyf op het slot, een zeer eenvoudigh gebouw, maar mooi op de hoogte gelagen. Achter het slot is een terras met twee boomplant, van waer men een uitzicht heeft

zij gelyken en het groot natkomen naar over
blyfsel van een mens.

half rond overziet: rechts en links 2½ heuvels, naar
 uit ziet men de twee tegensterke, en nader vele
 steden en dorpen over het groene land verspreid.

Het oog zoekt toch in dit landschap verzeft
 naar water, en wordt ook onaangenaam aan-
 daan door de zwarte streepen van het sijnakland.

De bouw vervolgens naar de tegensterke zelf
 gewandeld ½ uur, van de stad. Het zijn twee vol-
 len, die geheel op zich zelf staan, of bevest in het
 midden der vallei, de een is goed te bezichtigen naar
 een trap die men er in heeft uitgehouwen. Het
 staat op de zuiden geheel roeg en heeft een veel roeg
 en een ryker gezicht dan achter het slot. In 1700
 te ziet men de Brocken en den aantal dagen
 duren, nader en zijn de waagens waagopik de 20
 rize dagen gestaan het de tegensterke de Rofelsteppen,
 - het kasteel van Blankenburg steekt het tafelen
 de heuvels uit. Noordelyk en westelyk wordt
 het meer vlak, men ziet tegen en over de hang-
 tens een menigte steden en dorpen, die men
 met de kaart in de hand breedelyk herkent.
 De vallei is veel bebouwd en naar de bergen
 ophoeken ontzachelijk uitgestrekt. Als men
 van omliep teengrind naar Ballenstedt, is het yegry
 veel meer bespelt, maar toch ook zeer aangenaam.
 De helling van den berg welk met bopaden en lage
 met bannuellen bedekt, de stad, het slot, het
 jagehuis, dit alles treent een het geheel op.

Ik heb mij lang op deze plaats aan het gezigt
 rondom mij verlustigd: het meêst mag verwonderlijk
 door het gezang der vogelen, en door het zekke
 gel der bellen van de koejen, die in de neste graa-
 den. Ik blyf altyd te langer op de punten van
 my het uitzicht streekt, omdat steeds de ge-
 dachte by my opkomt, dat ik moogelyklyk op
 die plaats nooit meer staan zal; en in myne
 verbeelding omring ik mij now hier. Die my hier
 haast zyn, die ik zoo gaarne in myn gezagte
 wilde laten heelen, en haardoor ontsteking, dat ik
 niet zonder rede naar de heerlyke uitroeping
 van reinen haak.

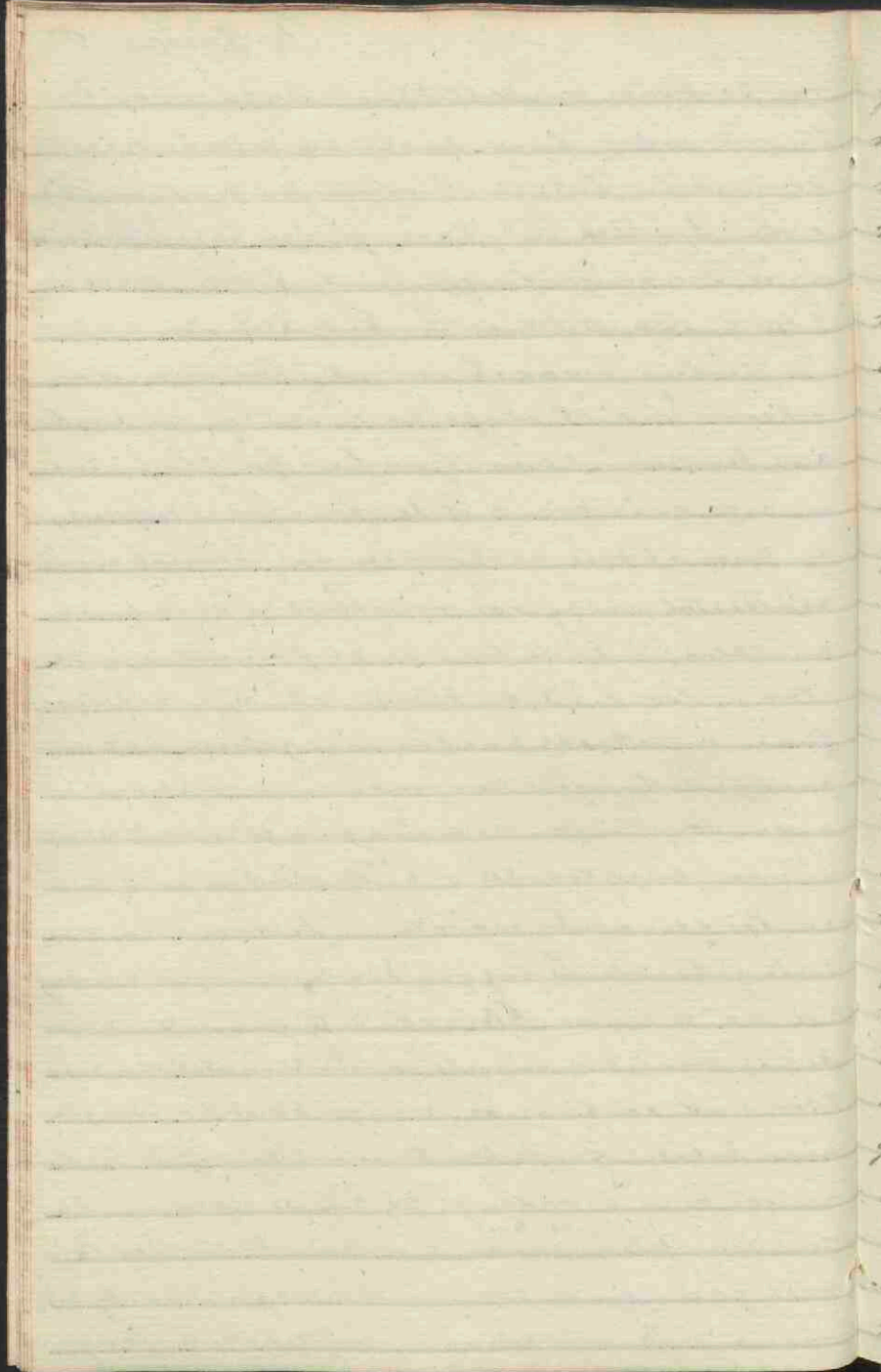
De Hertog van Anhalt Bernburg heeft 1776 een
 verdrag, en is zoo veel souverain als de keizer van
 Oostenryk of de Koning van Pruisen. Over de ryan-
 en masselen van zulke kleine vorstendommen laet
 zich veel zeggen: voor de beschaving, en som-
 tyds zelfs voor den toelooft van de inwooners
 kan zeker ook een klein vorst, wanneer hy een
 verlicht man is, naar onnodigheid meer dat
 van een vorst die over miljoenen regert, zeggen
 alle onder zyn oog geschiedt. Maar van een
 anderen kant is ook alles zoo klein, zoo schiet
 en bekrompen, dat menschen en zaken er be-
 spottelyk door worden. De stad door wandelende
 zag ik telkens het Hertoglyk wapen met alle
 beaamende opschriften van linctien van talen

Waarmerkte in Pulkentable op dat de Hertgelede
leden, daar huu geplaat verstaander joden te zyn;
het was ook Sabbat, maar ik ben wonderhous
benestige, dat veel de gezagde personen tot
die natie behooren; deze byzonderheid^{en}
ook aan de kleine Duitse Staten eigen te zyn.

van posterges, van allehande tabken van de
 Thun; verder, boven de ellendigste huizen,
 "Königlicher Antick-Brennburgischer privileg-
 gierter Apothek" "Königlicher Kupferschmid"
 en eene menigte diergelijke. Allen wil eenig
 titel hebben en het het Hof behooren.

De heering, waar ik at, naby het slot, is een
 gebouw met 15 vensters op een 2y, en pryke
 met den naam van Groffer Gasthof, maar
 als men er inkomt, is de benedenverdieping,
 op twee of drie vertrekken nu, keestel en
 raadkeestel, en zyn de vensters op de muur ge-
 schilderd; — op de tweede verdieping zyn ven-
 stert in het lood, en kleine stukjes netelaars
 fraai opgestreikt zonden daer geloken, dat een
 gansdyne hangen, hoe men niet wist, dat al
 wat in de plaagen voor het gezigt kan gemist
 worden, weggelieden is, en ^{het} de stukjes niet knu-
 ren los gemaakt worden. De vrouw in deze
 heering hoorde ik zeggen, dat zy morgen, zondag
 viel diende naar Alessbad te gaan dewyl de
 heertag knalye nam, als de Ballenstedden niet
 daar niet vertoende; eenige heeren overlegden
 voor halveel grofschen de man 2y naar het land
 zonden kunnen ryden; "zy zonden gaarne daar
 heen wandelen"; ^(Zelden 2y) maar men kan toch niet te
 voet gaan, en anderen in eenwagen voorby te
 ryden. De niet gekapte, welriekende jonge

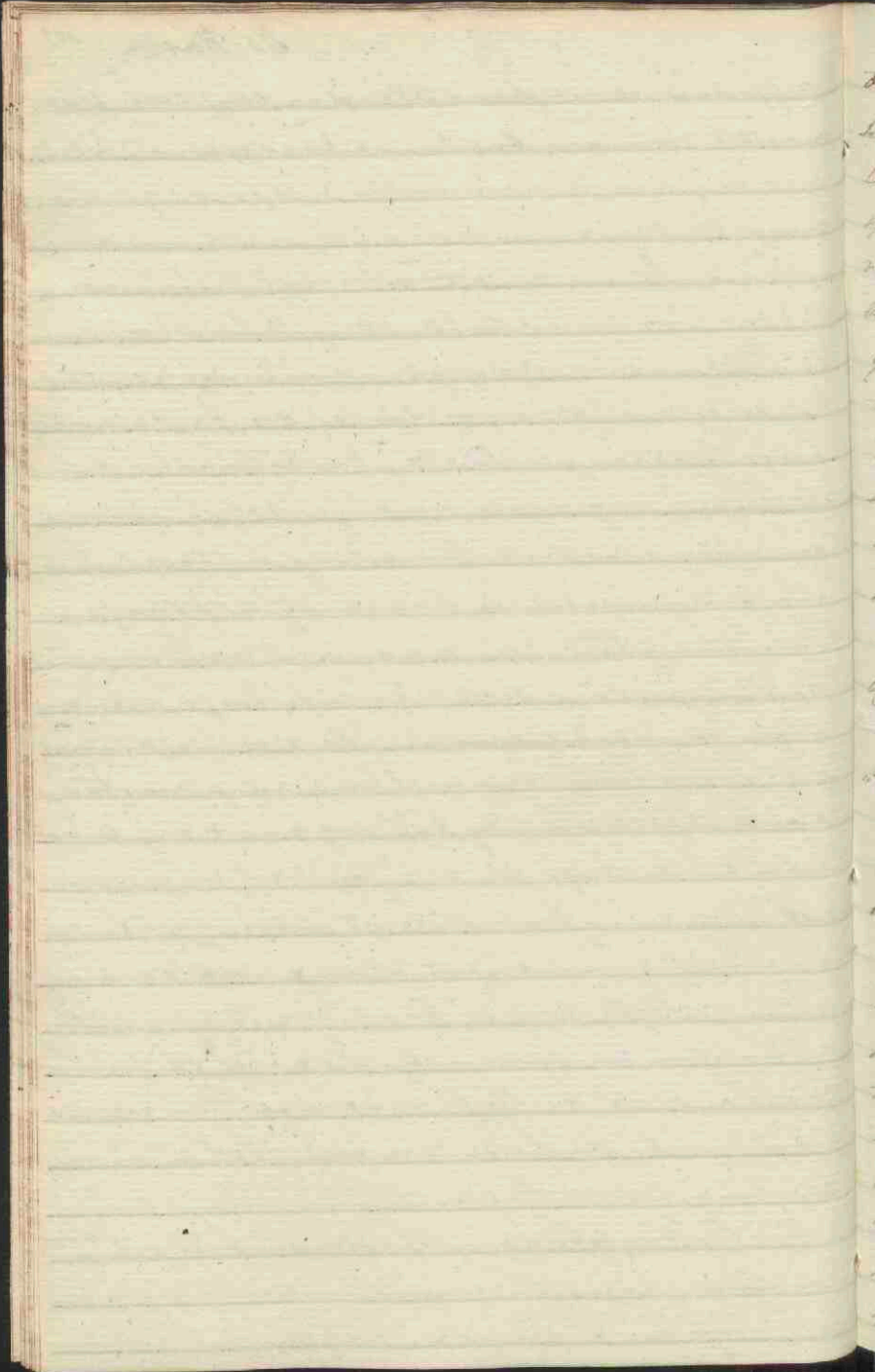

Juffrouw, leest beschouwingen in een kort sententia-
mentale roman, barmhartig kwaadjes, en liden,
met een air de nonchalance koninkjes en
vare de haeren.

Als deze kleine vorstin niet veel eigen goederen
hadde, was hurre hofhouding, die nu ~~in de~~ ^{in de} ~~aan~~
een komedie gelijkt, gans onningelofte, toch
zoude er over de wyse toe zy die gaderen ~~de~~
kryge hebben, en hoe zy die behouden en
bestaan, nog veel andere dingen konne
gemakke worden. Perspelling en Dabalyse
aan side, ingebelde konandy en slaafte
ende bangheid, zyn meer al te veel verwant
nu den persoon deses Hertogs heeft men my
algemeen goed gesproken. De vrouwe die my
goed kreeg heeft my veel van hare omstan-
digheden verhaald: zy had nog maar van de wel-
vanden des Hertogs genoten, zyde zy, schoon die
wel mede naar hare bestend waren, maar die
ging veel naar gunst of ongunst des aml-
tenanen, en dat kon de Hertog niet alle weten.
Zoo dit reest, het genal is by een vorst, die maar
lycht anders dan heeft, wat moet dan wel het
genal zyn by die welke zo veel miliaenen an-
der hure besten hebben.

Van Ballenstedt naar Quellingburg den 16^{den} ^{genes}
een daerenwagen, die graentens naar B. gebrachte
had. Lieschen, die den wagen reed, en een vrouwe

Die zy eenige plaats vergunde waren myn gret.
 klap. Het vreesde men zeer grappig. ik vernam
 te my niet hare gesproken aan te hooren zy
 kwam met de vrouwe een taal, die ik my goed
 verstaand, en die ^{schryft} meer gelinkt naar Kallenberg,
 dan naar Kogdewitsch. Alle kennissen werden
 gerecenseerd en het was aardig om te hooren
 welk oordeel daarvan gevoeld werd.

De weg is eene afgesneden, meer handelen
 en kwekboerden, waarop zeer veel gepass.
 En er van plukt, hoer ik, met 2 duizend de
 talen.

Toen ik aan Lieschen vraeg, hoe ik best van
 Quedlinburg naar Kaldenstatt reizen zonde
 zeide zy in hare wonderlinge taal „Lief teneer
 Banen, und ich gehe mit wenn Sie es erlauben.“
 Zy wilde namelijk myn goed dorwaards dra-
 gen en myden weg wyzen. Ik vond geen rede
 om deren voorslag niet aan te nemen.

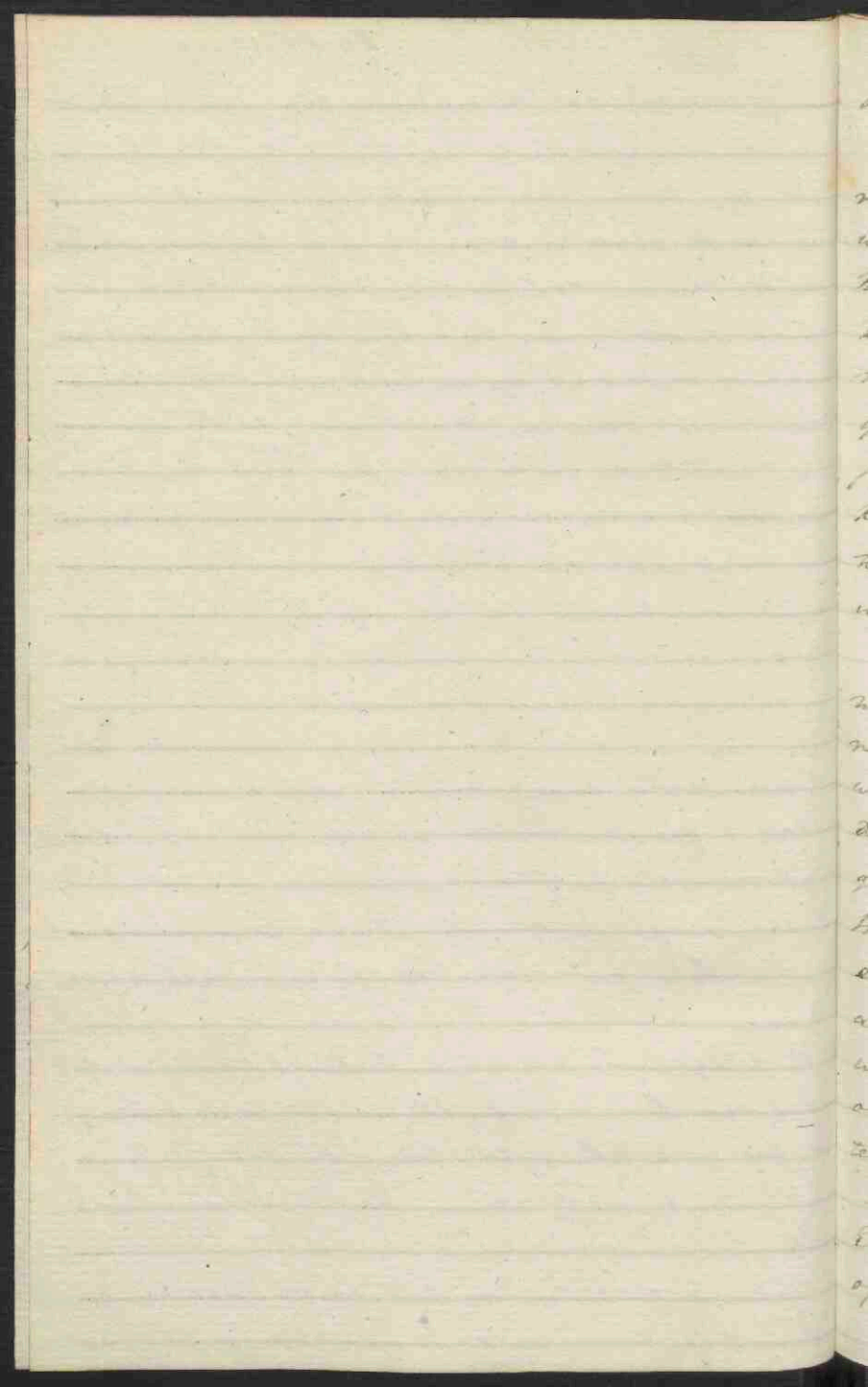
Ik had geen tyd, om Quedlinburg naauw
 te leeren kennen. Er zyn 12000 inwoners.
 Het slot en wat daar merkwaaardig is heb ik
 niet gezien. Zoo niet verschieden steden breed
 en vry regt waren, zonde ik G. rangschikken
 onder de lalyksta steden die ik gezien heb, het
 ziet er zoo uit als ik my verbeeld dat in de
 middeleeuwe veel Kelders en uitragen: Zwarte,
 vooruitstekende hanten huizen, met kleine

Op een heuvel naby Q is eene noorstad, genaamt
de Hünzenberg; hier woont het slechtste volk;
noo dat men spatende reeft, dat, als men er te
paarè doorkant, men hard rypen maect op
dat de haefje, niet onder t'lopen ra, het paarè
geholen worden.

meest met zand glasjes in het
 De straten zijn slecht geplaveid, maar er was
 toch een begin van vriendelykheid, want overal
 werden de straten geroeyd en de koperen knop-
 pen der deuren gescheurd. Er was noch drukte
 op de straten, men zag een groot aantal vrag-
 wagens ryden af op een veldweg. Men leeft
 hier meest van den landbouw, en de inwoners
 zijn grootendeels boeren, die hun land naar
 de stad hebben liggen. Ook is het getal ga-
 de, laag en de heerschen in eenredig-
 heid zeer klein. By het intgaan van de poort
 zag ik een leger van ganzen, die door een oude
 vrouw en een paar kinderen de stad in geden-
 nen en vervolgens naar de heusen en over veld-
 kanten verzorgd werden. Dit was alleen naar
 de rechte weg van de stad, en kon was nog het ge-
 tal roveelt hant niet groot, maar ook heeft
 ieder hantig in tenige. Deze ganzen worden
 dagelyk samen naar de gemeene weide ge-
 drenen.

De plaats met een klein district rondom de
 stad een Loozevanden staat uit te maken, en
 onder een abdis te staan, die sedert lang
 protestant was; thans behoort het onder
 Pruisen.

Toen ik wat door de stad gewandeld had, nam
 ik Lische, met een loof op den rug, genceed staan

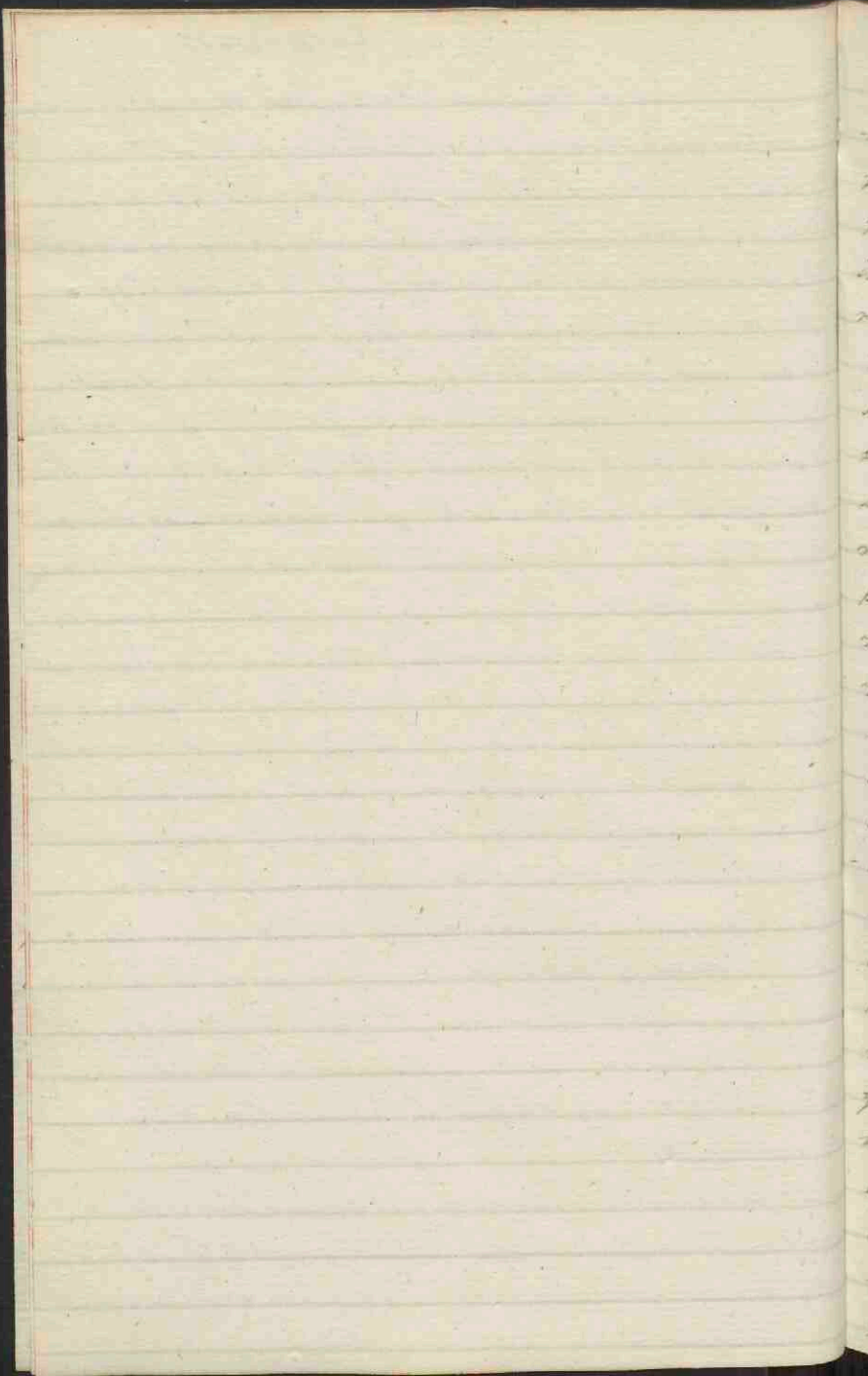
om met my de rivier naar Halberstadt te overvaren.
 Deze weg loopt onafgebroken door kanen,
 velden; men passeert geen dorpen, de grond
 wordt steeds minder heuvelachtig, zoo dat
 Halberstadt valmaka in de vlakke ligt.

De bodem worde kleiachtig en zeer vruchtbaar,
 men ziet nu ook barmen en andere fijne
 granen. Het land wordt hier om de 5
 jaren braak gelaten. Steeds heb ik den Bra-
 sen en andere Hartbergen aan mijne linker
 hand gehad; zy reetaander zikt moer bleaen
 in de lucht.

Het heeft my met mijne wakkeren reiziger
 niet een gesprek ontbroken; zy heeft my
 veel verteld, en was daaronder levendig en de-
 ligts geestig. Zy heeft my ook benoetigd, dat
 de vrouwen in deze streek zich nill arbeid
 getraaten om wat te verdienen; zy was van
 tuingens twee vuren af op de been gezest,
 en had toch met gnetigheid de gelegenheid
 aangenomen om mijn goed te vragen, ter-
 wyl zy by mijne kamkornet in Halberstadt
 om half 9, nog hadelyk naar Quedlinburg
 terugkeerde.

Ik heb goed logement gevonden in den Prins
 Ragen, aan het Louge maan meest Prinspische
 officieren, waar ik nog wat mede gepmaat heb.

Zondag 6 juli. Mijn quod had ik van Gaular ha-
maarts geronded, ik ben nu hier weder in de gelegen-
heid om mijn reisplan naar t noordz op te ma-
ken en mijn dagboek by te schrijven, ook maekt
ik op mijne wandeling door den Staats niet me-
ruster.

Deze morgen heb ik wat rondgewandeld, de
straten zijn onregelmatig, vele nauwe, niet
slechte huizen bezet en slecht gepland. De
Dankhoek is een oud clouwaardig gebouw, niet
veel oude schilderijen en fresco's, die niet de
protestantenken eerdienst juist niet in harmonie
zijn, de beeldstormers zijn hier niet geneest, die
niet weten van de wongoudige oude geschilderde
beelden van apostelen en heiligen, die er nog zijn
blyven staan. Op het altaar branden twee
lichten en stond een Crucifix. Ik ben ook in
de catholike kerk geneest, die eenvoudig en
net was; de gehele gemeente zong onder
de muz mede duitische liederen. — Voor den
bouw is een groot plein maar niet geneest
word, hier was niet vaak byen. Ik heb er niet
geneest wat open niet geneest. De kuzen
meisjes waren allen bloots hoofd, netjes gekapt
en gekleed, er waren lieve gezichten onder, maar
toch niet algemeen. Onder vrouwen van de
kuzenstand, en ook jongere die kinderen dra-
gen hadden meestal mantel, om, die heb

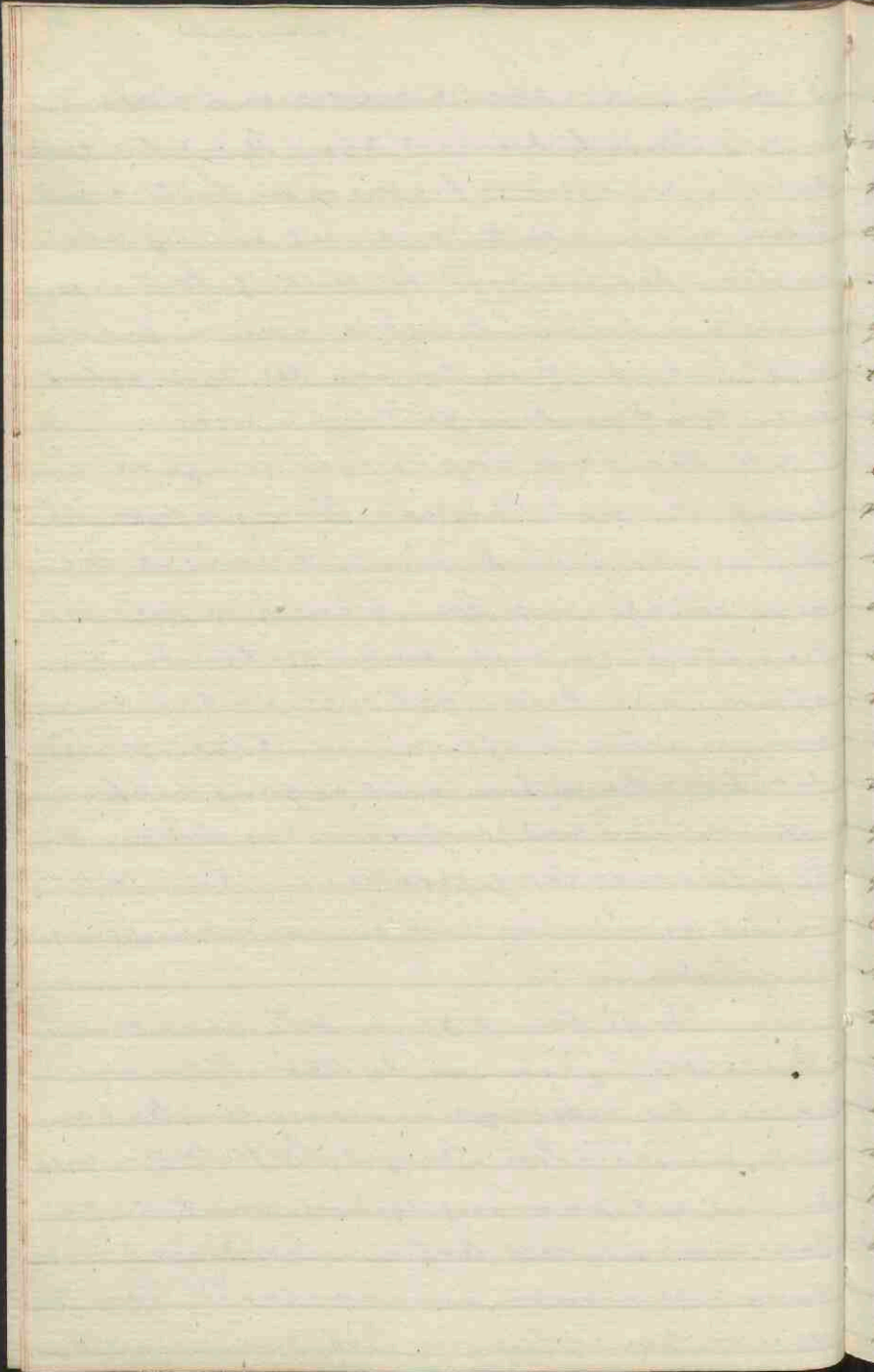
In Cappel manen ze meest zwart; in Gattin
gen en ook hier zijn ze meest van gekleurd ka-
toen.

ik reeds in andere plaatsen ook gezien, het schyn
 een echt Duitche bracht te zyn. Ik merkte op
 dat wanneer vrouwen kinderen op den linker arm
 hebben zy den mantel met veel overlæg ras
 om slaan dat het kind er mede geheel inge-
 mikkeld is, te zynge de rechter arm er geheel
 uitblyft en de mantel aan die zyde geheel
 onder dien arm door geslagen wordt.

Op de Dornplatt zag ik met eenige verwon-
 dering aangeplakt staan „Koninklyke He-
 nagerie“ en nader komende besond ik dat
 myn landgenoot Van Aken hier met een
 tent stond en wilde dieren verzoonde; zyn
 affichte was Hollandsch met Duitse ver-
 mengt. Hen heefts my aan tafel gezegd
 dat deze dieren hier veel opgang maken.

Ik heb thui met gemerens, zoo dat my de
 tyd geheel niet lang gevallen is. Aan tafel
 was het gezelschap niet groot, maar goed en
 spraakraam.

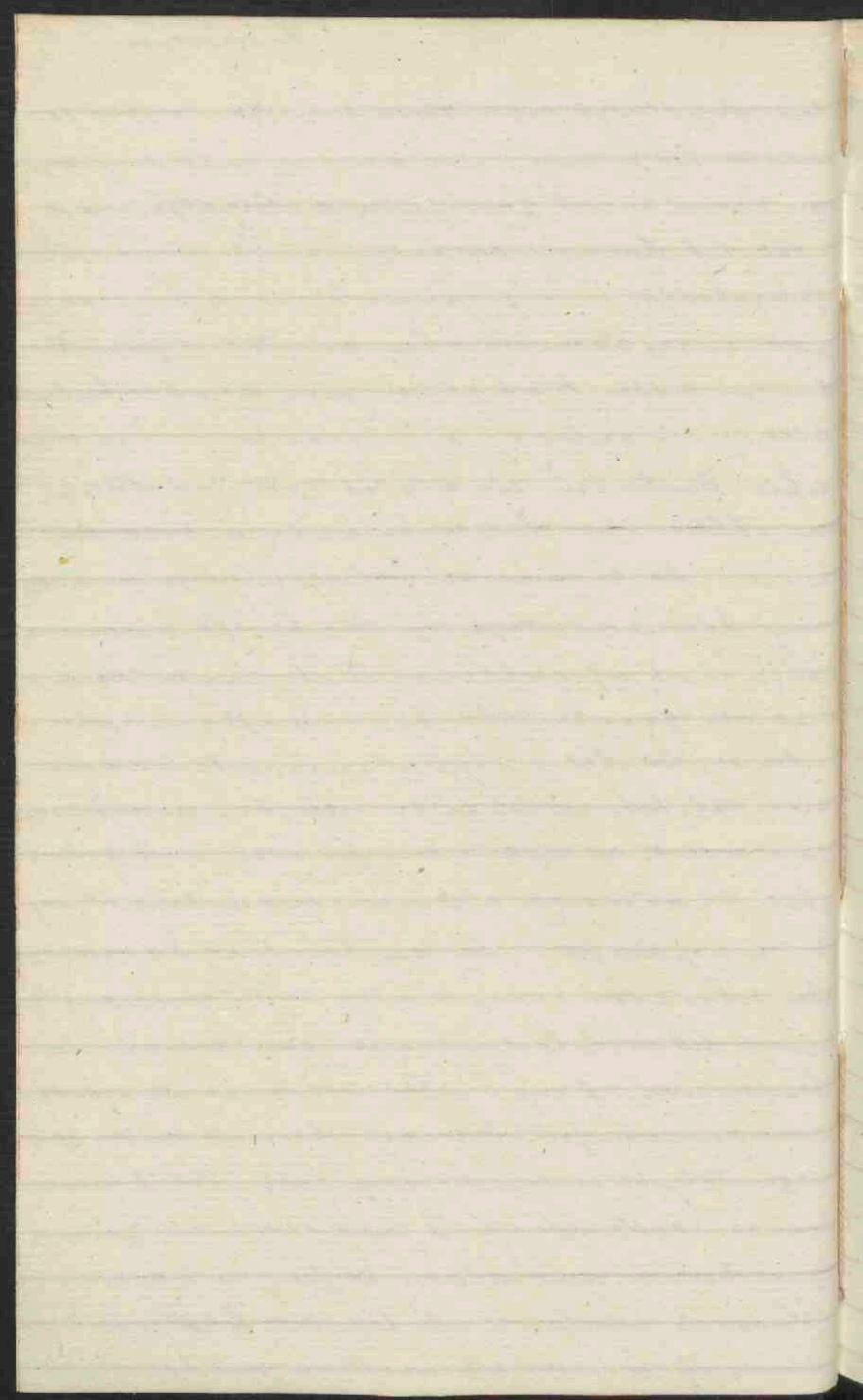
Inmiddels ben ik gewandeld naar den
 Spiegelberg $\frac{1}{2}$ uur van de stad. Dit is een
 aanleg die zeker ryk inwoners van Hallber-
 stadt, genaamd Von Spiegel, heeft laten ma-
 ken. Tot ontspanning des inwoners, en die
 daar naar ook zeer lief is, maar om door zyn
 zoon niet wordt vermaand. Dese laag-
 ste is een wonderling mensch, wie grootte zyn

dan bespottelyk egerding en capricieuze
 maakt heeft, en men het niet met myz erge
 ken naam moet geven, maar Stoeltjes, die ik
 er van heb hooren verhalen. Ik vond op
 Spiegelberg weinig menschen, en werd geke-
 geld en gedronken. Een aantal lievende
 burgerlieden trokken mynen aandacht, door
 kleding en gebaat; my dacht dat waren ande-
 ekte Duitken, zoo als ze op de schilderyen
 van Albrecht Durer en anderen voorko-
 men. De vrouwen hadden lange mantels,
 om kleine mutjes op het hoofd, waaraan
 een ^{lang} ^{of} ^{gekleurd} lint van witte
 met een groeten streek was vastgemaakt.

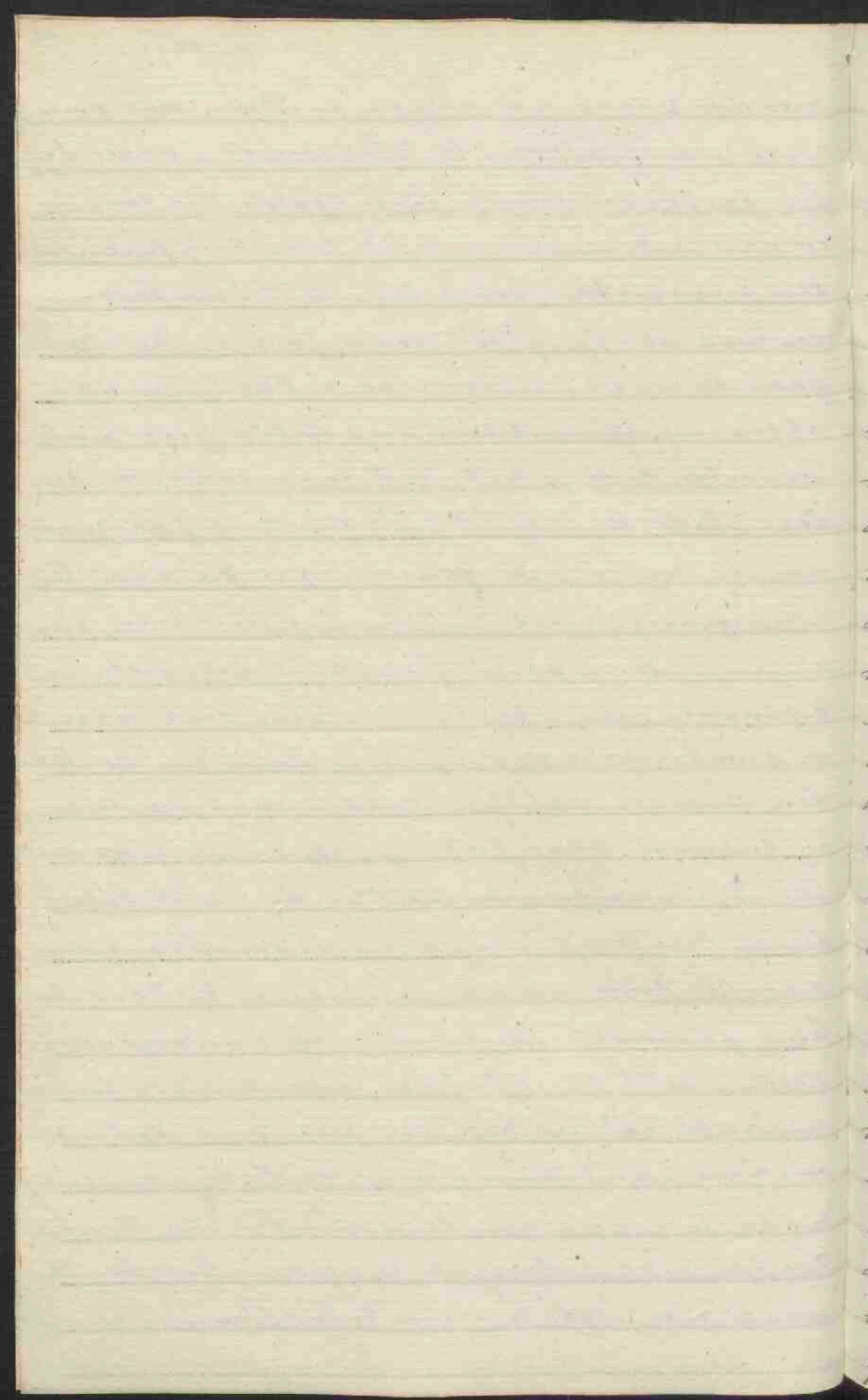
Om te staat heb ik my veel gemaakt, het was
 niet val, schoon het weder tegen den avond zeer
 goed wint, op verschillende plaatsen werd geke-
 geld. Dit was een algemeen spel in dese streek
 te zijn, op een paar plaatsen hoorde ik dan om-
 ken schyn hier op den zondag niet zeer streng te
 zijn, heb vertchanden winkels open gezien. De
 hervormde, of zoo als het nu genaemd wordt
 evangelische godsdienstvereffening is van half
 negen tot 10 uren, en van half 2 tot 3 uren.
 Voor de eerste ben ik te laat gekomen; gedome-
 se de tweede was ik aan tafel.

'Savonds was het gezelschap dat Solpsee zeer
 klein, ik heb veel gespraat met een pastoor, die

was aangegaan was over den dood van een vrouwe
 die op inenig ^{vanen} jaftand, te Oſcherolde, doer de
 gen geſtarven was (heer Opitz), het geen by
 er van reide was merkelyk zee, troeffend: na
 een paar uren, juist toen de ziekte begon,
 van was hield hy op het punt geſtaan om ze te
 gaan beraken, maar had e. Toevallig van
 afgezien, hy wist toen niet, dat ze ziek was.
 De doctor op de plaat had haar geheel anders
 behandeld, dan hy (te het my zende) gewoan
 was, en volgens de geneeswyze, die daar hee,
 altyd gevolgd werd, had hy nog nooit een ziekte
 er aan verloren of zelf gehoord dat er een van
 geſtarven was. Hy had dus voor zich zelve
 de overtuiging, dat hy de vrouwe zoudde heb-
 ben kunnen redden, en nu was hy er mee,
 by gehaald voor dat zy stannende was en
 had hy maaken zien dat zy den yfelyken
 daad, die van hongre en verſteking on-
 denking. Howe ziekte was een heel ontste-
 king gemeest. Ik konde my duidelyk voor-
 ſtellen welk een yfelyken indruk dat op hem
 gemaakt had, en het was hem een behoefte
 om zyne aandacht in al de byzanderheden
 mede te deelen aan iemand die hy merkte
 dat het met belangſtelling aanhoorde. Ik
 was er merkelyk voor ons getroffen.

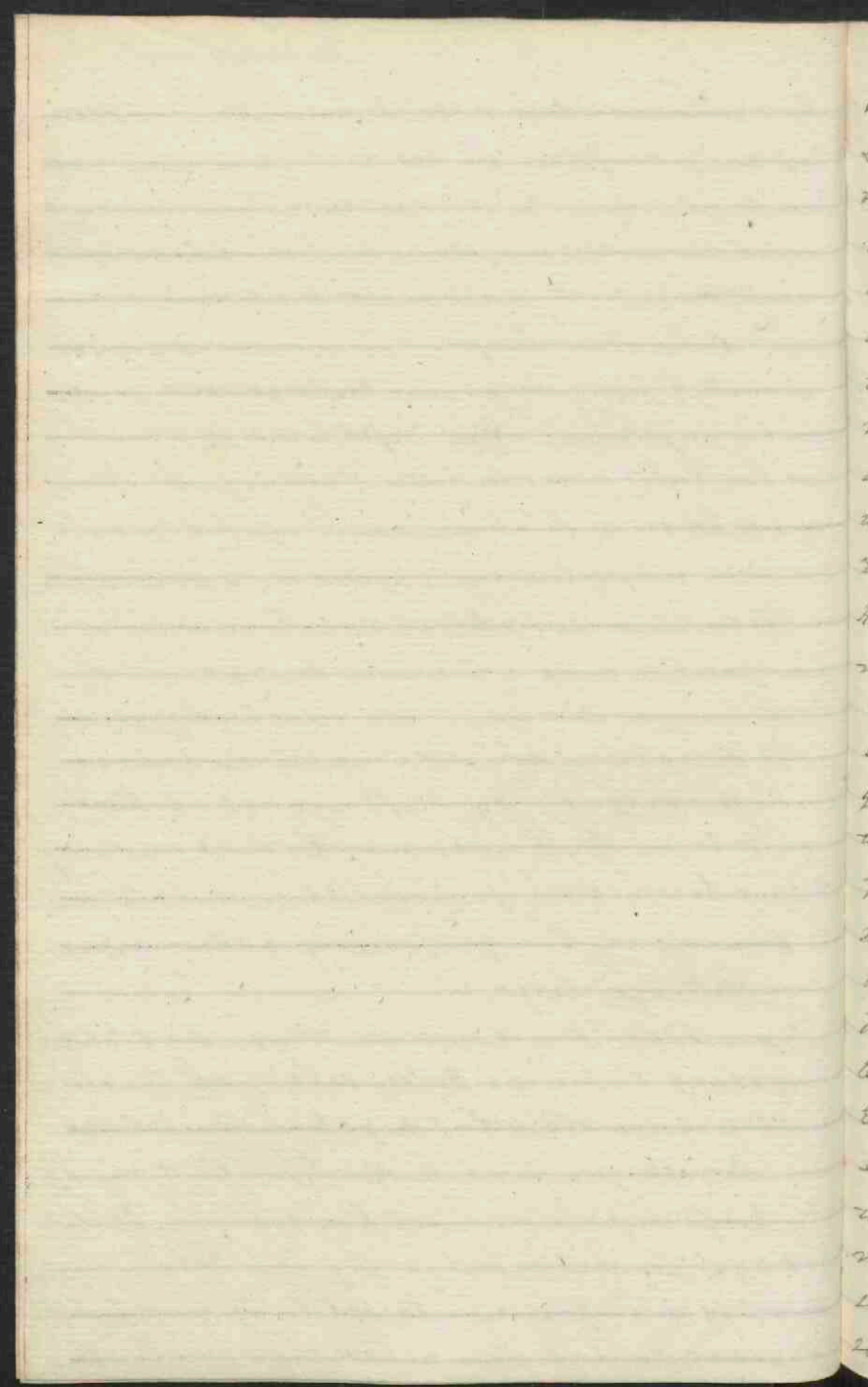

Op myne wandeling heb ik meer dan een kerkhof aangezien. Ik heb reeds te voren aange-
merkt (by spijter) dat men in Duitschland, de
myne verordening, daar de Francken inge-
voerd, en niet meer in de Steden te begra-
ven, behouden heeft.

Maand. 7 juli. Inmorgens thins geleest, geschree-
ven en nagelosen. Aan tafel mer wat gepraat
met den doctor wiens naam is Warburg. De Scibi-
aanische Kerperen de hoofd van Parrys hebben niet
te veel menschen daer om het leven komen, als
in Duitschland het stelsel van Brown, waarin
men waest en groey in het werk der natuur. Hy,
Dr. W. meende dat men niet voorzigtig gezond-
schijde de natuur kon waarmemen en hare aan-
bindingen valgen. Hy heeft my ook verhaald
van de heer Dr. Kamenman, die met averdyg
kleine koeleliden geneesmiddelen, hulp meent
te kunnen aanbrengeu, en my andere byran-
dere stellingen heeft.

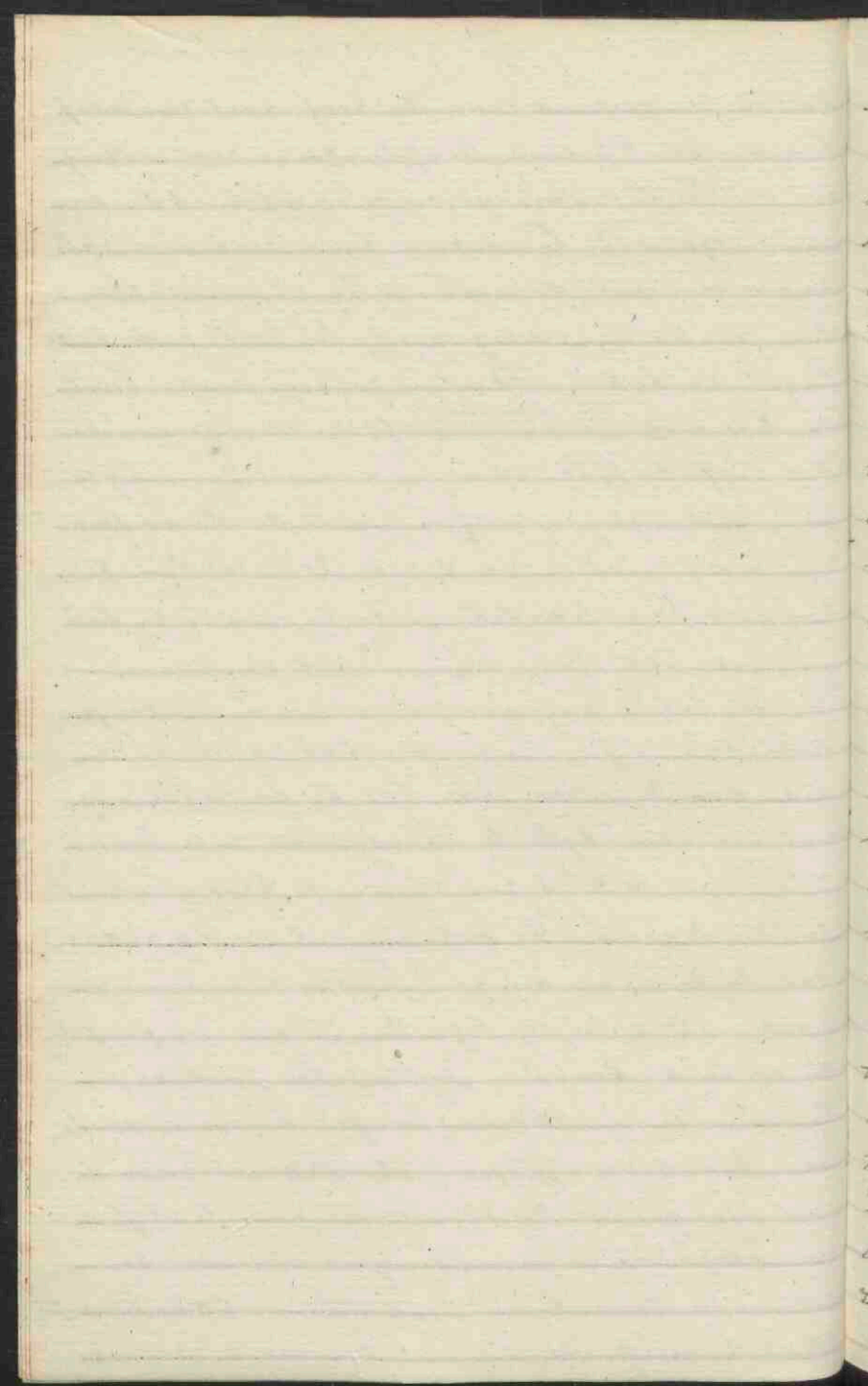
Vanmiddags ben ik geredent naar het klooster
Huysburg, 2 uren van Haldersladd, op een heuvel
midden in een liden bosch gelegen, en heb daar
een besack gemaakt by de Prior Carl van Ep.
Hy heeft my zeer vriendelyk ontvangen; Dr. W. die
ook zyn geneesheer is had my eene kleine aan-
beveling medegegeven. Ik heb lang met hem
gepraat en heb hem geheel niet verborge,

Dat ik protestant was. Hy heeft met zyn neef
 Leander van Es eenen Kongdumtsche overzetting
 van den Bybel bereygt, en veel afgedrukt. Daar
 van uitgeleed, hiervan is zyne kerk niet val-
 luan geweest, daarom is hy es naar uitgezui-
 den, maar zyn neef niet, die heeft zulk by de
 Engelsehe bybelvertalers gevraagd, waar Carl
 van Es zulk ^{made} nimmer heeft willen vreesinge.
 Die heeft tusschen de neven eenen schenking te
 maey gebracht, en zelfs zwaande de Prior, dat
 zyn neef niet meer tot de kerk behoorde.
 Het deed hem zeer leed, zande hy, maar hy had
 nimmer iets tegen zynen neef gezegd.

Verder heb ik nog veel met hem over het pro-
 testantisme gesproken, die had zande hy, een
 geden grond meer, die het by den aannem-
 mel had: nameelyk de suikbrouke in de kerk.

Thans wien de kerk zo als eerste herroome die
 hadden begeerd. Hy heeft my volmondig outstaen.
 dat de kerk als die geen katholieken zyn woor-
 deelde: allenker, die tegen hounne overtuiging bui-
 ten de kerk bleven. Hy had het portret van
 Erasmus in zyn kamer hangen en naemde hem
 een „Heerlicher Mensch“ die had het zande hy
 mel voor gehad. Hy toonde my ook de hespielen
 van Klopstock, in practyken, die was het
 schoonest boek zyne bibliotheek. Ook Klopstock
 slaot hy niet uit, die was een ware gelovige.

Ik vond des naz al toegeens voor een mannik.
 Hy behoort tot de ^{Dominicaans} Benedictijne orde, en zeide
 dat kloosterleven, als men niet aan de welen
 schappen weide zeer gemakkelijk was, maar
 buiten dien wat het ellendig. Hy beklagde
 zich zeer over de vernietiging des kloosters,
 hem had men niet nog eenige broeders,
 kortst hier een verdryf perquind, maar nu
 was het geheele kloosterzad door den Koning
 aan eenen generaal gekonken, en hy woude
 nu ook wel te zullen genoodzaakt zyn, om
 het te verlaten. Hy had zoo gaarne gehad, dat
 het klooster voor Seminarium of althans voor
 opvoeding van wezen bestemd ware geworden.
 De gebouwen van het klooster zyn zeer groot,
 en de ligging is heerlijk, midden in 't geboortel
 met den zeer ver uitrust. Tusschen dit opmerk
 te reide hy, dat doorgaans de kloosters der Do
 minicaans op de bergen, die der Cisterciensers in de
 valleijen, en die der Jesuiten in de steden waren.
 De orde der Jesuiten was, zeide hy zeer nuttig, en
 was zeer ten aanzigte behoudt. Clemens XIV, dacht
 hy, wat op die noomaarde Paus geworven, dat
 hy de ander zonde afschaffen. Hy zonde het gewis
 niet gedaan hebben, zoo hy niet aan de magendhe
 der vorst zyn woord gegeven had. In Rulland
 zonder te wel spaedig mede worden taegelaten.
 's avonds geschreeven en gepreest

Stammelyk van Egels op Stroomloof.

Dingsd 8 Juli. Prinsen naar Holland afgemaakt,
en verzonden. Om 7 uur 's avonds met den
postwagen naar Magdeburg vertrokken.

Het was een aangename avond my reden was
mooye konenuelden, de lucht was na den regen
zeer geurig.

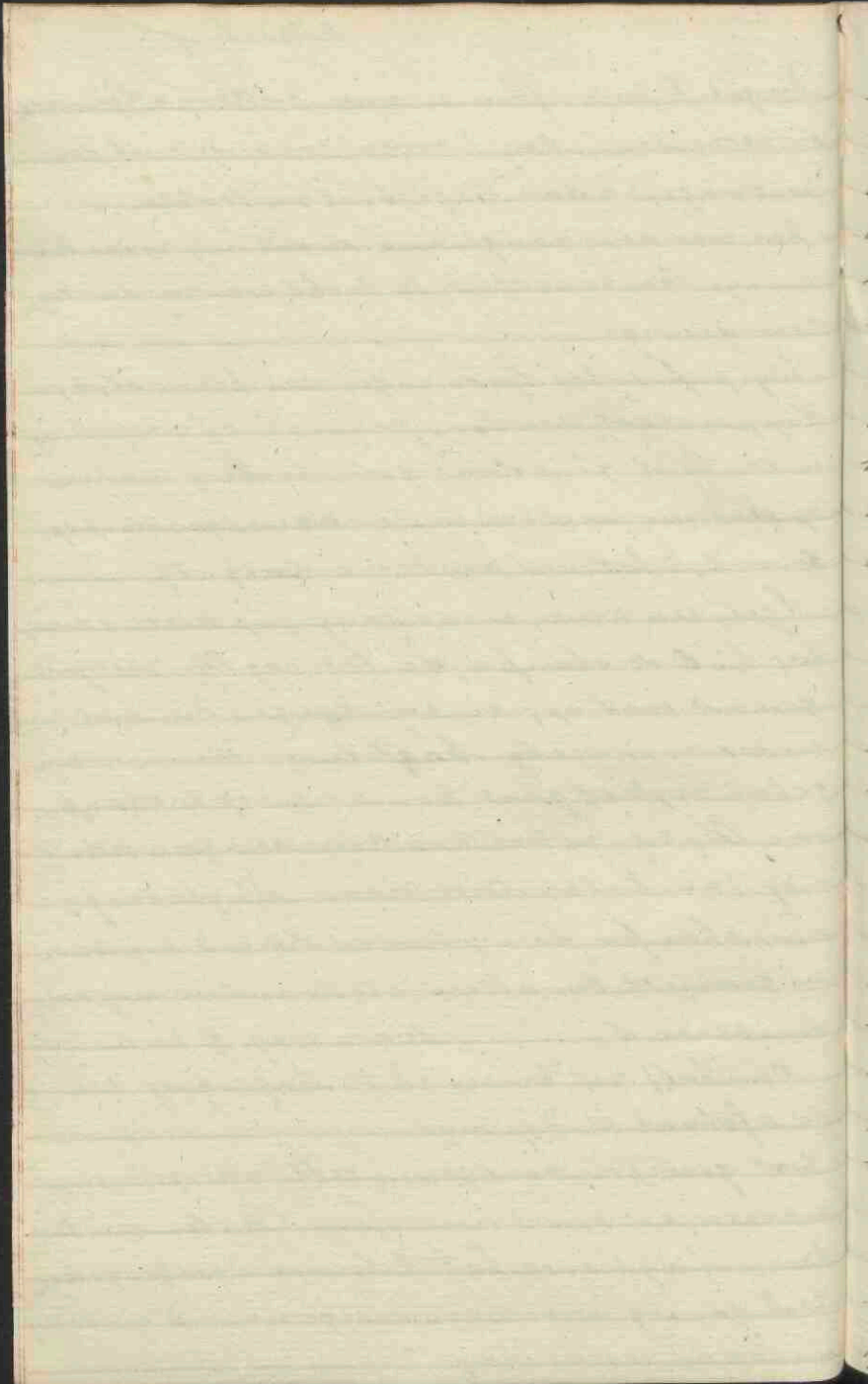
Tuy papperden byönningen, een klein vlek, -
Koppenstädt, een dorp, waar ik by vergiffing
in een huijs ging daar geen herberg was, en
op eens my midden in een damesgareelkaps
berand; - het was ontrent half elf.

Egel, een vlek, maar lang gepluisterd was,
hier hielt de chaussée, die het nag toe zeer goed
gemerkt was op, en wy kregen die mel
meder naar naby Magdeburg. Wanneer men
geheel rechts af gaat, komt men op de chaussée
van Leipzig, en zoo kan men den gansen
weg van Halberstadt naar Magdeburg,
over chaussée, daer, maar dit is 2 mylen om,
en geschiedt dus alleen als de andere weg om,
briikbaar is. Wasurday 9 Juli

Om half 12 o'k kwam ik te Magdeburg aan,
de afstand is $7\frac{1}{2}$ myl.

Wat geslapen, rondgewandeld, nareigten inge
wonen, en om 1 uur naar Berlyn vertrok
ken. Magdeburg had ik by een vorige gelege
heid genoeg naar myn zin gezien. De murching
maakt het zeer levendig.

Met een Schokutscha ben ik naar Berlyn gereden, heb my onderwyl meening opgehouden, ook had ik deze meening reeds eens gemaakt; toen was hy nog niet over al zoo goed als nu; inde laatste tijd is het op manieren, het is eenmaal veranderd, dat in fyne gebrooken steen, van groote steenen geplaanste megen. Leefte men byna niet in de streek van Sontubland, die ik doorreisde, ook zijn de andere steden als zo goed gelicht, maakt zijn en goed onderhoude worden, zoo dat er geen sporen in komen. By het aanblygen van men me megen heeft men in Sontubland veel de gewoonte om de bytunge, te maek raken en over te ryden, als de steenen nog meening gebrooken zijn en los liggen, ten einde het ryden zelf de steenen kleinste vast ronden maken; dit is zeer onaangenaam. De talen zijn my laag; op elke myl (van 2000 Prussische varden) staat een talhuis en daar maekt men het ryding met twee paarden 5 Seldtropfelen of Pfenningen betaald worden, dit was voorheen en meder de slaghoorn hebben my in Sontubland doorzagen in de hand, nu heb ik toch bemerkt, dat ze in het gemak iets boven te ontz voor hebben. Zy zijn normaal zo gemaakt, dat ze door het gewigt, dat aan het einde is, voor zelf in de haugte gaen en over men de Form Postnat dat ze om leing handt. Dit Form end is over een katool binnen in het huis vast gemaeke, zoo dat de katolante niet behoefte binten te komen, om den slaghoorn te openen. Smechts

San de Jhla, con blanne covier die in de Seldo valla.

Ziet men ook op het blazen van den postharen der
 boomen in de laatste tyden zonder iets van den post
 talleliende te vernemen. Hier kwam bovendien voor
 deze boomen tot gansche nabyligkonden zonder dat de
 baan by 't openen de paarden kon raken; by alle
 onzer slagboomen die alleen naar eenen vyden
 openen is dit het geval niet. Alle, saam zyn dus de
 Duitse slagboomen, op de wyg van postharen, gelyk
 maakt, welligt heten den de onre; hoewel zekere
 onaangetreft voor het oog. De talleliende
 maken het zich niet het ontzagen van gedoes
 gemaklyk; door eene openstaande vint staken
 zy een stuk met een ratje.

Naby Hazledung is het land nog vruchtbaar,
 maar dit neemt steeds af. Berch een ned.
 kalmarige stad 5000 inwoners. — Enige onbeduidende
 de doopjes. Hier was de weg gansche niemant en was
 gemaakt; steeds zeyt van den leenen doopjes
 op den anderen. Het land is wel behoud, maar
 zelden geheel ontkomende; men ziet het in de
 musthofden; de avond was helder en ik vond
 het nyden niet onaangetreft; enige gedoes
 ten garen my gemaegzaam overhand; in de
 reide ik eenige gedichten voor my zelven op
 en la, ook wat in de Rebittations poeliquen,
 de La haptins.

Genther is een leenen bij plaatsje, maar heel
 dan ligt it. Naar drie jaren zyn de een groot

De meeste huizen worden met ratten van hout en
steen gebouwd, de deuren worden met leem gesmet,
seld, de deuren met kleine vlakke punten gesloten, en
vanden gaten naar het afloopende water.

In het op dezen weg weder een aantal handwerk-
lieden (Boerschen) ontmoet; alleen of by groepen
te voet met hun pakje op den rug reizende. Zy
brengt dit een hun aandacht op ruststillende plaat-
sen en daardoor beter te leeren, en tevens om
werk te zoeken wanneer het thans aanbreekt.

Op hunnen weg vinden zy gewoonlyk by de de-
uren van hun ambacht een maaltijd of een
nachtlogery die hun dit wijzigt zeggen. Zy
staat zyns ambacht niet naar. Het is en dan
bedelen zy ook stellig om een uitspanning, die
hun zelden geweigerd wordt. Deze gewoone

antel huizen afgebrand; men was bezig ze we-
 der op te bouwen, en wel veel regelmatiger en
 fraayer dan ze gemeent zijn, zoo dat als alle af-
 gebrand is gelykheid onder de netste plaatsjes
 van deze streek zal hoopen.

Morgen mag tot Planc doorgereiden de avond
 werd zeer hand en het was half 11 toen my aanbasa-
 men en alle te bed vonden. Meer dan een half uur
 liet men ons wachten, eer de deur geopen en
 kinnesting verleent werd. Ik misste op dat
 men algemeen de linnen open liet en zelfs in de kinnest-
 want men liete lie branden en van de steen
 thiep. De poelgheid maakt hier een groot spul; en
 men maekt niet beschouwd zijn beglynd
 te worden; dit was my by t op en nedder wand-
 len door de straat blyfsbaar.

Zaterdag 10 juli. Tydig hebben my onzen weg
 voortgezet. Na by Planc noemt de Havel een groot
 meer, waanuit een kanaal naar de Elbe loopt, het
 Frivoorickskanaal genaamt. Ik zal hier vermelden
 Planc vaartwegen, en het bestaan my voor dat er
 veel ryckeit was. Het koren stond hier alge-
 meen zeer goed. Langs den weg bleeyen vele
 wilde blaemen, en hiervandaan zag ik inooge-
 velden met papaver; dit maekt men medel-
 de verpicing van het land verkenen. De tyde
 van het jaar is ook voort het gelyc op het jaar
 stigte. Jammer naar dat het weder daerdaer

te schynen ganssch Duitsch te zyn. By dier
zy heeft veel goeds, want buiten twyffel is
de handwerksman bekwaam worden als
hy in andere scheidende plaatsen rijk gaat coffee
men; — en dierens geeft het gelezenheid dat
de armeloes van handwerk ~~pleiden~~ rijk met
het gebruik aan de andere plaatsen campen.
seert, hier door worden veel gebrek en armoede
de voorgekomen.

Op kleine afstanden van ontrent $\frac{1}{2}$ eene, heeft een
zaden banken gemaakt, waar de vortgang is kunnen
uitrukken; om die zaden banken zyn doorzagen veld
daer en andere melkrieken de bomen geplaatst, en die wa-
den door de oprichters van den weg bezagten en in orde
gehouden. Dit heeft een lieverde aan den weg en is
tevens een blyk van melwillendheid voor de arme
standen, welke anders zyn weinig in aauwmerking
komen.

10 juli. Van Snygeburg naar ^{tot}
Berlyn

met beent waart, dat is den gemiddelen dag duur
en winterachtig geweest.

Brandenburg had ik reeds te noemen, nog noemen
keurig leeren kennen. Ik ben er nu meer dan
geleden, en vand het intwendig nog al lief,
net en lezendig. Naar men in de stad komt
ziet men nog de galy, gelukkig hangen er geen
menschen aan.

De weg is van nu aan met mooye populierbeem
deplaat. groote kansen veldken worden door den
nebofschen afgevoerd.

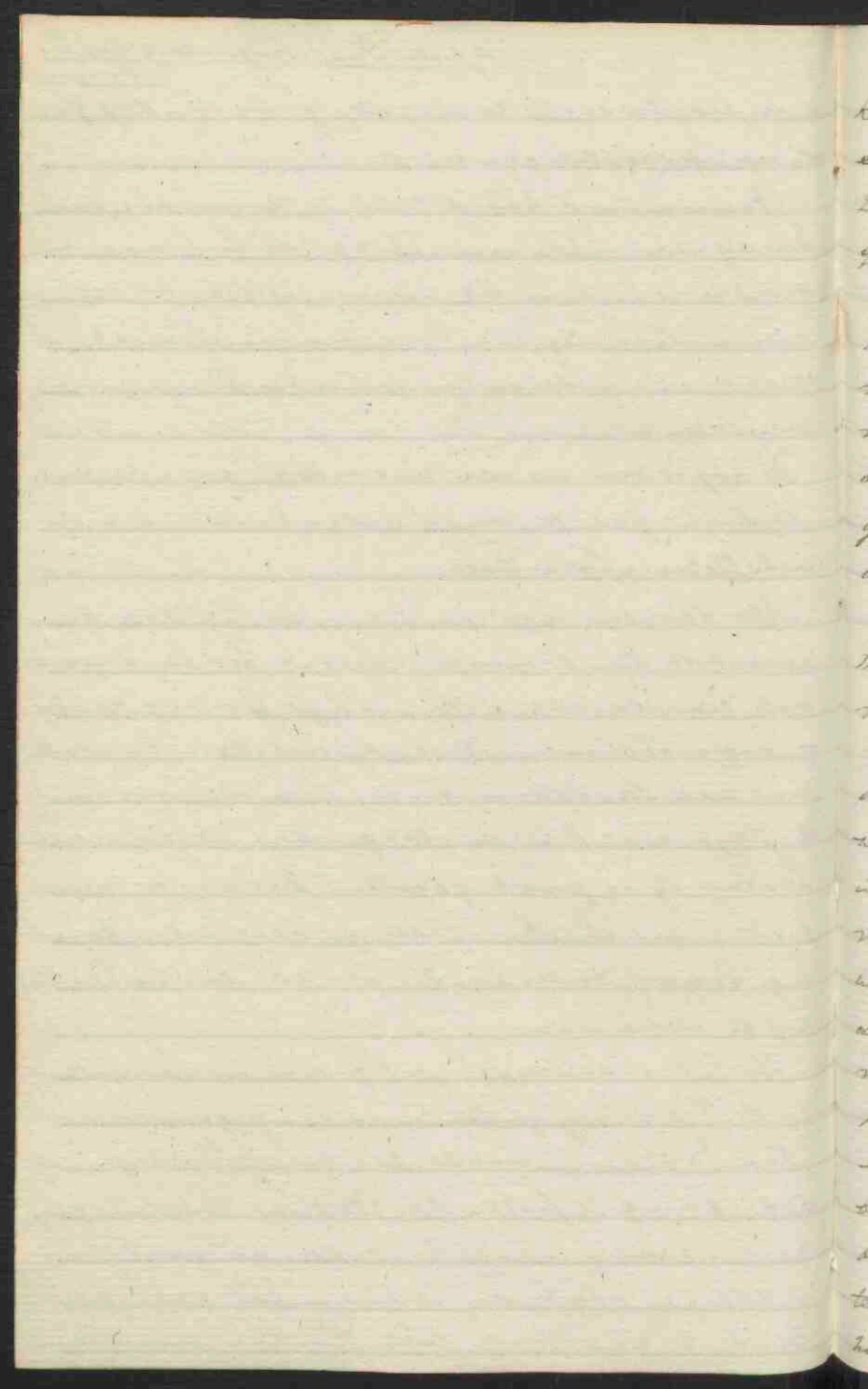
Afker den een myl voor men te Potsdam komt
verrent de Keizer mooye meenen; het land wordt
ook kenneluchtig; alleen blijft het nog zandig
en onvruchtbaar. Halver by Potsdam komende
ziet men Landbouwen en de kleine amstraken.
Wij zyn niet door de stad gereden. Ik heb in een
herberg by de poort gezeten. Het was er niet
goed, maar drink, en eenige originalen gaven
my genoeg onderhand naar den korten tyd dat
wy er stiel waren.

Ik heb heden nog veel gelyken in de markt,
en de tyd is my geheel met lang gevallen.

Van Potsdam wordt het nu lezendig, de
betrekking tuschen die stad en Berlyn geeft
veel verrast van kenfchen en gaderen.

Alles is vlak en roek is het geluk man
land; maar toch ligt Berlyn van deelen

11 juli Berlyn.

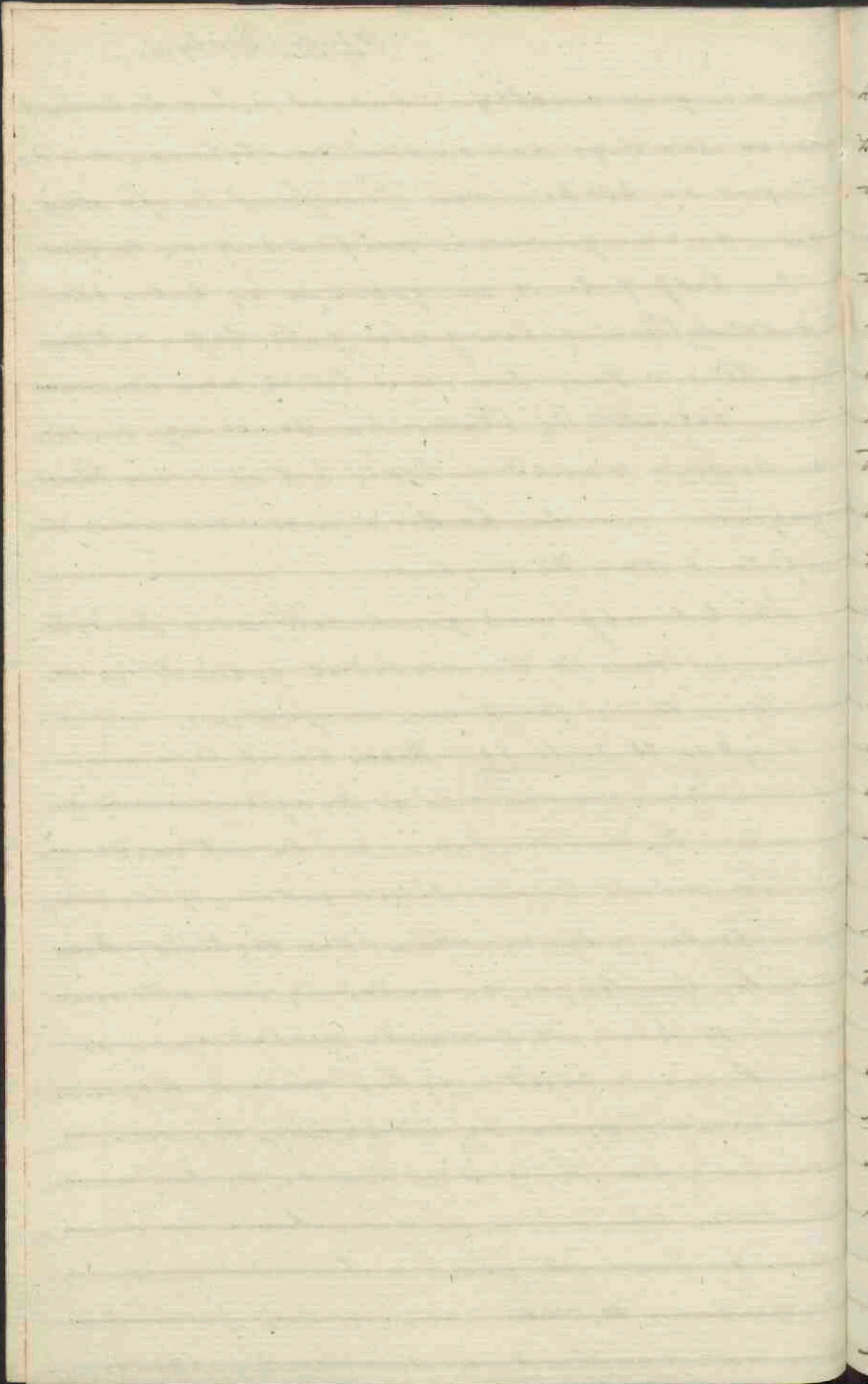
119

kant en gene waaftyn: overal is het bebouwd,
en in het licht des avond van tekenen my de
Lovers en kloken van Prinsens loopstad
geen onaangename verandering op te beven.

Om half 7 ben ik aangekomen en heb in het
Hotel de Brandebourg zeer goed logement ge-
vonden. Naar de reis heb ik aan den voor-
man betaald $11\frac{1}{2}$ Thalers zonder eenige andere
onkosten, naast drinkgeld heb ik eenen Thaler
gegeven; my dunke dit is niet veel waarde
afstand van 22 mylen.

Ik heb nog wat gewandeld, eene Lieder-
titel van de Universiteit gehoord, en ver-
valgen thins geschreeven en gelezen.

Vrijdag 11 juli 18. Reeds ben ik begonnen
de voorlezingen van eenige Koninkrijken by te
wonen. Zy worden bijna zonder int wandeling
in het groote Universiteits gebouw gehouden,
verschillen zalen zijn daar toe bestemd. Het
wijfelen lezingen en anderezover alle over
af. De menigte waren veelal open, en
van benaamdhed was het niets te zeggen.
Het is my voorgekomen, dat tafelen de Lofte. ^{van}
een kwastien by de gelaten worden de Studenten
beelden hier, om in de vroege uren op een niet
beveiligde plant pleun achter het Universi-
teitsgebouw te wandelen; velen gebruiken
hier ook vooften en andere verkwijkingen, die

hier te koop staan. De Hoogleraren hebben af-
wonderlyke aarttrekken, maar zy naar en na hun-
ne voorlesing zich onthouden.

De heerlyke straten deser hoofdstad heb ik
met nieuw genoege doornwandeld: men kan
zich niet gezondelyk verwonderen, dat een zoo
arm land zulk eene prachtige hoofdstad
heeft. Er is ook na + my voorkomt veel
Drukke, holmel de menschen, wat hier meer
dan elders verlienen in de zeer breede stra-
ten.

Aan tafel met het gezelschap radelyk. Ik
heb nog wat gepraesent, en ben 's avonds in het
Oplevering gemeent, waar de verfynglike Mette
of Lohjan Tutte gespect is. Het gespeel was
duergaans mooi. Byzonder heeft my dat man
had. Heider.

Taloud 12 Juli. Twee myne neigsters is de goud-
markt, die alle dag, maar by bitelick taloudags, zoo
duick is. Het is een aarby bant gericht.

Ik heb weder neochanden hoogleraren gehoord;
ook heb ik het anatomisch en het Doctoonisch
schullem gezien. Deze schullem is zeer ryk, staan
in schoone zalen; maar zijn niet zoo vriendelyk ge-
handely als men dit van zulke kostelyke voorwerpen
verlangen soude.

In het Caffe royal heb ik koffy gedronken, met
een heer dien ik aan tafel heb leeren kennen, en

[Faint, illegible handwriting on a lined page]

r
P
r
y
L
to
v
m
v
a
a
z
i
v
m
y
h
i
c
r
v
s
a
h
r
R
v

13 Juli, Berlyn

129

van wien ik niets anders weet, dan dat hy van
Prenslow is. Laan nog wat gewandeld, en ver-
volgens in het Opernhaus genceert, waar ge-
speeld werd „die Ahnfrau“ van Grillparzer.
Dit gehele stuk is onzin, spook, tooveren enz.
toek zywen een zeer mooie plaats in, die ten
interste daer beklagen, dat de dichter, van ver-
van den goeden smaak en het gerond ver-
stand is afgedwaald. De intrusie was niet
delmatig, de decoraties uitstekend schoon,
aan het slot is eene phantasmagorie die na-
wonderlyk fraai is.

Zond. 13 Juli, Inmorgens in de Dompark
den Biskop von Ehrenberg hoorde prediken over
de geschiedenis van de Dichters van Herodes
die op raad van hane moeder aan het hoofd van
Johannes den Doper vraagt. Het was een goede
hartelyke besprek, op een zeer nuttige wyze
ingezigt, niet noekamen naar aanleiding
van den tekst.

Inmiddels ben ik met den hertog Prenslow
naar Charlottenburg gereden. Het was een
zeer vol. Nadat wy wat gezeten hadden, zyn
wy in de tuinen van het slot meeren wandel.
Het gebouw kende ik reeds, ook had ik te
voren het monument der koninginnen door
Rauch vernieuwde gezien. De wandeling
zyn lief, maar niet zeer uitgetrekt.

Zeden en gewoonten.

Overal waar ik vrouwen zie zullen zonder
byzondere merkwaardigheid, breeje zy, het heb
ik in Cassel, Göttingen en ook hier opgemerkt,
het schijnt in alle landen zoo te zyn.

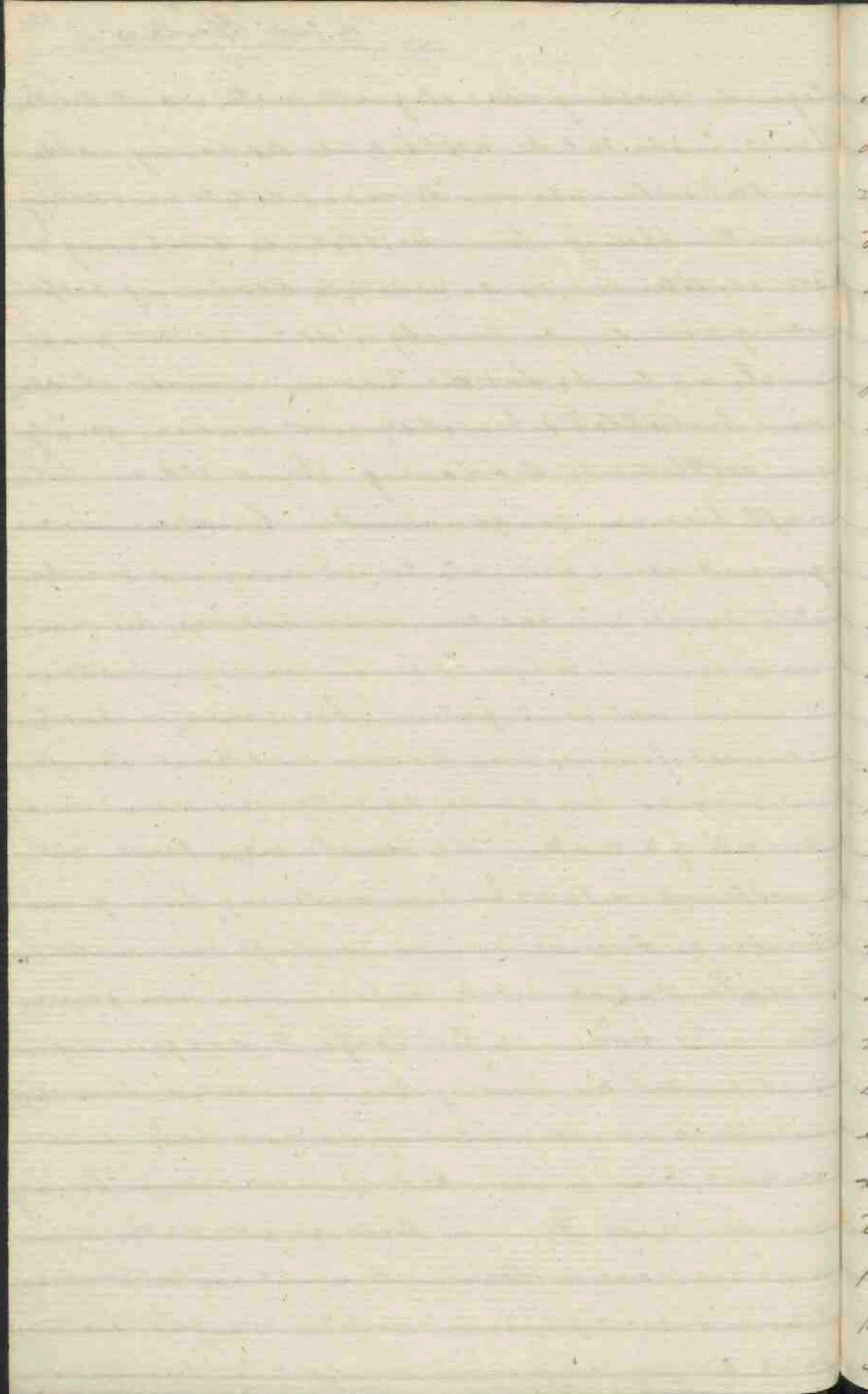
Een boortheeld van de koningen is brant, was
onlangs niet ver van het graf ander huize
boomen geplaatst. Men vindt hier niet uitsta-
kënd schoon.

Onder de zeer fraai gekleede menschen die
men in en om Berlyn vooral des zondags zie-
t, vindt men vele welke tot lagere standen beho-
ren. Dit is niet onmogelyk gemaekt te worden,
als men zo naauwkeurig gadeslaat. De tracht
om te pralen is hier eene heerevande ziekte,
zoodanig dat elk burger met de grootste
aanstrenging en opoffering juist zo wil
schynen als de ryke en aarzenlyke, maar
het is ook alles op dien schyn, niet op zant aange-
legd. Dit is een karaktertoek van de inwoners van
Berlyn. Men ziet byna niet zulke menschen die by
kledingen en interlyk voortkomen, niet meer willen
vertonen dan middelmatig. Als menne waarmey-
ning juist is, zoo tracht men in Engeland het zelfde ge-
not, dezelfde comfort algemeen te gemaekt, zoo
als die by de huize en ryke standen gemaekt worden,
in Frachtyk tracht men dezelfde vernemen, vooral
die van den voolkenomgang, te gemaekt, maar
hier tracht men sloot de zelfden intwendige
alya te vertonen. Men vermyll hier het zant ge-
wonen geld, om fraay kleding, anders niet
verhieldt nyming te hebben, anders een kaetrie
met een gouden rok op te plaatsen en: Men he

Leben en Gewoonten.

tegen de strekking naar elegante niet, want die be-
 hoort mede tot de aesthetische beschaving, welke
 een deel uitmaakt van de menschelyke veredeling
 en ontwikkeling. Maar aesthetische beschaving son-
 der verstandelyke en zedelyke beschaving heeft
 weinig waarde, en daarbij is de zucht tot praal,
 zoo als my dikker dat die hier en in veel streken
 van Duitschland heerscht, niet eens een gevolg
 van aesthetische beschaving. Byna elk winkelver-
 keeft hier een hoogenaamen Linspänner, wa-
 gen niet een jaard, als by het eenigzins daer kan,
 stelt by de hand een onder draag, die, zand-
 kerste rye, den eelgen heeft van een eigen kaatje
 in linnen met goud galon. Dit is niet omdat het
 zoo veel fraayer is op die zeer wel tigen familie
 niet te rye, dan anders die uitgaen van een
 wandeling te maken. Elk beestmeisje trekt met
 opoffering van alle andere versterking, hare groene
 handen en binnne armen vandaag niet uitte
 beexfandubalnew te bedekken, en een groote
 haad met rozen op het hoofd te draagen. Dit is
 niet omdat die kleding haar merkelyk bevalde,
 maar, dan andere kleding, die niet hare middelen,
 en niet haar gewoon bedryf meer overeenkomstig
 zandten zyn. Het is in beide gevallen alleen, om
 juist zoo naar te kormen als anderen, die aanwien-
 lyker en ryker zyn, ende winkelver keeft, zoo me-
 gelyk als een ruoonaam man, en het beestmeisje

als een Dame aangezien te worden. Daar nu
 die ydelheid van algemeen is geworden, verlies
 ik zelf haar betrekking; want iedereen weet, dat
 die kleding en dat uytzien maar maskers zijn,
 en niemand verhoort er zich op.

Daar is heb ik geconferend by den Hof Frateur
Jager, in de Tow onder de Linden. geconferend het
 lokaal is zeer mooi; verlichting en bediening zo
 goed, en het eten wordt ook zeer goed en ware
 weinig menschen.

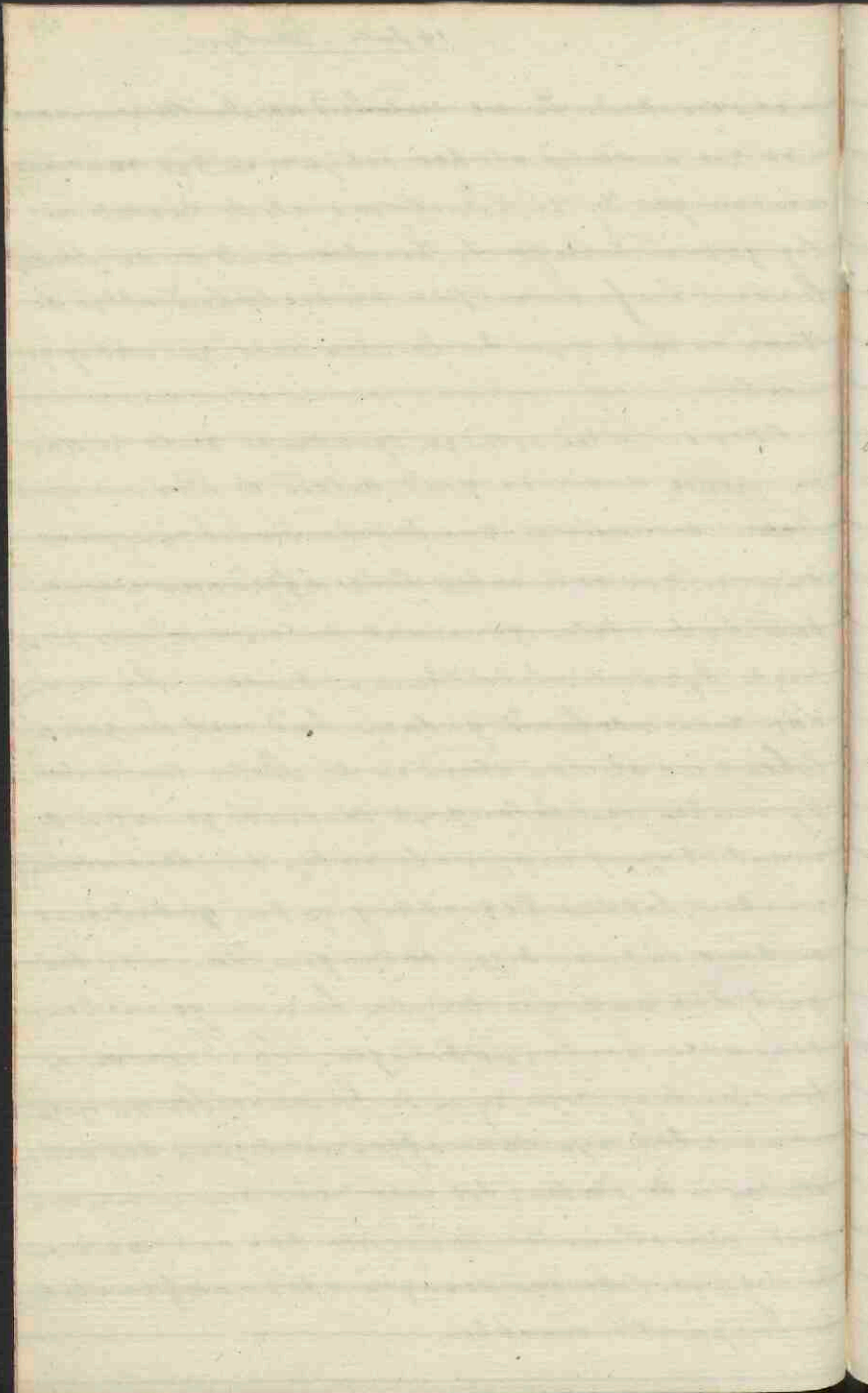
Maand 14 Juli. Een aantal professoren gehand
 De hütte en het stof waren bynaal onbetastelyk.
 kwam: kwam er ommeder

Ik heb tege den avond een speech gemaakt by
Prof. Hammer, die my zeer vian delijf ontving.
 Hy leest over Statistiek en nieuwe geschiedenis.
 Ik heb veel met hem gepraat over Duitskland
 en ons land, ook over Engeland. De verrijp
 ring van Duitskland schein hem niet toe zeer
 nadeelig te zijn. Het belangt op vele punten de
 behaving en nuttige nager; het maakt, dat
 Duitskland niet zoo als in Frankryk, maar
 een hoofdstad en verder voor veltenschen
 niet is: Berlin, Dresden, München en
 de niet zoo nuttig voor kunsten en wetenschap
 pen geweest hebben, als het kleinere hoofd
 plaatsen geweest waren. De eenzijdigheid kan
 in Duitskland nooit zoo als in Frankryk alge

[Faint, illegible handwriting on lined paper]

meer worden. De verscheeldheid der Duitschers is ons niet zoo naddeelig als het schijnt, in tijd van nood rezeningen zy zijn veel zoo als de laatste oorlog getoond heeft. In Zwitserland en de Ned. Landen heeft dezelfde verscheeldheid altyd bestaan, en toch zijn die landen zeer gelukkig geweest.

Over onze investinge, sprekende zeide hy, dat hy meende, dat niet goed belieid de Provincials Staten zeer nuttig worden kunnen zijn, hvis kunnen zoo vele zaken beter afgedaan worden hem by de Staten generaal, die niet in alle plaatsen byzonderheden kunnen treden. Hy meent dat men verkeerd gedaan had met de geestelijken niet als een stand in de Staten toe te laten. Zy maken een delangryk levensbezinsel in de maatschappij uit, vele zaken die beswaadslag worden, hebben betrekking op den godsdienst en hare uitwendige belangen; hem was het goed, dat ook geestelijken kunne goveelen; daarover konden uitbrengen. In Beieren en Württemberg zijn zy in de Generaal Staten opgenomen. Ook zijn daar afgevaardigden der universiteiten in de Staten, dit was naar zijn inzien ook goed, maar daartoe behoorde dan ook dat men de universiteiten eenigzins tot onafhankelijkheid korporation maakte.

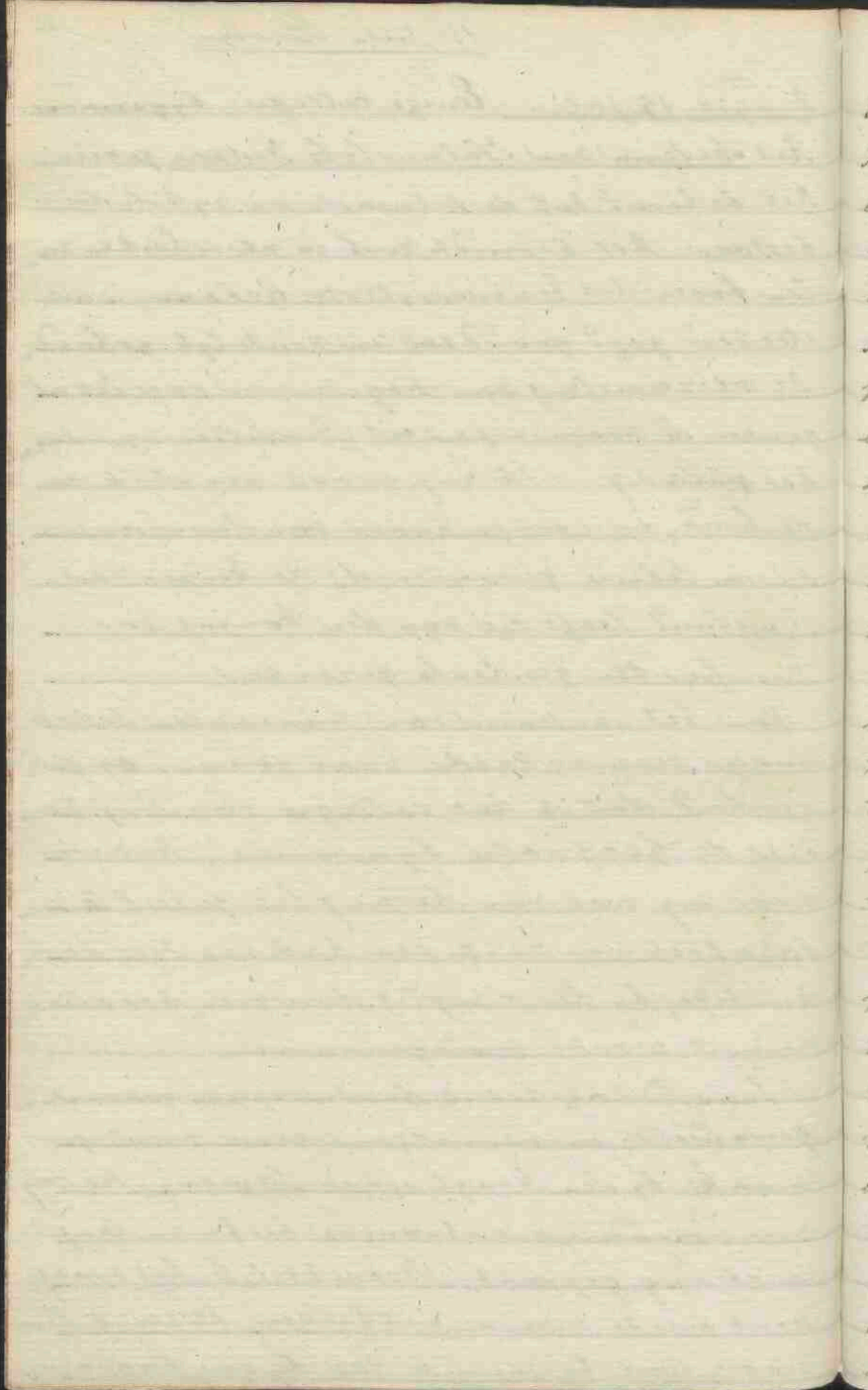

Dinsdag 15 juli. Enige collegieën bygewaand.
Het Museum van Natuurlyke Historie gezien.
Dit behoort tot de schoonste en rykste die
bestaan. Het deendt zich in verschillende za-
len boven het Universiteits Gebouw, is in
steekend goed goordend en zindelyk gehand-
de verzameling van vogelen, en over het al-
gemeen de voorwerpen uit Prachtloos en byz.
dier valledig. Ik zag er ook een stuk van
de huid, en eenige haren van den schimm-
die in Liberia gevonden is; de Keizer van
Rusland heeft dit aan den Koning van
Prusien ten gedenke gezonden.

Van het Museum van mineralen heb ik
smaar eene enkele zaal gezien, by gele-
genheid, dat ik het collegie van Prof. Weis
over de geognosie bywaande. Het was
voor my niet van belang het geheel te zie-
baar tuch van zulk een kabinet door de
kunnige, by het vlugtig doorzien, het alles
minste worts medegenomen.

Vanmiddag heb ik boodschappen gedaan, wat
gewandeld, en vervolgens eene ruitje ge-
maakt by den Hoyleeraar Lavigny, die my
zeer vriendelyk ontvingen heeft en lang
met my gespraak. Betrektyk het vraag-
punt over de meening met teeken, stelde ik hem
voor, wat hy meende dat by ons daarvoor,

breuk had moeten gedaan zijn, daar eens het
Fransche bestand. Het herte van gemeent,
dacht hy, dat, by onze laatste omwenteling,
het burgerlyk recht weder ingevoerd was, zoo
als het van ons gemeent was. Dit is in veel
stroken van Duitschland, en met zeer goede
volg gedaan. Frans nu was het beter dan
een nieuw wetboek in te voeren of het Fran-
sche te behouden. Maar zijn inzien, had men
het gansche bestuur in 1803 weder moeten her-
stellen, zoo als van ons. De koning had sta-
houder en niet koning moeten zijn. Ook
had België niet met Holland moeten vereen-
igd worden, dit had men aan een afzonderlyk
ken vorst o. v. aan den herten hertog Karel ma-
ten geven. Dit laatste is mogelijk, maar overi-
gens komt my zyne wyze van zien niet juist
voor.

In het kort gaf hy als grond tegen de algemeene
wetboeken, dat het nalkt en niet by wou, de wyze
anle en door gebrek ingevoerde rechten en
zoo goed het ene zijn als een wetboek, dat het
voor het volksgeluk niet veel afbrek, af en
bepattingen aanteent eigendomsaerzorging en
af de eenen af andere wyze, meer of minder
samenhangend en analigelyk bestaan, en dat
de rechtgebedendheid door het invaren van wetboe-
ken te gronde gaat; — voor het alle, is de oude,

[Faint, illegible handwriting at the top of the page]

[The remainder of the page contains extremely faint, illegible handwriting, likely bleed-through from the reverse side of the paper.]

ruiming niet in zijn voordeel. De Code Napoleon
is naar zyne gedachte, ellendig; in't begin vol
van ornamentelingsbegrippen, waaraan men te
ruggehoemen is, terwijl de Code volleindigd werd,
"zo dat aan het einde een geheel andere gees-
teelicheit, dan in het begin. Het Pruisisch leens
recht is niet meer vlyt en grandioosheid opge-
maakt, maar veel slechter dan het Franische
genedigeere. Het vorstelysche naemde by een
"Schulerarbeit".

Ik heb ook nog den heer Wolf opgemerkt,
die my byzonder vriendelyk ontvingen heeft.
Woensdag 16 juli. Geden! heb ik eens zitting
bygewoond van het Revisions- und Cassa-
tions-Gericht over de Rhyenprovincien. Het
vergaderde in het Lagerhaus in de Kloster-
strasse. Men behandelde Criminele zaken,
voornamelyc zoo wel de veraarde, alsook
in eens het openbaar ministerie, zithen
cassatie voorzien hadden. In allen was
de cassatie ontzegd. Op eene was, schien het
my ook niet zeer twyffelachtig. In die eene
was een man ter dood veroordeeld, omdat hy
by in het hui waar hy woonde, eens kist op-
gevoaken, het goed er uit gestalen, en versel-
gent nu in die kist gelege had, waerdoor
brand ontstaan was. Aan de gezwoorenen
was nu wel de vraag naangesteld, of de

x dat in Brussel zal geplaatst worden.

kenbuiszigt, naar te bezwaar der doofstap. Vuur in de kint-geleed had; maar niet, of hy dit niet opzet en oogmerk gedaan had, om brand te stichten. De Pruisische Generaal meende dat, daar de niet alleen op brandstichtingen die niet opzet geschiedt, de doofstapfuge. Steld heeft, men dit in de vraag aan de gesworenen had maecten uitdrukken, en dat dus het doreen behoorde geelsteld te worden. Het Hof heeft der niet te min de cassatie van de handgeweren, en verstaan, dat de formen bevoorlyk waergenomen en de niet behoorlyk toegepast waren.

In het Legerhoort is ook de merkpleat naar den beeldhouwer Rauch; - hier het ik het schoone standbeeld van Blucher in brons gezien. Rauch is bezig met het model voor een ander standbeeld van eenzelfde generaal, dat eveneens in brons gezet zal worden, en voor Berlijn bestemd is. De marmeren standbeeld van de generaal Bulow en Scheerhorst, die by de hoofdwacht staen ryen van denzelfden maker Rauch is later gemaakt by de overleden koning, zeer merkelyk op dat hy zich in zyne ledige ureen niet niet tekenen bezig hield, en daarin zeer veel aanleg bleek te hebben. Zy liet hem ondermyken, en volgens naar Italic gaan, en zoo ontwikkelde zich een groot talent, dat nu Duitsland een aandacht.

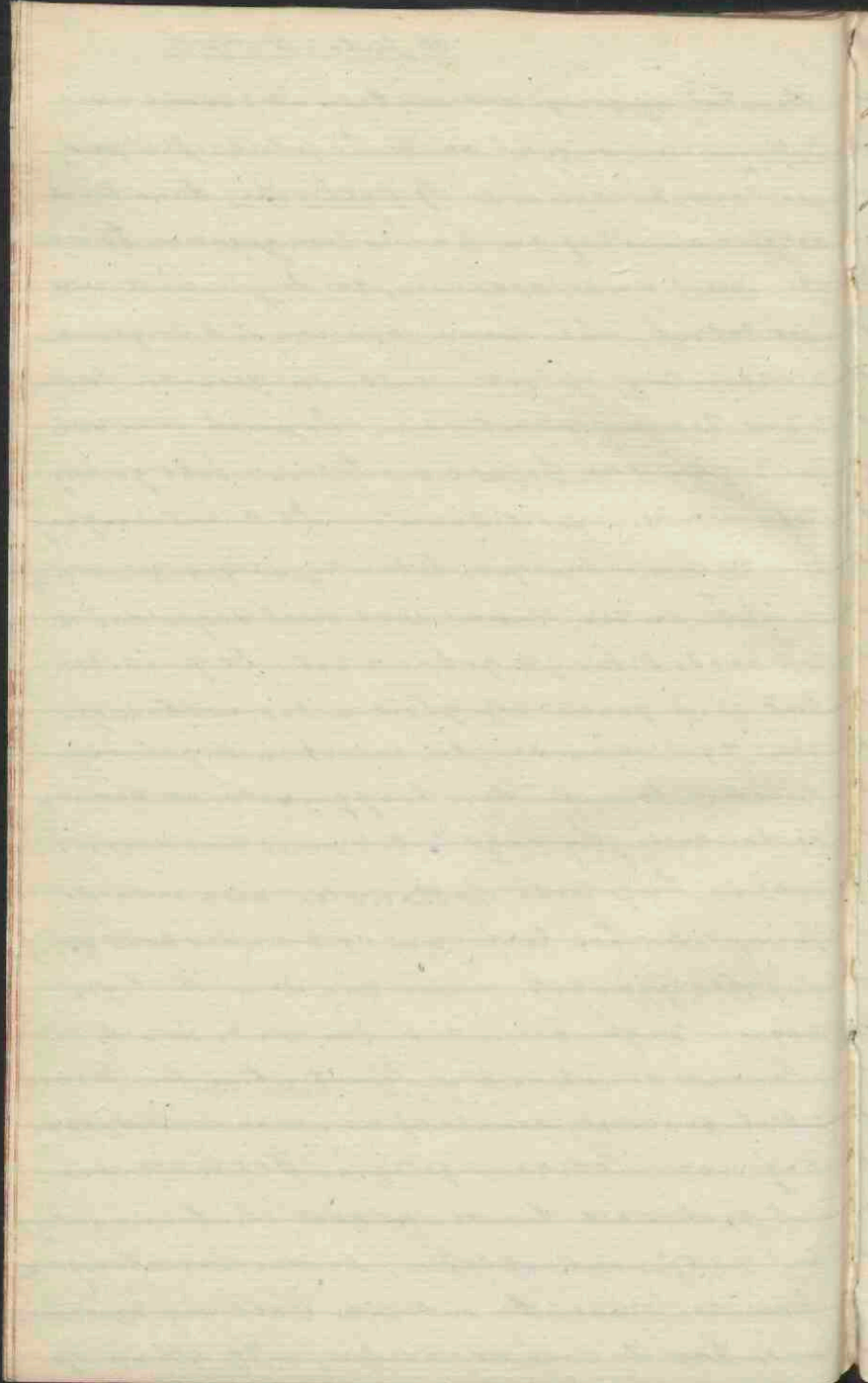
[Faint, illegible handwriting on lined paper]

16 Juli. Berlyn.

128.

Men had my gezegd, dat een byzondere saak van
duoverpass over ons gelofte van de Engelse Juniper,
gebedienst hebben in de Spittelkirche; daar bleef de
zeker namiddag om 4 uren heen gegaan. Er wa-
ren meest oude vrouwen, en de gemeente was
niet talryk. Men kwam luideren uit de gewone
verzameling, en zeker hield die geen zin hadden
naar het my voorbijkomen. De predik was over
het zeggen van Jesus van Ketsus: hebt gy my
lof, wordt myne schapen. De overblijving
van de woorden op de ledendynar gemeente was
mistake onzin, maar niet veel, zo god dan ik
het reeds dikwyls gehoord heb. De prediker
had eene groote vlijheid in het intbrengen
van zyne woorden, die meest in de gewone
briestere termen der Haagjesolande worden
bestonden. My dacht het kwam over een
met de Engelse Methodisten, niet met de
Juniper. Men heeft my ook naderhand gezegd
dat het grootste nummer van deze „Heiligen”,
zo als zy genoemd worden, reeds voorby is.
Tavout, die ik in den Plantentuin der Woning
ziet geweest, een half uur van de stad, op den
weg naar Potsdam gelegen. Het is als eene
uitgestrekte bontenplaats, lief van geloge
en niet zo onderhouden, de verzameling van
kruiden moet by intitak vallydig zyn; hier
over kon ik niet oordeelen; 47 staan op

17 Juli. Berlyn.

129

groote rijken naar Linnens afgedaald. Er zijn
veel en uitgestrekte kassen en bakken, waarvan
juist met byzonder fraaye of kunstig ver-
vaardigde.

Vervolgens ben ik gewandeld naar het monu-
ment voor de overwinningen in den laatsten
oorlog, op den Kronenberg, een half uur buiten
de Kallische poort gelegen. Het is van gras
gegoten en zelykt volkomen de spits van een
Loren.

Donderdag 17 Juli. Verscheiden Collegies gehoord.
Bakken en kaarten gekocht, de winkels zijn hier
zoo goed vasten, en men wordt zo veel beje-
gend, dat het onmogelyk is zich in het kopen
niet te vergeten.

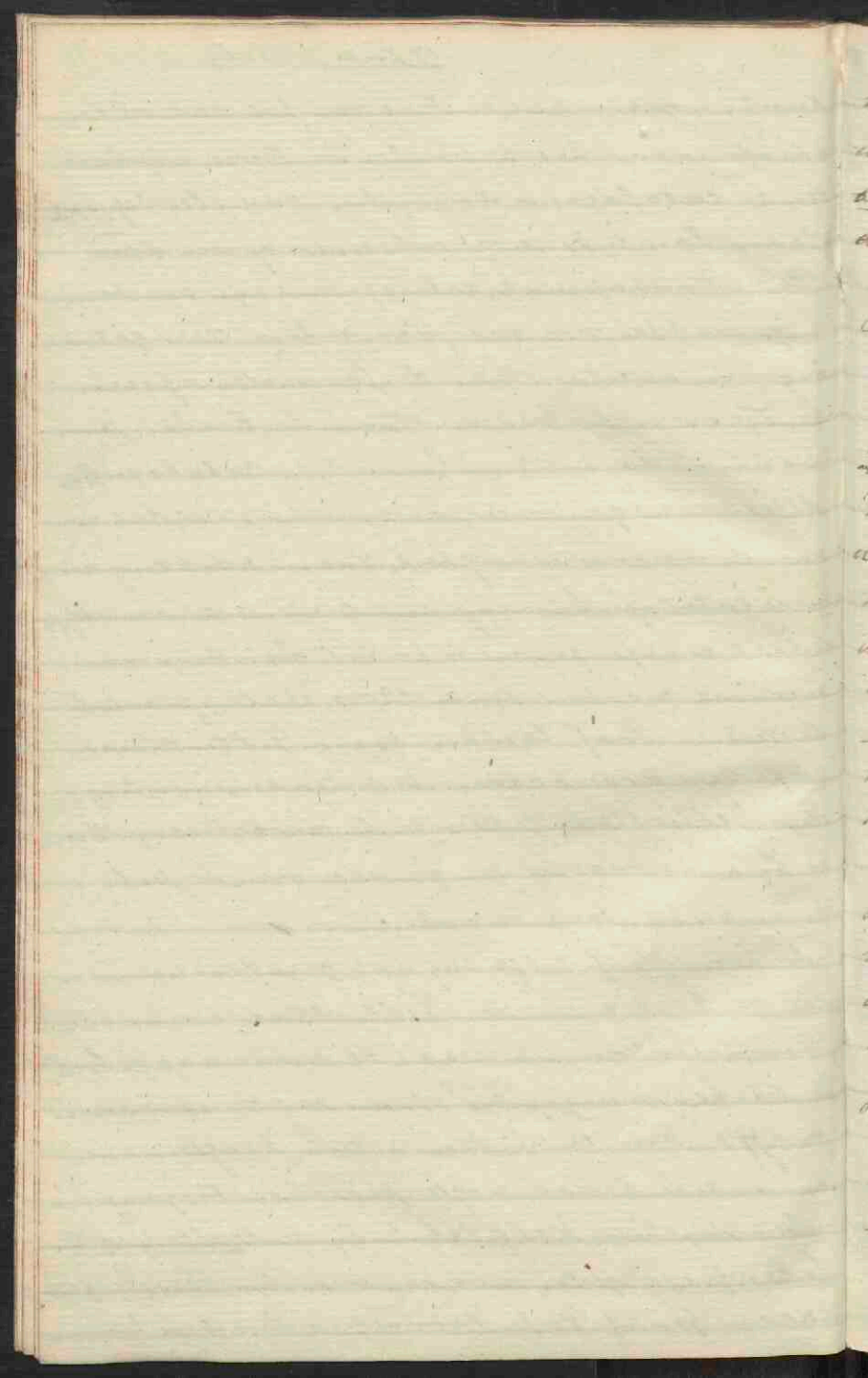
De Koninklyke Bibliothek gezien. Het ge-
bouw maar in 2y staat heeft nog altoos het
vonderlinge opschrift, Instrumentum Spiritus
van 2 tot 5, sunder tot 4 men is 2y dagelijks
open en twee malen sneek worden bakken uit-
gegeven. De Zalen zijn niet merkant, hier
daar gaat eenige plaats verlossen. De Kasten zijn
eenwandig en tuit geneemd. De Bibliothek
van Dier is niet in de groote ingelyf, maar
wordt op verlangzen van den tekenker afson-
derlyk gehouden. De alphabetische catalogus
bevat bloot den titel van het boek en het fol-
maat, benevens eenige vermykingen op den

Het gezelschap was zeer vrolijk; ook, anderen vertelden de
H. zelf veel van zijn omgang met Job. Haller en met
Goethe.

kant; - geene aanduiding van het vak of de plaats waar het te vinden is. Deze alphabetische Catalogus is bovendien nog slordig, ook staan Somtyds meer schryvers op een blad.

De wetenschappelyke catalogusfen zijn van sommige vakken nog zeer van andere zeer gebrekkig; in dezelve staan de formaten afgevoerd; en in de tafelen staan de boeken juist zoo als in die wetenschappelyke Catalogusfen. Alles naam genomen; kwam my voor, dat er naar de naamkenigheid, zoo in schikking als in de catalogusfen nog veel te wenschen overbleef. Sedert eenige jaren is er tot aankoop van nieuwe boeken een in 12,000 Thalern jaarlyks bested. Prof. Wilken opper Bibliothecaris heeft zeer aardigzaam de order en inrichting der Bibliothek getracht te verbeteren, thans is hy onverwachts ten gevolge van de ziekte, krankzinnig geworden.

De heer Wolf heeft my ook gintroduceerd in ten restek onder de Bibliothek, waar alle journalen zijn, en waar de nieuwste gescheide boeken eeniger tyd staan eer zy worden ingelyft. Hier toe hebben alleen koninglyken en andere bevoorregte personen toegang. Het den heer Wolf heb ik by den restaurateur Lebenfre gezeten met een onrosten Von Bergen en een Graaf Vos. Kortvalgens heb ik in het

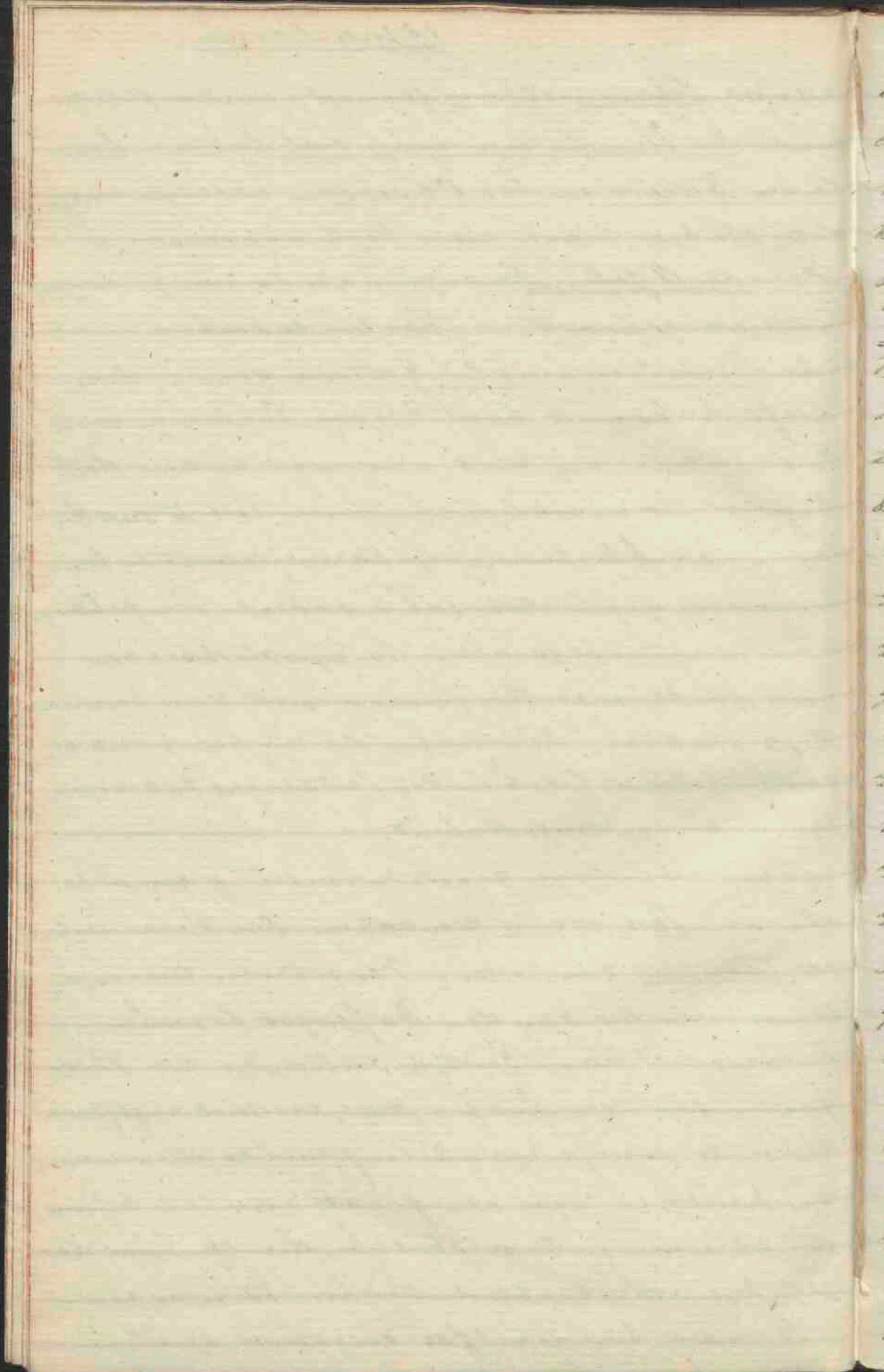
nieuwe Schauspielhaus gemest, waar gespeeld
wordt. Des Unschuldige muß viel liden - Die
Leiden Billets en Des Obrist - nedelyk naar
deze stukken, maar meer toch ook niet.

Vrydag 18 juli. - Omroeg als de vorige dagen.
Colleges gehoord. - Boeken gekocht.

De Giustinianische Gallerie gezien. Deze
heeft de koning voor 300,000 Thalers gekocht.
Zy is bestemd om met nog veel andere stuk-
ken het koninklyk museum uit te maken,
dat is het Akademie-gebouw, naast de beu-
te-uitent, geplaatst zal worden. De gallery
is my niet medegevallen. Er zijn stukken van
veel goede meesters, maar niet van hunne
beste stukken. De stukken die my het meest be-
vallen hebben, heb ik in den Catalogus tot myne
herinnering aange teekend.

Dezen namiddag groote wandeling gemaakt
door den Thiergarten gemaakt. Den Romanische
van Clarence zien totten. Verscheiden tuinen, en
een anderen die van den Koffjager bezocht.
De inwoners van Berlyn stellen op den Thier-
garten een zeer hoogen prijs, en met recht, want
het is de eenige wandeling, welke dien naam
verdient, en zy een groot aantal kleine
landhuizen in deze streek, die ik hoor dat
zeer duur verkocht en verhuurd worden.

Ik merk hier dezelfde gewoonte op als in

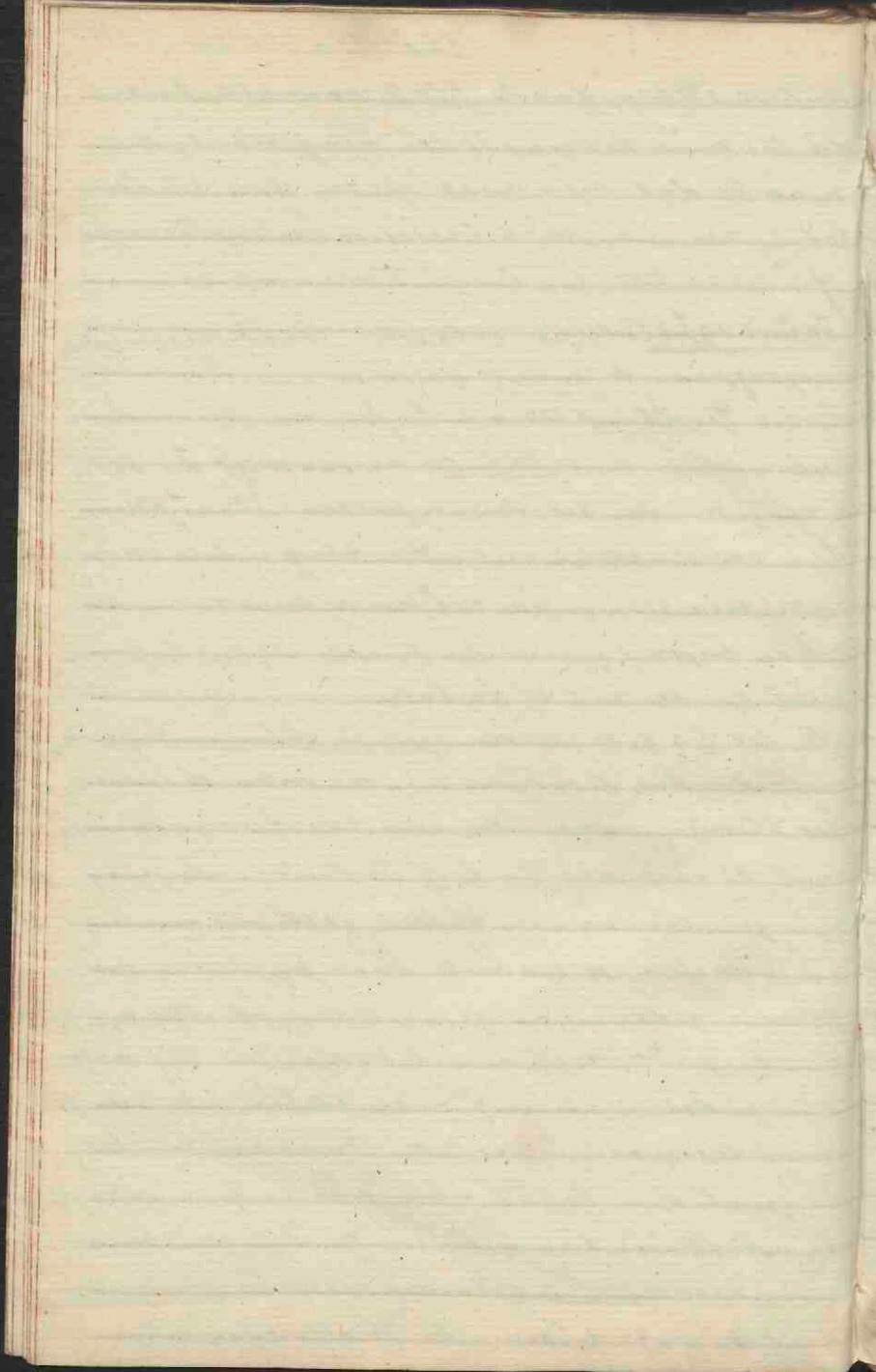

andere steden, dat de klak naar elk kwartier,
die het over het uur is een slag slaat, dat
maakt, dat men niet weten kan hoe laat
het is, zoo men niet het uur gehoord heeft,
of macht het het loopend' uur aan is.

zaterdag 19 Juli Collegies gehoord. Raadshappen gedaan.
Kongreessen van de kunst genoot. en
In het Zeechkanal heb ik de koopman van de vromme
ingezamenen door Schlüter verzaandigd, die boven
de vromgesters van het binnenpostaal staen, desien.
Er is uverschrikkelijck veel uitroebing in dese aange-
zigten: men verwandert sich, dat de kunstenaar dan
zelfde taakten op meer dan twintig mynen heeft van,
gestelt zonder sich te herhalen.

Ja het het gebouwe der nieuwe Schouwburg en,
zoo ziele. Het bevat een aantal zalen behalven
het Theater, waaronder een zeer fraage concert-
zaal 50 vaet lang, 70 hoog, 40 breed. Bovendien
zijn gemelken inaanin kachels gettocht worden,
en waarmit de warmte door pijpen in het
gansche gebouwe omgevoerd waerd. En zijn
naar de groote trap en in het algemeen. Zoo vele
binnen dat in meening oogenblikken alle taakten
uiters het gebouwe verlaten kunnen, zoo dat
in geval van brand niemand in gevaar vande
zijn. Bovendien is er een godzwe van koper-
waardeoor men het toneel van het anevige des
zaal kan afpukeiden. De Theaterzaal te lre is

16A

